

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Єрко А.В., Мельнійчук М.М., Єрко І.В.

МОНОГРАФІЯ

**КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ
СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

УДК796.5
Є 71

*Рекомендовано до друку науковою радою Волинського національного
університету імені Лесі Українки
(Протокол № 9 від 25 травня 2023 року)*

Рецензенти:

Калько А.Д. – доктор географічних наук, професор кафедри географії та туризму Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

Мольчак Я.О. - доктор географічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри екології Луцького національного технічного університету

Єрко А.В., Мельнічук М.М., Єрко І.В.

Є 71 Конструктивно-географічні засади організації спортивно-оздоровчого туризму Волинської області : монографія. Луцьк : ПП Іванюк, 2023. 212 с.

У монографії обґрунтовані умови функціонування та розробці заходів з оптимізації діяльності спортивно-оздоровчого туризму у Волинській області, закономірності розвитку СОР Волинської області. Визначено туристсько-рекреаційну ємність територіальних систем у межах Волинської області й здійснено відповідне оцінювання ландшафтів. Виконано рекреаційно-туристичне районування спортивно-оздоровчого туризму території Волинської області. Здійснено SWOT-аналіз спортивно-оздоровчого туризму в умовах переформатування туристичної галузі та розроблено Стратегію розвитку спортивно-оздоровчого туризму області. Доповнено наукові підходи до класифікації спортивно-оздоровчого туризму та методичні основи конструктивно-географічного дослідження спортивно-оздоровчого туризму

Результати проведено дослідження будуть корисні для науковців, фахівців туристично-рекреаційної сфери, викладачів та студентів.

ISBN

УДК 796.5

© Єрко А.В., Мельнічук М.М., Єрко І.В. 2023

© Волинський національний університету імені Лесі Українки, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ РЕГІОНУ	8
1.1. Сутність спортивно-оздоровчого туризму регіону	8
1.2. Системно-науковий підхід до класифікації й типології спортивно-оздоровчого туризму	14
1.3. Методи дослідження спортивно-оздоровчого туризму регіону	46
1.4. Алгоритм конструктивно-географічного дослідження спортивно-оздоровчого туризму Волинської області	59
РОЗДІЛ 2. ПРИРОДНО-РЕСУРСНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	66
2.1. Природно-ресурсне забезпечення спортивно-оздоровчого туризму	66
2.2. Антропогенні чинники формування СОР	92
2.3. Передумови створення туристичної інфраструктури	97
2.4. Види й особливості спортивно-оздоровчого туризму в межах Волинської області	101
РОЗДІЛ 3. КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНА ОЦІНКА СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	126
3.1. Конструктивно-географічна оцінка як основа організації спортивно-оздоровчого туризму	126
3.2. Просторова динаміка туристичних потоків краю	136
3.3. Територіальна структура спортивно-оздоровчого туризму та її елементи	148
РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	164
4.1. Проблемна складова частина оптимізації розвитку спортивно-оздоровчого туризму регіону	164

4.2. Стратегія розвитку організації спортивно-оздоровчого туризму у Волинській області	169
4.3. Перспективні шляхи розвитку спортивно-оздоровчого туризму Волинської області	173
ВИСНОВКИ	190
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	195
ДОДАТКИ	211

ВСТУП

Туристична галузь була й залишається, незважаючи на пандемічну кризу глобального масштабу, важливою, актуальною та прибутковою сферою людської діяльності. Не відстає у світовому перерозподілі туристичного продукту й Україна, вчасно переорієнтувавшись на обслуговування внутрішнього ринку послуг. Це дало змогу по-новому вплинути на розвиток найбільш динамічного напрямку світового туризму, що набуває все більше послідовників, – спортивно-оздоровчого, чи, як ще його називають – активного.

Системність організації спортивно-оздоровчого туризму (СОТ), її тісний зв'язок з умовами навколишнього середовища і специфікою населення відносить розв'язання наявних проблемних питань до прерогативи саме конструктивної географії. Застосування її теоретичного та практичного апарату спроможне забезпечити розроблення системно обґрунтованих оптимізацій організованості спортивно-оздоровчого туризму на будь-яких територіях. Водночас прикладний характер конструктивних основ організованості туристичної діяльності дає можливість усебічно розглядати екологічно орієнтовані наслідки її впливу на довкілля.

Нове переосмислення й роль спортивно-оздоровчого туризму на сучасному етапі, пов'язане зі збільшенням трудового та психічного навантаження на людину в умовах глобальної кризи, погіршенням стану загального здоров'я населення, посиленням заходів із раціонального використання довкілля й, відповідно, туристсько-рекреаційних ресурсів. Пропагування здорового способу життя та активних форм відпочинку сприяє зростаючій популяризації СОТ, що передбачає, передусім, відпочинок у природному середовищі, вихід за межі повсякденної зони комфорту. Завдяки проходженню маршрутів з активним способом пересування людина отримує позитивні емоції, покращує свою фізичну форму та загальне самопочуття,

психологічно розвантажується, що особливо актуально в епоху зростання питомої ваги міського населення й пришвидшення процесів урбанізації.

Крім того, не можемо забувати, що саме нині активний туризм залишається одним із найдешевших видів туристської діяльності, що сприяє залученню широких верств населення, зокрема дітей та юнацтва, і дає змогу розвивати внутрішній туризм.

Волинська область завдяки своєму географічному положенню, рельєфу, природним та історико-культурним ресурсам отримала виняткову можливість для розвитку спортивно-оздоровчого туризму. Мережа активних туристичних маршрутів дасть змогу підсилити екологічний складник поводження з природними ресурсами, підвищити туристсько-рекреаційний потенціал регіону й популяризувати Волинь як дестинацію спортивно-оздоровчого туризму.

Аналіз наукових джерел із питань конструктивно-географічного дослідження функціонування спортивно-оздоровчого туризму свідчить, що класифікації СОТ стосуються праці таких українських науковців, як Ю. А. Грабовський [16], В. Д. Дехтяр [19], О. Ю. Дмитрук [21], О. В. Інкін [65], А. П. Конох [68], А. Д. Калько [65], О. В. Колотуха [67], П. О. Масляк [78], О. В. Скалій [16], Т. В. Скалій [16], С. П. Фокін [130], Ю. В. Щур [21], Л. О. Тимошенко [121], В. О. Шпильова [142], Л. В. Ільїн [56] та ін.

Однак особливості функціонування спортивно-оздоровчого туризму на мезорівні в умовах окремої адміністративно-територіальної одиниці, зокрема на теренах Волинської області, ще недостатньо досліджені, що й визначило актуальність і необхідність детального вивчення проблеми, особливо в рамках створення нових об'єднаних територіальних громад.

Основні теоретичні положення та практичні висновки збагачують конструктивно-географічні розділи теорії географії туризму й спрямовані на вдосконалення розвитку та розміщення об'єктів спортивно-оздоровчого туризму регіону.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ РЕГІОНУ

1.1. Сутність спортивно-оздоровчого туризму регіону

Спортивно-оздоровчий туризм в Україні є важливою складовою частиною загальнодержавної системи фізичної культури й спорту. Розвиваючись у межах спорту та активного відпочинку в природному середовищі, спортивно-оздоровчий туризм через пропаганду відносно дешевого та водночас ефективного відпочинку сприяє розвитку внутрішнього туризму й загальній еволюції туристичної галузі України як потенційно високорентабельної галузі економіки.

На особливу увагу серед наукових джерел із питань організації спортивно-оздоровчого туризму в Україні та закордоном заслуговують дослідження О. Ю. Дмитрука, Ю. В. Щура [21]. Також потрібно відзначити вагомі напрацювання О. В. Колотухи [66], який досліджував дитячо-юнацький туризм у контексті специфіки територіально-рекреаційної системи в Україні. Роль учнівської та студентської молоді в становленні й розвитку спортивного туризму в Україні розглядали А. Калько та О. Інкін [59].

Значний внесок у професійну підготовку фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму зробив А. П. Конох [68], який у своїх працях висвітлив зміст, роль і перспективи розвитку професійної підготовки фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму. Історію розвитку туризму та краєзнавства в Україні розкривали науковці С. І. Попович [100], Н. В. Федоренко [69] й ін.

Дослідження спортивно-оздоровчого туризму не можливе без вивчення понятійно-термінологічного апарату. У цьому дослідженні основним поняттям буде спортивно-оздоровчий туризм, до якого потрібно підходити, відштовхуючись від компонентів, що становлять його, а саме: спорт, оздоровлення й туризм, а також конструктивно-географічні засади його організації.

У більшості визначень поняття туризму розкривається місце перебування туриста (за межами своєї країни), термін (не менше ніж 24 години) та не пов'язані з переміною місця проживання й роботи. У міжнародній практиці офіційно існує запропоноване Всесвітньою туристською організацією та прийняте Статистичною комісією ООН визначення поняття «туризм»: «усі види діяльності людей, які подорожують чи перебувають у місцях за межами їх звичайного середовища не більше як на один наступний рік з метою дозвілля, бізнесу чи в інших цілях» [68].

Відповідно до [116], туризм – це подорож у вільний час; один із видів активного відпочинку; найефективніший засіб задоволення рекреаційних потреб, оскільки він поєднує різні види рекреаційної діяльності (оздоровлення, пізнання, відновлення продуктивних сил людини); складова частина охорони здоров'я, фізичної культури; засіб духовного, культурного й соціального розвитку особи.

Закон України «Про туризм» визначає туризм як тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання з оздоровчою, пізнавальною, професійно-діловою чи іншою метою без виконання оплачуваної діяльності в місці перебування [54].

На нашу думку, спортивно-оздоровчий туризм є сукупністю визначень таких понять, як спортивний туризм, оздоровчий туризм, адвентур-туризм, трекінг. Щоб дослідити генезис поняття «спортивно-оздоровчий туризм», треба дослідити його основні складники, а саме: спортивний туризм, оздоровчий туризм, активний туризм, *trakking*, *hiking*, *backpacking*.

У світовій практиці поняття спортивно-оздоровчого туризму зводиться до пішохідних прогулянок (*hiking*) або до більш тривалих пішохідних прогулянок (*trakking*) та подорожей із наплічником (*backpacking*). Згідно з *American Hiking Society*, під «*hiking*» потрібно розуміти короткотривалу пішу прогулянку, зазвичай з оздоровчо-пізнавальною метою (по стежках або спеціально підготовлених маршрутах) у природному середовищі [144]. Трекінг – довготривала піша прогулянка, як правило, зі спорядженням, що

визначає подорож у природному середовищі (по стежках і маркованих маршрутах) [145]. Визначальною рисою понять «hiking» та «trakking» є пересування туристів за спеціально підготовленим маршрутом, відхилятися від якого заборонено або небезпечно [147]. Більш широке значення має поняття «backpacking» – короткотривала або довготривала піша прогулянка, що передбачає перенесення спорядження [148].

Відповідно до правил змагань, спортивний туризм – це вид спорту, у якому змагання з туристських спортивних походів та техніки спортивного туризму проводяться за встановленими правилами змагань зі спортивного туризму й іншими передбаченими документами [101].

У своїх працях С. П. Фокін чітко розділяє поняття спортивного та спортивно-оздоровчого туризму, де перше – це специфічний вид туристсько-спортивної діяльності, головною формою якої є похід (подорож) або змагання з видів туризму. Ці види діяльності спрямовані на випробовування фізичних, психічних, духовних сил людини, удосконалення туристської майстерності та виконання нормативів спортивних розрядів. За своїм змістом спортивно-оздоровчий і спортивний туризм використовують однакову головну форму діяльності, а саме похід. Основними відмінностями спортивно-оздоровчого й спортивного туризму є різниця в туристському досвіді та кваліфікації учасників і кінцевій меті діяльності [130].

Найбільш удаło поняття спортивного туризму трактує А. П. Конох, який розглядає його як специфічний вид туристсько-спортивної діяльності, спрямований на випробовування фізичних, психічних, духовних сил людини, удосконалення її туристської майстерності. Головною формою спортивного туризму є похід (подорож) чи змагання з туризму, що регламентується вимогами єдиної всеукраїнської спортивної класифікації [68].

О. Ю. Дмитрук, Ю. В. Щур відзначають, що оздоровча складова частина спортивно-оздоровчого туризму спрямована на відновлення функцій організму. Оздоровлення здійснюється через зміну виду діяльності шляхом дозування фізичних навантажень за допомогою взаємодії з природним

середовищем упродовж усієї подорожі, загартування та адаптації до незвичних умов, нормального повноцінного харчування [21].

А. П. Конох розглядає поняття оздоровчого туризму як особливий вид людської діяльності, спрямованої на формування та відновлення фізичних, психічних функцій організму в подорожах у вільний від роботи час [68].

У літературі існує кілька визначень поняття спортивно-оздоровчого туризму, але деякі з них є доволі суперечливими [24]. П. О. Масляк вважає, що спортивно-оздоровчий туризм здійснюється за допомогою подолання якоїсь відстані, території, маршруту активним способом, покладаючись на власні вольові й фізичні зусилля. Саме активна форма пересування по чистій або умовно чистій в екологічному плані території з гарними краєвидами дає великий оздоровчий ефект [28, 78].

На думку Н. В. Іванової, спортивно-оздоровчий туризм – це самостійна й соціально-орієнтована сфера, спосіб життя значного прошарку суспільства, ефективний засіб духовного та фізичного розвитку особистості, виховання для дбайливого ставлення до природи, взаєморозуміння й взаємоповаги між народами та націями; форма «народної дипломатії» заснованої на реальному знайомстві із життям, історією, культурою, звичаями народів, найбільш демократичний вид відпочинку, що характеризується специфічною формою народної творчості, вільним вибором форми власної активності всіх соціально-демографічних груп населення, починаючи з дітей дошкільного віку й закінчуючи пенсіонерами [28; Error: Reference source not found, с. 8].

За Л. П. Шматьком, самодіяльний спортивно-оздоровчий туризм не є сферою послуг – це достатньо самостійна соціально-орієнтована сфера та спосіб життя значного прошарку суспільства, для якого СОТ слугує ефективним засобом фізичного оздоровлення [28; Error: Reference source not found, с. 34].

У рішенні Київської міської ради від 18 березня 2004 р. № 88/1298 «Про затвердження Порядку надання туристичних послуг у м. Києві» спортивно-

оздоровчий туризм визначено як категорійні та некатегорійні походи, організовані суб'єктом туристської діяльності [108, 24].

С. П. Фокін визначає спортивно-оздоровчий туризм як специфічний вид туристсько-рекреаційної діяльності, головною формою якої є похід (подорож), або туристській табір. Ці види діяльності спрямовані на відновлення фізичних, психічних, духовних сил людини, удосконалення туристських знань, умінь і навичок, активного відпочинку, рекреації, для підготовки туристів до спортивних походів та змагань [131, 24].

Поняття спортивно-оздоровчого туризму, за О. Ю. Дмитруком і Ю. В. Щуром, – це подолання маршруту активним способом, тобто без використання механічних транспортних засобів, покладаючись лише на свої власні сили, реалізуючи вміння й навички пересування пішки, на лижах, плавання на плотах і човнах, їзди на велосипеді та ін. Активний рух є визначальною рисою спортивно-оздоровчого туризму. За цією ознакою СОР можна назвати активним туризмом (іншомовні відповідники – «adventure tourism» – пригодницький туризм, «extreme tourism» – екстремальний туризм, «action tourism» – власне активний туризм) [21, с. 7; 24].

На нашу думку, велику увагу дослідженню спортивно-оздоровчого туризму приділено в праці О. В. Колотухи, який детально проаналізував різні наукові підходи до поняття «спортивно-оздоровчий туризм» та його складових частин. За О. В. Колотухою, «спортивно-оздоровчий туризм – це специфічний вид туристсько-рекреаційної діяльності, головною формою якої є оздоровчий туристський похід (подорож), або туристський табір з радіальними туристськими виходами. Ці види діяльності спрямовані на відновлення фізичних, психічних, духовних сил людини, удосконалення туристських знань, умінь та навичок, активний відпочинок та рекреацію, для підготовки туристів до туристсько-спортивних заходів».

Отже, ураховуючи подані в науковій літературі підходи до визначення поняття, *під спортивно-оздоровчим туризмом* розуміємо фізичну активність людини із відновленням фізичного та психічного здоров'я у природному

середовищі, визначною рисою якого є пересування місцевістю з подоланням природних перешкод із зануренням в історію й культуру території подорожі.

Характерними ознаками спортивно-оздоровчого туризму є чотири основні функції, які нероздільно поєднані між собою та реалізуються у відповідних видах діяльності – спортивній, пізнавальній, рекреаційній (оздоровчій), вітальній (життєвій). Мета спортивної діяльності – виконання нормативів спортивних розрядів, участь і перемога в спортивних змаганнях, досягнення високих спортивних результатів. Основна ціль пізнавальної діяльності – пізнання засобами спортивного й спортивно-оздоровчого туризму навколишнього світу та самопізнання особистості. Рекреаційна діяльність має на меті підтримку організму людини в здоровому фізичному стані, відновлення фізичних і духовних сил людини засобами туризму. Ціллю вітальної (життєвої) діяльності є забезпечення життєдіяльності та безпеки туристів, а також виживання туристів під час виникнення екстремальних ситуацій [28, 129].

Потрібно зазначити, що ще виокремлюють базові інтегральні функції спортивно-оздоровчого туризму, такі як рекреаційна, розвивальна та розважальна. Рекреаційна функція поєднує в собі спортивну складову частину й оздоровчий аспект. Розвивальна функція виявляється на всіх етапах підготовки та здійснення подорожі, а розважальна визначає те, що спортивно-оздоровчий туризм у всіх своїх складниках (спортивному та оздоровчому) має приносити людині задоволення [20, с. 9].

Отже, до головних функцій спортивно-оздоровчого туризму належать рекреаційна, пізнавальна, розвивальна, розважальна й виховна. Також відзначимо, що переважно всі ці функції є нероздільними та мають виконуватись одночасно [129].

Щодо конструктивно-географічних засад організації спортивно-оздоровчого туризму, то вони ґрунтуються на загальному конструктивному підході, який трактують як метод побудови теорії активної дії людини в природі, а також процесів виконання завдань їх ландшафтного забезпечення,

що передбачає поєднання всіх аспектів такої діяльності в єдиний цілеспрямований процес і забезпечення висновків, які повинні бути надійними; виявлення в будові, структурі та динаміці природних територіальних сукупностей елементів і взаємозв'язків, котрі є частинами забезпечення конкретних завдань цільового призначення. Тобто в нашому випадку – це оптимізація спортивно-оздоровчої діяльності в межах конкретної природно-територіальної ситуації (геоситуації) як умов, які склались історично, а також сукупність умов у навколишньому середовищі, що зумовлено взаємодією його компонентів. Геоситуації виникають за результатом глибокої взаємодії різнокількісних, неоднорідних компонентів довкілля. В окремих випадках відображають результат взаємодії між природною й соціально-економічною складовими частинами на визначених ділянках географічного простору [122].

1.2. Системно-науковий підхід до класифікації й типології спортивно-оздоровчого туризму

За науковою класифікацією зафіксовано закономірні зв'язки та відношення між тими чи іншими групами об'єктів, визначено місця об'єктів у системі за певними ознаками. Класифікація – це групування об'єктів за якоюсь однією ознакою чи за їх сукупністю [126].

Через аналіз в науковій літературі низки розбіжностей щодо класифікації спортивно-оздоровчого туризму нами узагальнено класифікацію спортивно-оздоровчого туризму, в основу якої покладено систематизацію об'єктів за характерними ознаками (рис. 1.1).

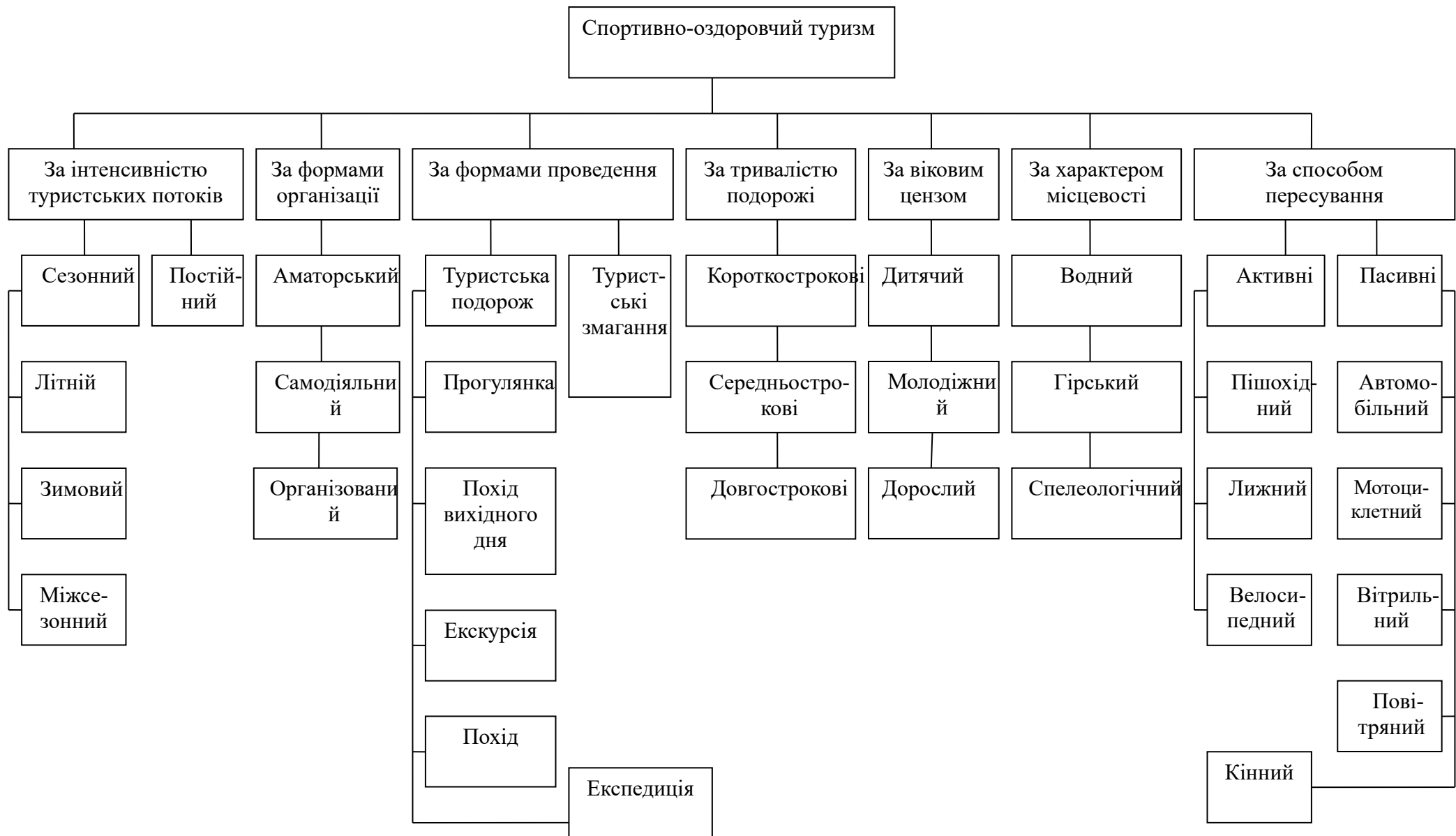

Рис. 1.1. *Класифікація спортивно-оздоровчого туризму**

Розроблено автором на основі [21, 66, 130].

За формами або характером організації спортивно-оздоровчий туризм поділяють на організований та самодіяльний [21].

Організований, або плановий, спортивно-оздоровчий туризм – це подорожі, які передбачають організацію й здійснення подорожі туристичними організаціями (турфірмами, турбазами, туристськими таборами тощо) переважно за туристськими путівками або за представленою програмою. Подорожі проводять з інструктором або гідом (провідником) за заздалегідь спланованим маршрутом із визначеними місцями стоянок, де, зазвичай, забезпечують туристів проживанням, харчуванням, послугами екскурсовода, медпрацівниками [21].

Самодіяльний спортивно-оздоровчий туризм – це подорожі, які організовують та розробляють самі туристи, об'єднані в туристські клуби, товариства, гуртки, секції при установах або навчальних закладах, туристсько-спортивних таборах тощо. Визначальною рисою самодіяльного спортивно-оздоровчого туризму є те, що групи, які формуються для подорожі, самі складають кошторис подорожі, тобто не платять за послуги туроператора. Самодіяльні групи, котрі виходять на маршрут, самі підбирають склад групи, розробляють маршрут, обирають район подорожі, забезпечують себе продуктами харчування й спорядженням. Зазвичай, маршрути самодіяльних груп затверджуються маршрутно-кваліфікаційними комісіями при тих установах чи клубах, від яких проводиться подорож, або у вищестоящих маршрутно-кваліфікаційних комісіях із подальшим контролем проходження маршруту [21].

Також до форм організації спортивно-оздоровчого туризму відносимо й так званий «дикий» аматорський туризм, який полягає в тому, що учасники подорожі самі обирають район подорожі, не мають чіткої нитки маршруту та не реєструються в маршрутно-кваліфікаційних комісіях.

За інтенсивністю туристських потоків виділяємо сезонний і постійний спортивно-оздоровчий туризм. Сезонність туризму визначається інтенсивністю туристського потоку, спрямованого з того чи іншого району

або центру в певний період часу. Сезоном називають такий період року, коли в центрі (районі) концентрується найбільше туристів [117]. У спортивно-оздоровчому туризмі виокремлюємо літній, зимовий і міжсезонний туризм. До літнього та міжсезонного СОР відносимо такі види спортивно-оздоровчого туризму, як пішохідний велосипедний, водний і гірський; до зимового – лижний та гірський. Постійний, або цілорічний, спортивно-оздоровчий туризм може розвиватися протягом усього року. До цього типу туризму належить спелеологічний вид спортивно-оздоровчого туризму.

За визначенням С. Фокіна, головною формою спортивного й спортивно-оздоровчого туризму є мандрівка, або похід. Туристські мандрівки для виконання розрядів із видів туризму називалися походом. Тому в практиці та теорії спортивного й спортивно-оздоровчого туризму використовують визначення спортивної мандрівки саме як походу [131].

Без походу взагалі не може йтися про спортивний і спортивно-оздоровчий туризм, а лише про окремі форми туристсько-спортивної та туристсько-краєзнавчої діяльності, як-от змагання з окремих видів техніки туризму, або екскурсії [130]. За формами проведення спортивно-оздоровчий туризм поділяється на туристські подорожі й туристські змагання. До туристських подорожей відносимо туристські прогулянки, екскурсії, туристсько-спортивні походи, туристські експедиції, а до туристських змагань – змагання з техніки спортивного туризму в окремих видах туризму, зі спортивних походів і комплексні туристські змагання.

Туристська подорож – це переміщення організованої туристської групи за попередньо розробленим маршрутом та зі встановленими термінами.

Прогулянка – найпростіша форма проведення спортивно-оздоровчого туризму, проходження невеликого маршруту без природних перешкод тривалістю, зазвичай, до 4 год. Прогулянки найчастіше проводять в оздоровчих закладах, наприклад екологічними стежками, із молодшими школярами або з людьми похилого віку [106].

Екскурсія – туристська подорож, яка передбачає колективне відвідування точно відібраних об'єктів задля задоволення інформаційних, духовних і пізнавальних потреб туристів [106].

Туристсько-спортивний похід – це подорож організованої групи з використанням активних форм пересування маршрутом визначеної протяжності з подоланням природних перешкод (перевалів, порогів, печер тощо) різної категорії або ступеня складності за встановлений час [102].

Експедиція – туристсько-краєзнавча подорож пошукового, дослідницького характеру з використанням технічних засобів пересування або без них. Зазвичай, метою експедиції є дослідження дестинації маршруту подорожі та наявних об'єктів. Залежно від мети й напрямку роботи туристські експедиції можуть бути краєзнавчі, туристсько-спортивні, наукові тощо [106].

Туристські змагання полягають у проходженні дистанцій із природними чи штучними перешкодами, застосовуючи спеціальне спорядження з виконанням поставлених завдань, із забезпеченням безпеки під час виконання тактичних і технічних завдань (рис. 1.2).

Масштаб, клас дистанції та ранг належать до основних характеристик змагань.

За масштабом змагання поділяються на міжнародні, національні (або всеукраїнські), зональні, обласні, міські, районні, клубні й колективів фізкультури, навчальних закладів тощо. Клас дистанцій змагань характеризується їх складністю, а також окремими для кожного виду туризму додатковими вимогами. Ранг змагань визначається кваліфікацією команд або учасників. Змагання можуть бути командними (стартує та проходить дистанцію разом уся команда), особистими (змагаються окремі учасники, зв'язки, екіпажі) й особисто-командними (результат команди складається із суми особистих результатів залікових учасників) [102].

Змагання з техніки спортивного туризму проводять із метою підвищення технічної та тактичної майстерності учасників, забезпечення безпеки спортивних туристських походів і включають змагання з техніки окремих

видів туризму: автомобільного, велосипедного, вітрильного, водного, гірського, лижного, пішохідного та спелеотуризму або комбінованих. Кожен вид туризму має свої види дистанцій [102].

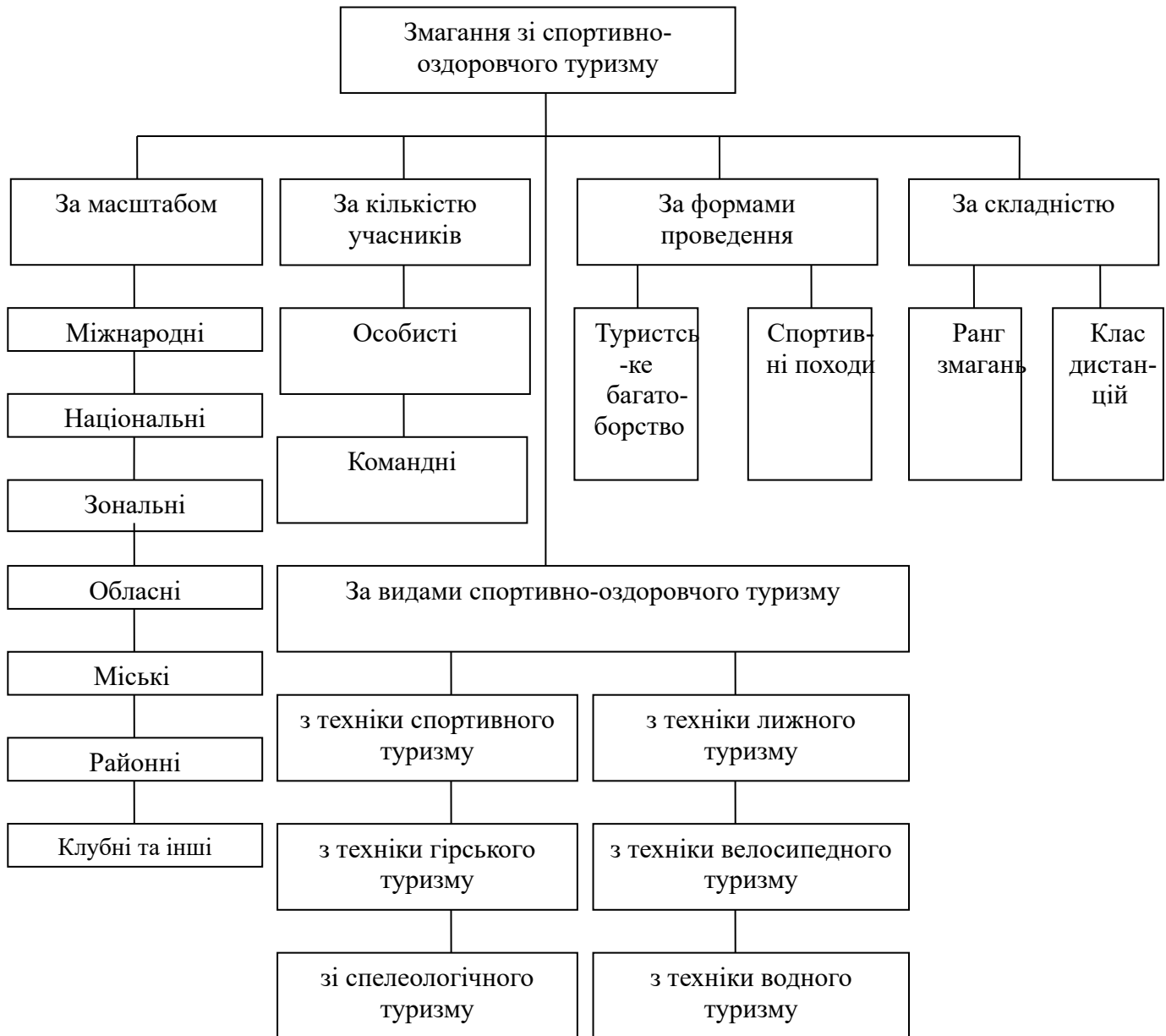

Рис. 1.2. Класифікація змагань зі спортивно-оздоровчого туризму [102]

Змагання зі спортивних походів полягають у проходженні командою туристського маршруту з подоланням природних перешкод різної категорії складності за нормативний час і визначеної довжини маршруту.

До комплексних змагань відносимо туристський зліт – масовий туристський захід, який має на меті обмін досвідом і підбиття підсумків

туристсько-краєзнавчої роботи. До його програми входять змагання з різних видів техніки туризму, туристські конкурси тощо.

Класифікація спортивно-оздоровчого туризму за тривалістю подорожі залежить від часу, затраченого туристами на подорож, та поділяється на коротко-, середньо-, довгостроковий.

Тривалість короткострокової подорожі, зазвичай, не перевищує трьох діб. До короткотривалих подорожей відносять такі форми туристських подорожей, як прогулянка, екскурсія й похід вихідного дня.

Середньострокові подорожі тривають від трьох до шести діб, зазвичай, під час відпустки. Це походи чи експедиції першої категорії складності. До середньострокових подорожей належать такі форми туристських подорожей, як похід та екскурсія. Довгострокові подорожі тривають від шести й більше діб. Найчастіше до них відносимо такі форми туристських подорожей, як похід, експедиція у віддалені райони, від першої категорії складності та вище.

Важливою є класифікація СОТ за віковим поділом: спортивно-оздоровчий туризм поділяється на дитячо-юнацький, молодіжний, дорослий.

Дитячо-юнацький спортивно-оздоровчий туризм – це рекреаційна діяльність дітей та юнацтва, спрямована на задоволення оздоровчих, спортивних і пізнавальних потреб особистості поза місцем постійного проживання й навчання [66]. До дитячо-юнацького спортивно-оздоровчого туризму належать особи шкільного віку (до 18 років). Молодіжний спортивно-оздоровчий туризм – це різновид туризму, спрямований на задоволення рекреаційних потреб молоді [64], осіб студентського віку (до 35 років). Дорослий спортивно-оздоровчий туризм спрямований на задоволення рекреаційних потреб вікової категорії від 35 років і до пенсійного віку. Виокремлюємо також туризм пенсійного віку.

Сьогодні питання про визначення видів спортивно-оздоровчого туризму залишається відкритим, а кожен виділяє певні види, що відповідають визначенню [24].

Спортивно-оздоровчий туризм поєднав у собі два види туризму – оздоровчий та спортивний. Спортивний туризм в Україні належить до неолімпійських видів спорту й у Єдиній спортивній класифікації України та Правилах змагань зі спортивного туризму чітко виділено такі види туризму, як пішохідний, лижний, гірський, водний (на гребних судах та плотах), велосипедний, мотоциклетний, автомобільний, вітрильний, спелеологічний, або їх комбінацію (комбіновані походи). Зазначені види туризму можуть розвиватися й у межах спортивно-оздоровчого туризму, але в спортивному туризмі мають бути виконані певні норми за набором технічно складних перешкод, тривалості, протяжності та інших чинників туристського спортивного походу. Оскільки головною особливістю спортивно-оздоровчого туризму є активний спосіб пересування, то до видів спортивно-оздоровчого туризму важко віднести такі види спортивного туризму, як мотоциклетний, автомобільний і вітрильний [24].

О. Ю. Дмитрук і Ю. В. Щур зазначають, що кожен із видів спортивно-оздоровчого туризму має свої характерні особливості. Так, до СОТ найчастіше відносять такі найпоширеніші види активного туризму, як пішохідний, гірський, лижний, водний, велосипедний. Зі спортивно-технічних видів називаємо мотоциклетний та автомобільний [21].

До спортивно-оздоровчого туризму можна віднести й такі екзотичні та рідкісні його види, у яких маршрути долаються верхи на конях, верблюдах, слонах тощо. Окремий вид являє собою спелеотуризм, але масовим його назвати важко [21, с. 10].

До рекреаційних П. Масляк відносить пішохідний, водний, велосипедний, спелеологічний, гірськолижний види спортивно-оздоровчого туризму [78].

Отже, за видом рухової діяльності, засобами пересування, місцем проведення та специфікою організації походу можемо виокремити такі основні види спортивно-оздоровчого туризму, як пішохідний, лижний, гірський, водний (на гребних судах та плотах), велосипедний,

спелеологічний. Також існує й комбінований вид спортивно-оздоровчого туризму. Хоча значну роль відіграють автомобільний, мотоциклетний, вітрильний, підводний, повітряний, кінний та ін. види спортивно-оздоровчого туризму, однак ці види спортивно-оздоровчого туризму не є поширеними й не виконують усіх функцій СОР, не завжди мають активну форму проведення. Їх можна віднести до неосновних видів спортивно-оздоровчого туризму [24].

Різні форми туризму мають характерні ознаки, до яких відносимо рівень доступності й соціальної значимості туризму, місце занять туризмом, організаційні основи туризму, туристичну програму, фізичне навантаження на туристському маршруті, їх сезонність, склад учасників [16].

Поділ видів спортивно-оздоровчого туризму варто розглядати за двома основними критеріями, а саме за характером місцевості та за способом пересування. За характером місцевості виділяємо водний, гірський, спелеологічний, а за способом пересування – активні та пасивні. До активних відносимо пішохідний, лижний, велосипедний види, до пасивних – кінний, автомобільний, мотоциклетний, вітрильний, повітряний та ін.

Водний туризм – це вид спортивно-оздоровчого туризму, що полягає в проходженні маршруту на плавзасобах по водній поверхні (річках, озерах, водосховищах тощо).

Серед природних перешкод для цього виду туризму треба назвати стрімкі течії, перекати, пороги, обмілини, хвилі й ін. Серед штучних перешкод виділяємо мости, дамби, кладки, риболовні загати тощо. Для сплавів застосовують різноманітні плавзасоби залежно від характеру подорожі, швидкості течії, кількості учасників походу (розбірні байдарки, катамарани, човни, плоти).

Спелеологічний туризм – це вид спортивно-оздоровчого туризму, який полягає в проходженні маршруту в печерах.

Пішохідний туризм – це вид спортивно-оздоровчого туризму, який полягає в проходженні маршруту пішки, без застосування будь-яких механічних транспортних засобів.

Особливість пішохідного туризму полягає в його доступності, на відміну від інших видів, без специфічного дорогого спорядження чи засобів пересування (велосипед, байдарка тощо). Пішохідні походи можуть проводитись у всіх районах, окрім високогірних (до лінії снігового покриву).

Серед природних перешкод, які відносять до цього виду туризму, характерними для подорожей рівнинною місцевістю є подолання лісових гущавин, схилів пагорбів, ярів, балок, піщаних ділянок, водних перешкод, таких як болота чи заболочені ділянки лісу, канави, струмки, річки. Для гірської місцевості характерні подолання перевалів, вершин, ділянок зі складним рельєфом (осипні, порослі травою круті схили, сніжники). Водні перешкоди в гірській місцевості представлені, зазвичай, річками зі швидкою течією.

Для подолання пішохідних маршрутів потрібно володіти низкою технічних прийомів, як-от: елементарні навички подолання природних перешкод, орієнтування на місцевості, організації й вибір місця бівуаку.

Лижний туризм – це вид СОР, який полягає в проходженні маршруту на лижах, без застосування будь-яких механічних транспортних засобів. Специфікою цього виду туризму є те, що походи проходять переважно в зимовий період часу. Лижний туризм вимагає від туристів хорошої фізичної підготовки та індивідуальної здатності організму переносити холод.

Серед природних перешкод, які відносять до цього виду туризму, характерними для подорожей по рівнинній місцевості є подолання лісових гущавин, схилів пагорбів, ярів, балок. Для гірської місцевості властиві подолання перевалів, хребтів, ділянок зі складним рельєфом.

Велосипедний туризм – це вид спортивно-оздоровчого туризму, який полягає в проходженні маршруту на велосипедах. Особливість цього виду туризму полягає в тому, що, на відміну від інших його видів, велосипедний

дає змогу за той самий час подолати більшу відстань, а отже, охопити переважну територію подорожі. Серед природних і штучних перешкод, які належать до цього виду туризму, є дороги різної прохідності, піски, різноманітні форми рельєфу тощо.

Для подолання природних та штучних перешкод на велосипеді потрібно володіти низкою технічних прийомів, як-от: спуск, підйом на велосипеді, подолання різноманітних природних перешкод, знання правил дорожнього руху.

У науковій літературі існує багато класифікацій і визначень поняття маршрут, але, по суті, всі класифікації маршрутів поділяються на види відповідно до класифікації того чи іншого виду туризму.

Будь який похід відбувається за запланованим маршрутом. Маршрут є основною складовою частиною походу. Поняття маршруту в СОТ розглядається як шлях переміщення туристів від початкової до кінцевої точки подорожі через визначені об'єкти. Траса маршруту є лінією, або ниткою маршруту.

Форми побудови трас поділяють на лінійні, кільцеві, радіальні й комбіновані. Вибір маршруту залежить від завдань, цілей, особливостей географічного району подорожі.

Лінійний маршрут, зазвичай, розпочинається в пункті відправлення й закінчується в пункті прибуття, у різних географічних зонах, щонайменше через одну проміжну точку подорожі. Цей вид маршруту характерний для всіх видів спортивно-оздоровчого туризму, а для водного туризму є основним видом маршруту (рис. 1.3).

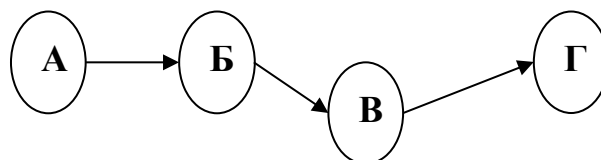

Рис. 1.3. *Схема побудови лінійного маршруту [75]*

Кільцевий маршрут – вид маршруту, де початкова та кінцева точки маршруту є однією й тією самою в одній географічній зоні, рух відбувається

через проміжні точки (рис. 1.4). Кільцеві маршрути притаманні для походів від базових таборів чи баз відпочинку.

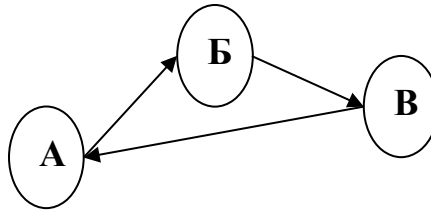

Рис. 1.4. *Схема побудови кільцевого маршруту [75]*

Радіальний маршрут передбачає рух із початкової точки по одній і тій самій нитці маршруту в різних напрямках із поверненням на початкову точку (рис. 1.5). Цей вид маршруту характерний для сходжень на одну й ту саму гору, від базових таборів під час зборів чи як елемент комбінованого маршруту.

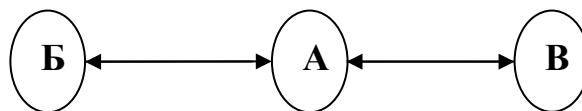

Рис. 1.5. *Схема побудови радіального маршруту [75]*

Комбінований маршрут поєднує в собі різні види маршрутів, таких як лінійний, кільцевий, радіальний, або хоча б два з них (рис. 1.6). Комбіновані маршрути часто застосовуються для планування походів, оскільки дають змогу охопити різні об'єкти в районі подорожі.

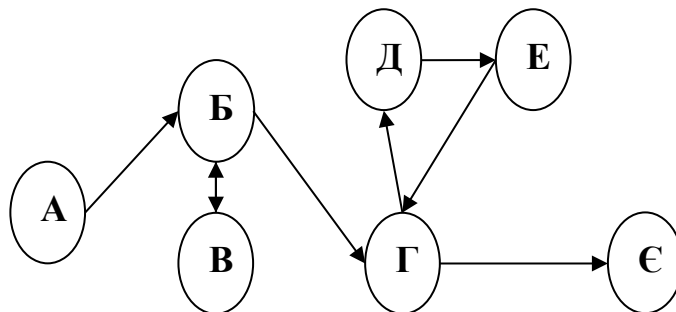

Рис. 1.6. *Схема побудови комбінованого маршруту [75]*

За інтенсивністю туристських потоків виділяють постійні й сезонні маршрути. Сезонні маршрути можуть бути літні, зимові та міжсезонні.

Залежно від перебування туристів на маршруті вирізняють коротко-, середньо- й довгострокові маршрути.

За способом пересування та характером місцевості є водні, гірські, спелеологічні, пішохідні, лижні, велосипедні та низка пасивних видів маршрутів (автомобільний, мотоциклетний, вітрильний, кінний, повітряний).

За інтенсивністю фізичного навантаження маршрути можна поділити на загальнодоступні, ступеневі й категорійні. До загальнодоступних маршрутів відносять, зазвичай, маршрути прогулянок і походів вихідного дня, орієнтованих на туристів будь-якого віку та без значної фізичної підготовки з використанням мінімуму спеціального спорядження.

За рівнем складності туристсько-спортивні походи бувають категорійні – із I до VI категорії складності та некатегорійні (ступеневі).

Категорія складності туристсько-спортивного походу визначається відповідно до основних нормативів туристсько-спортивних походів і чинними Правилами змагань зі спортивного туризму (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Основні нормативи спортивних туристичних походів

Вид туризму та характе- ристика походів	Категорійні походи (категорія складності – к. с.)						Некатегорійні походи (ступінь складності – ст. с.)			
	I	II	III	IV	V	VI	1–3- денні	1	2	3
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Тривалість походів, днів	6	8	10	13	16	20	1–3	3–4	4–6	6–8
Протяжність походів у кілометрах (не менше)										
Пішохідних	130	160	190	220	250	300	до 30	30	50	75
Лижних	130	160	200	250	300	300	до 30	30	50	75
Гірських	100	120	140	150	160	160	до 25	25	50	60
водних	150	175	200	225	250	250	до 25	25	40	60
Велосипедних	250– 300	400– 500	600– 700	750– 800	900– 1000	-	до 50	50	80	120

Закінчення таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
на мотоциклах	1000	1500	2000	2500	3000	-		-	-	-
на автомобілях	1500	2000	2500	3000	3500	-	-	-	-	-
спелеопоходів (кількість печер)	5	4–5	1–2	1–2	1	-	до 3	3–4	2–3	1
Вітрильних	150	200	300	400	500					

Примітка. Розроблено автором за [101, 102].

Головною особливістю спортивно-оздоровчого туризму є те, що він, на відміну від більшості інших видів туризму, не потребує відносно великих матеріальних видатків із підготовки спеціальних споруд для задоволення потреб туристів, оскільки розвивається в навколишньому природному середовищі. Матеріальне, технічне й організаційне забезпечення подорожей переважно здійснюється силами та засобами самих туристів.

Із конструктивно-географічних позицій організованість спортивно-оздоровчого туризму значною мірою залежить від стану навколишнього середовища, у якому така діяльність відбувається. Тобто до класифікації туристичної спортивно-оздоровчої діяльності корисно додати її інтерпретацію через забезпечення природними чинниками, тобто через класифікацію мінливості станів, у межах яких може бути реалізована така діяльність. Безпосередньо класифікацію мінливості станів розробив Ю. П. Бялович ще в 1947 р. Він запропонував розрізняти такі стани: збуджені метеоенергетичними факторами мінливості навколишніх природних територіальних систем, починаючи від «секундно-хвильових» і закінчуючи річними й багаторічними; циклічні зміни – вікові та дегресивно-демутатійні, пов'язані з впливом антропогенних чинників та природної динаміки рослинності; незворотні зміни циклів – екзо- й ендегенні. Накладання суто туристської спортивно-оздоровчої класифікації та класифікації геостанів

надає можливість отримати результатну конструктивну класифікаційну схему, чітко пристосовану до мінливостей навколишнього середовища [4].

1.3. Методи дослідження спортивно-оздоровчого туризму регіону

Із поняттям методу тісно пов'язане поняття методології, методики. Методологію розглядають як учення про структуру, логічність організації, методи та засоби діяльності. Методику трактують як учення про особливості застосування окремого методу чи системи методів, або сукупність прийомів дослідження [70].

Спортивно-оздоровчий туризм користується різноманітними методами досліджень, які характерні для всієї системи географічних наук. За твердженням О. І. Шаблія, «метод наукового дослідження – це система розумових і (або) практичних операцій (процедур), які націлені на розв'язання певних пізнавальних завдань з урахуванням певної пізнавальної мети». За допомогою такого методу можна отримати бажану інформацію, що відповідатиме потребам суспільства або конкретної науки. Через застосування правильно вибраного методу можна підтвердити істинність отриманих результатів [70].

Конструктивна географія спирається на методологію, притаманну прикладним наукам. Але всім географічним наукам, а власне, і конструктивної географії, властиві й деякі типові загальні методи дослідження, головний серед яких – картографічний (розробка картографічних моделей – карт). Карта є емпіричним засобом дослідження в спортивно-оздоровчому туризмі, що фіксує дійсність за допомогою системи позначок. Ці позначки розміщуються в легенді карти – спеціальній науковій мові, яка вводиться для опису географічних спостережень [13, с. 84–85]. Картографічний матеріал є основою в діяльності СОР. За допомогою карт можна орієнтуватися на місцевості, складати туристські маршрути, показати взаємне розміщення та взаємозв'язки об'єктів спортивно-оздоровчого туризму, вони підвищує інформаційну місткість матеріалу.

Серед загальнонаукових методів спортивно-оздоровчого туризму можна виділити історичний (своєрідність його використання полягає в тісному поєднанні з аналізом і просторовими аспектами розвитку спортивно-оздоровчого туризму, а також вивчення динаміки й тенденцій його еволюції); порівняння (це один з основоположних напрямів спортивно-оздоровчого туризму, його пізнання та з'ясування відмінностей від інших подібних об'єктів і явищ); аналіз (метод, який виокремлює частини та їх аналізує. Під час дослідження спортивно-оздоровчого туризму цей метод передбачає аналіз теоретико-методичних основ вивчення туризму, чинників її формування й територіальної організації); синтез (це поєднання всіх сторін дослідження спортивно-оздоровчого туризму та відображення його як конкретного взаємопов'язаного комплексу елементів); спостереження (безпосередня особиста участь у туристичних маршрутах дає можливість спостерігати за природними об'єктами, господарським використанням території, системами й типами розселення, умовами життя та культурою населення); статистичний (ґрунтується на аналізі туристичних даних, сприяє з'ясуванню особливостей взаємодії різних видів туризму та дає можливість оцінити туристичний стан території); класифікації й типізації (систематизація (впорядкування) об'єктів спортивно-оздоровчого туризму); районування (процес членування території на відносно цілісні частини, дає змогу виявити взаємозв'язок у туристичному відношенні району з певною спеціалізацією. Саме за допомогою цього методу можемо провести спортивно-оздоровче районування регіону); літературний (застосовується використання досвіду інших дослідників, аналіз наукових джерел, що тією чи іншою мірою пов'язані зі спортивно-оздоровчим туризмом); описовий (один з основних методів, за допомогою якого можна з'ясувати об'єкт, структуру, розвиток і сучасний стан спортивно-оздоровчого туризму); структурний аналіз (який полягає у виділенні окремих структур цієї системи). У складі системи спортивно-оздоровчого туризму можемо виокремити три основні структурні

підрозділи – функціонально-компонентну, територіальну й організаційно-управлінську структури.

Для дослідження проблем і перспектив розвитку спортивно-оздоровчого туризму використовуємо метод регіонально-статистичного аналізу та метод соціально-економічного й геоекологічного районування. Джерелами первинної інформації слугували дані обласного управління статистики, обласного управління освіти і науки Волинської обласної державної адміністрації, обласних управлінь гідрометеорології, екологічної безпеки, лісового та водного господарства, матеріали регіональних наукових досліджень, а також дані, отримані в результаті авторських досліджень [67].

Районування геоекологічне – це метод виділення структурних одиниць, які характеризуються цілісністю і єдністю геоекологічних характеристик. Виокремлюють два головних види геоекологічного районування: за величиною геоекологічного потенціалу геоекосистем та за геоекологічною ситуацією, що сформувалася на певній території [82]. Таке районування здійснюється шляхом геоекологічної оцінки компонентів навколишнього середовища й створення окремих галузевих карт; визначення інтегрального показника на основі комплексної оцінки галузевих карт і створення карти геоекологічного районування [139].

Для розробки маршрутів спортивно-оздоровчих походів застосовується метод польових експедиційних досліджень. За період дослідження нами пройдено понад 18 туристсько-спортивних маршрутів по території України й Волинської області. Здійснено близько 10 сходжень на вершини понад 4000 м над рівнем моря на території Європи. Автором дослідження розроблено та особисто реалізовано велосипедні, водні й пішохідні маршрути по Волинській області. Зокрема, I категорії складності (3 маршрути), маршрути водних походів річками Стир, Чорногузка, Стохід, Прип'ять (II та III категорії складності), маршрути велосипедних походів I й II категорій складності (3 маршрути). Щодо кожного маршруту складено звіт згідно з «Вимог щодо складання звіту про туристсько-краснознавчу подорож».

Метод суспільно-географічного прогнозування необхідний під час розробки концепції розвитку спортивно-оздоровчого туризму у Волинській області та обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення структури й територіальної організації спортивно-оздоровчого туризму в області.

Важливим методом дослідження СОР регіону є системний підхід, який орієнтує дослідника на розкриття цілісності складних об'єктів, на пізнання механізмів внутрішніх зв'язків між їхніми складовими частинами – окремими елементами.

Системне дослідження спортивно-оздоровчого туризму включає:

1. Створення системи, визначення її функцій, установлення цілісності, її характеру (відкрита чи замкнута). Щодо поняття про рекреаційну систему ми спробували розвинути власні ідеї щодо структури територіальної системи спортивно-оздоровчого туризму.

2. Структуризація системи, виокремлення її підсистем та елементів, їх якісна й кількісна характеристика.

3. Оптимізація системи – упровадження результатів дослідження у вигляді рекомендацій, нових залежностей, програм й емпірики (графіків, таблиць, картограм, картосхем тощо) [67].

Головна функція системного підходу спортивно-оздоровчого туризму – це створення взаємопов'язаної системи понять і методів під час її дослідження. Це передбачає цілісний підхід до елементів спортивно-оздоровчого туризму, їх прогнозування, планування й конструювання [99, с. 50]. До актуальних питань дослідження та розвитку спортивно-оздоровчого туризму належить оцінка рекреаційних ресурсів, тобто ресурсного забезпечення цього виду туризму.

Об'єктом в оцінці виступають кількісні і якісні характеристики природних рекреаційних ресурсів у цілому або їхні окремі елементи чи територіальні поєднання, а суб'єктом – виступати рекреаційна галузь, різні ранги ТРС, суспільство загалом, окремі групи рекреантів, рекреант.

Під оцінюванням рекреаційних ресурсів розуміють процедуру визначення якостей певного рекреаційного об'єкта відповідно до способу його використання для задоволення потреб суб'єктів рекреації різного рангу (суспільства, закладу, рекреанта тощо).

Методикою оцінки природних рекреаційних ресурсів займалися такі вчені, як О. О. Бейдик, О. О. Любіцева, П. О. Масляк, Є. Ф. Панкова, В. І. Стафійчук, Н. В. Фоменко, Л. П. Царик, Г. В. Чернюк [70], В. І. Мацола [79] та ін.

Оцінка природних туристичних ресурсів пов'язана з визначенням їх придатності для задоволення рекреаційно-туристичних потреб людини й просторового поширення відповідних компонентів, які можуть бути використані для активного відпочинку [70].

Загалом, поняття «оцінка» тлумачать як структуровану за антропогенними запитами цінність і значимість властивостей певних територіальних систем щодо відповідної діяльності людини з обов'язковим визначенням ступеня зміни в їх функціонуванні (мінливості) [97]. Щодо конкретно рекреаційної оцінки, то це визначення загальної переваги певного ландшафту для відпочинку, виходячи з його естетичної привабливості, оптимальності для здоров'я людини, природної комфортності та доступності для різних груп населення [87].

Існують такі оцінки рекреаційних ресурсів, як якісна, кількісна, бальна й вартісна. Найбільш поширений метод оцінки рекреаційних ресурсів – це метод бальних оцінок. За бальною оцінкою на основі суб'єктивної дії розробки оцінних шкал той чи інший вид або підвид рекреаційних ресурсів отримує певний бал. Найбільш уживаною є 5-ступенева бальна шкала, де найсприятливіші умови оцінюються найбільшим балом. Наприклад, 5-ступенева шкала відповідає якісній оцінці «найкращий», «вищий від середнього», «середній», «нижчий від середнього» та «найгірший».

Для якісної оцінки використовують слова «найкращий», «кращий», «гірший», «найбільший», «більший», «найпривабливіший»,

«середньосприятливий», «більш вигідний» тощо. Якісна оцінка в рекреації завжди буде актуальною. Людям притаманна внутрішня здатність до порівняння.

Відвідавши хоча б два рекреаційні об'єкти, туристи обов'язково порівнюють їхню якість. Ця якісна оцінка за всієї її суб'єктивності значно впливає на загальну думку про рівень привабливості тих чи інших рекреаційних об'єктів і територій [132].

Кількісна оцінка визначає формальну характеристику рекреаційних ресурсів у метрах, кілометрах, грамах на літр, температурі, солоності, рівні забрудненості води, глибинах прибережних вод, кількості опадів тощо [78].

Для потреб спортивно-оздоровчого туризму потрібна оцінка природних ресурсів, їх правильного та раціонального використання. Під час розвитку СОР різних видів мають бути особливі природні умови й ресурси, щоб можна було проводити походи різних категорій складності, забезпечити комфортні умови подорожі та забезпечити потреби туристів у пізнанні.

Для оцінки сприятливості природних ресурсів для потреб спортивно-оздоровчого туризму цієї території використаємо методологію оцінки ресурсів Мацоли В. І. За основу методики пропонуємо взяти 3-бальну шкалу: 3 балами оцінюємо територію з умовами, які найсприятливіші для розвитку рекреації, у 2 – із посередніми, 1 – із несприятливими [79].

Комплексна оцінка рекреаційного потенціалу території здійснюється за показниками які наведено в табл. 1.2.

Оцінка стану інфраструктури території здійснюються за [137, 79]:

$$Om = Lz + Lav / Smer, \quad (1.1)$$

де Lz – довжина залізничного полотна; Lav – довжина автошляхів; $Smer$ – площа території області.

Оцінка санаторно-курортних закладів може бути зроблена з [137, 79]:

$$Oc = Kc / Smer \cdot 100 \text{ (одиниць/км}^2\text{)}, \quad (1.2)$$

де Kc – кількість санаторно-курортних закладів (санаторії, профілакторії, бази відпочинку та ін.).

Комплексна оцінка потенціалу території здійснюється (окремо для літнього й зимового сезонів) за [87, 137]:

$$O = O_e + O_m + O_l + O_v + O_k + O_i + O_n + O_t + O_s + O_h \quad (1.3)$$

На розвиток СОР впливають такі чинники, як водні, кліматичні умови, лісистість, естетична якість території, наявність природоохоронних територій, історико-культурний потенціал, транспортна доступність, туристична інфраструктура.

Таблиця 1.2

Комплексна оцінка рекреаційного потенціалу території*

Показник	Кількість балів		
	1	2	3
1	2	3	4
Оцінка мінеральних вод, O_m	100 м ³ /доба/км ²	100–1000 м ³ /доба/км ²	понад 1000 м ³ /доба/км ²
Оцінка лісів, O_s	менше 15 %	15–40 %; понад 60 %	60–40 %
Оцінка водоймищ, O_v	обмежені можливості	придатні для плавання, сплаву на байдарках і каное	велика кількість незабруднених водойм, придатних для універсального використання
Оцінка кліматичних умов	менше 80 днів із $t > 15^\circ\text{C}$	80–100 днів із $t > 15^\circ\text{C}$	понад 100 днів із $t > 15^\circ\text{C}$
	менше 100 із $t < 0^\circ\text{C}$	100–110 з $t < 0^\circ\text{C}$	понад 110 днів із $t < 0^\circ\text{C}$
Оцінка естетичних якостей території, O_e	Рівнинні, сильнозаліснені території	Низька міра екзотичності й унікальності, відсутність контрастності	Пейзажні ландшафти, висока міра екзотичності, унікальності, контрастності
Оцінка природоохоронних територій	до 3 %	3–5 %	понад 5 % території
Історико-культурний потенціал, O_i	менше 8 об'єктів/100км ²	8–18 об'єктів/100 км ²	понад 18 об'єктів/100 км ²
Транспортна доступність, O_t	менше 0,29 км/км ²	0,29–0,42 км/км ²	понад 0,42 км/км ²

1	2	3	4
Забезпеченість санаторно-курортними закладами, <i>Ос</i>	менше 1 на 100 км ²	1–3 на 100 км ²	більше 3 на 100 км ²
Оцінка рекреаційного навантаження, <i>Он</i>	рівнинні, низовинні місцевості	горбисті, височинні місцевості	гірські місцевості

*Складено автором на основі джерела [137, 79].

Саме властивості цих умов і ресурсів мають обов'язково відповідати вимогам якісного та категорійного проведення спортивно-оздоровчих туристських походів.

Під час оцінки орографічних ресурсів дають характеристику рельєфу території, ураховують гірські вершини, які розміщені в межах регіону, території [3, с. 127].

Оцінка кліматичних ресурсів здійснюється за такими показниками: 1) середня температура липня; 2) тривалість періоду з температурою понад + 10 °С; 3) річна кількість опадів.

До гідрографічних ресурсів відносять площі актуальних смуг і рекреаційних територій. Бал оцінки водних ресурсів території визначається за часткою загальної площі актуальних смуг та рекреаційних територій морів, річок, озер, водосховищ від площі області [104].

Основні показники – визначення цінності водойм для рекреації й туризму, у тому числі їх величина, глибина, доступність. Найбільш сприятливими водоймами вважаються ті, які мають температуру води +17 °С протягом 2–4 місяців, добрі – теплі озера, водосховища, крупні ріки й прохолодні моря з температурою води близько 16 °С протягом 2–3 місяців, задовільні – прохолодні озера, водосховища, річки та холодні моря, погані – теплі малі ріки, прохолодні великі ріки, холодні озера й водосховища з температурою води нижче +1 °С. Чим ширшою є водойма, тим більшим є її

рекреаційно-туристське використання. Водні ресурси повинні мати певні параметри для їх використання в рекреаційно-туристичній діяльності (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Параметри акваторій для рекреаційного використання*

Параметр акваторії	Купання	Веслування	Байдарки й каное	Академічна гребля	Водні лижі	Моторний спорт	Вітрильний спорт
Площа (га) бажана	5	100–500	500	–	100–500	100–500	300–900
Площа (га) мінімальна	–	1	30	–	–	30–50	50–100
Довжина (м) бажана	50	2200	2200–5000	2500–3000	1500	1600–15000	1850–2500
Довжина (м) мінімальна	25	1100–1200	1000–1100	–	–	750–1000	500
Ширина (м) бажана	25	90–100	900–2000	140–200	200	200–2000	200–2000
Ширина (м) мінімальна	5–11	30–100	30–200	120	–	50–200	200
Глибина (м) бажана	1,4–1,8	2–3	2–5	3	–	3–5	1,2–2,0
Глибина (м) мінімальна	0,5–0,6	0,75	0,75–1,50	2,5–3,0	–	1,5–2,0	1,0–1,2

*Складено автором на основі джерела [132].

Під час оцінки рослинних ресурсів визначаємо лісовкритість площі території: 1) площа лісів; 2) залісненість території [104]. Рекреаційно-туристична цінність лісових ресурсів визначається також такими показниками, як естетична цінність, фітонцидність, заболоченість території, наявність грибних і ягідних місць. Віковим та видовим складом лісів визначається їх вплив на процес оздоровлення населення. Свого максимуму

фітонцидність досягає у весняно-літній період (цвітіння та росту рослин). Фітонцидність відзначається стерилізаційною дією на мікрофлору повітря. Найбільшу фідоцидність мають дуб черешчатий, клен гостролистий, ялівець вінгирський [119, с. 52].

Під час проходження туристського маршруту турист має бути впевнений у можливості активного відпочинку, цікавому дозвіллі, а також оптимальному дозованому фізичному навантаженні. Кожна туристична подорож повинна викликати позитивні емоції, містити змістовну, цікаву інформацію та можливості для оздоровлення. Оптимальне поєднання всіх цих умов є обов'язковою й основною вимогою до розробки туристського маршруту з активним способом пересування. Його шлях має бути послідовно розроблений, безпечний і відповідати фізичним можливостям учасників.

Розробка маршрутів – складна багатоступінчаста процедура, що вимагає достатньо високої кваліфікації та виступає основним елементом технології туристського обслуговування [95].

Чітких вказівок щодо етапів розробки туристських маршрутів у нормативній документації немає.

Формування активних туристських маршрутів має свої особливості для категорійних і некатегорійних маршрутів і різних видів активного туризму.

Методики розробки туристських маршрутів стосуються роботи М. П. Мальської, О. О. Любіцевої, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич, В. М. Тонкошкура, І. М. Писаревського та ін.

Загалом для розробки туристичного маршруту передбачають три етапи: обрання району подорожі; прокладання траси маршруту; детальне відпрацювання основної нитки маршруту й запасних його варіантів [96].

Оцінка та обрання району подорожі здійснюються на основі таких основних чинників, як сприятливість природних умов, наявність перешкод і цікавих екскурсійних об'єктів і транспортного зв'язку.

Обраний район маршруту повинен відповідати певним класифікаційним вимогам. Він повинен мати достатній вибір природних перешкод для певного

виду туризму (рис. 1.7). Таким чином, найважливіший критерій вибору району походу – це спортивно-технічна характеристика (наявність ділянок, що визначають необхідну технічну складність походу) [96].

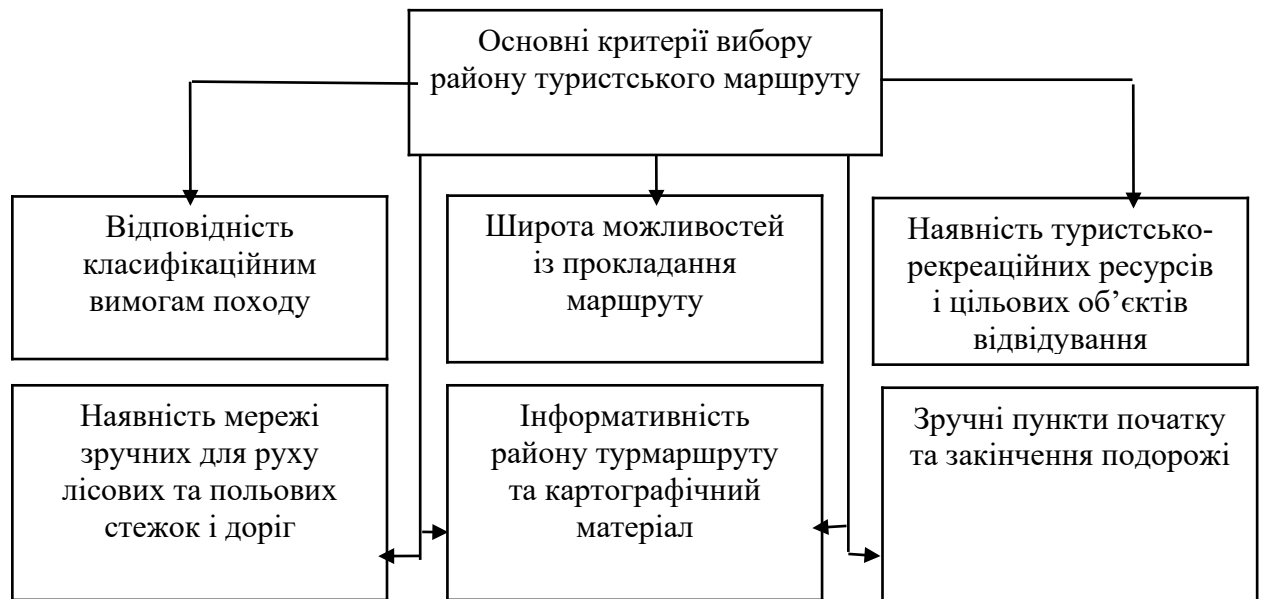

Рис. 1.7. Основні критерії вибору району туристичного маршруту [96]

Успіх будь-якого туристського маршруту залежить від обрання оптимальної тактичної схеми маршруту, вибору перешкод, місць денних зупинок та бівуаку тощо. Тому широта можливостей щодо прокладання маршруту на певній території – ще один критерій вибору району маршруту.

Будь-який туристський маршрут має бути цікавим, що залежить від туристсько-рекреаційних ресурсів території. Найбільш цікавими є території, що мають мальовничі ландшафти з добре вираженим рельєфом й оглядовими точками; не забруднені території, лісові площі; об'єкти гідрографії (річки та озера). Наявність у районі маршруту необхідних туристсько-рекреаційних ресурсів і цікавих рекреаційно-пізнавальних об'єктів є найбільш істотним критерієм для вибору району прокладання туристичного маршруту.

Територія проходження туристичного маршруту повинна мати зручні шляхи під'їзду і від'їзду, містити вибір зручних для руху лісових або польових доріг і стежок. Отже, у районі походу повинні бути зручні пункти

початку та закінчення подорожі, шляхів досягнення потенційних ключових об'єктів маршруту й місць зупинок.

До критеріїв обрання району туристичного маршруту також належить наявність інформаційних джерел цієї території (необхідний картографічний матеріал) та спорядження й фінансового забезпечення.

Під час розробки та планування туристських маршрутів обов'язково враховують такі чинники: маршрут має бути логічно викладений у нитку маршруту; він повинен урахувати вимоги поступовості зростання фізичного навантаження для учасників і технічної складності; потрібно враховувати можливості для екстреного виходу в населені пункти.

Після обрання району туристського маршруту розробляють конкретний шлях походу – нитку маршруту, під час прокладання якої визначають:

- протяжність (кілометраж) маршруту і його тривалість;
- конкретно цільові рекреаційно-пізнавальні об'єкти відвідування;
- визначення зручного початкового та кінцевого пунктів маршруту;
- обрання місця організації бівуаків і великих привалів, які повинні максимально відповідати умовам безпеки відпочинку й оздоровлення учасників, а також виконанню екскурсійно-пізнавальних цілей;
- обрання тактичної схеми маршруту (лінійна, кільцева, радіальна);
- поділ туристського маршруту на окремі, денні переходи певної протяжності й тривалості [96].

У разі маркованих маршрутів (екологічних походів, екологічних стежок) нитка маршруту нанесена на карту, позначена (маркована) на місцевості.

Під час прокладання траси маршруту потрібно стежити за поступовістю наростання кілометражу. Фізичні навантаження повинні збільшуватись повільно й досягати максимуму в другій третині подорожі для необхідної адаптації та акліматизації учасників походу.

У межах кожного денного переходу визначають низку опорних орієнтирів для впевненого орієнтування й дотримання нитки маршруту: точкові (перехрестя доріг, окремі будівлі, мости тощо); лінійні (дороги та

просіки, межі між лісовими масивами й полями, береги річок тощо); площадкові (населені пункти, озера, невеликі лісові масиви тощо) [103].

Поділ маршруту на відрізки, що відповідають денному переходу, планування днівок і складання графіка руху групи доцільно здійснювати відповідно до особливостей місцевості з урахуванням складності шляху, наявності природних об'єктів, огляд яких передбачає зупинку.

Під час вибору об'єктів відвідування потрібно орієнтуватися на те, що вони повинні бути найбільш цікавими для туристів і задовольняти їхні пізнавальні потреби (мальовничі ландшафти, озера, марковані екологічні екскурсійні стежки, сільські музеї народної творчості, історико-культурні об'єкти тощо) [92].

Під час проектування категорійного маршруту варто серед наявних у районі класифікованих ділянок обрати ділянки необхідної категорії складності.

Найбільш поширеними перешкодами в пішохідних і велопоходах першої категорії складності є такі природні перешкоди: водні (переправи через річки, озера), локальні й протяжні, заболочені ділянки, ділянки важкопрохідного лісу.

Пункти обідніх перерв і бівуаки слід планувати в безпечних місцях та з наявністю чистої, придатної для пиття води (лісові зони, річки й озера з можливістю купання та риболовлі тощо). У межах територій національного парку або інших рекреаційних територій пункти відпочинку туристів можуть бути обладнані й позначені.

Розробляючи маршрут, маємо обов'язково передбачити запасний варіант (легкий), зважаючи на можливі непередбачувані обставини (потрібна медична допомога, погіршення погодних умов тощо).

Після того, як план походу розроблено повністю, потрібно розробити маршрутні документи. Для некатегорійних походів заповнюється маршрутний лист, для категорійних – маршрутна книжка [96].

Розглянуте планування туристської спортивно-оздоровчої діяльності має співвідноситись із конкретною прикладною ситуацією відповідної території, яку сприймають як виокремлення в природі об'єктів і територій, котрі є носіями властивостей, необхідних для реалізації планованої діяльності, тобто метод наділення природних об'єктів властивостями впливу на людину. Саме прикладна ситуація визначає особливості й можливість реалізації туристської спортивно-оздоровчої діяльності. Така ситуація може бути сприятливою та несприятливою зокрема й загрозливою.

Отже загальним методичним прийомом конструктивно-географічного дослідження туристичного спортивно-оздоровчого впливу на територію є його цільова орієнтованість на розроблення конструктивно-географічних засад оптимізації такої діяльності.

1.4. Алгоритм конструктивно-географічного дослідження спортивно-оздоровчого туризму Волинської області

Загалом алгоритм конструктивно-географічного дослідження спортивно-оздоровчого туризму Волинської області містить: 1) вироблення загальної структури дослідження; 2) аналіз, що спонукає до пізнання територіальних комплексів, які зазнають туристського спортивно-оздоровчого навантаження, вивчення основних закономірностей їх диференціації за ступенем такого навантаження, розміщення шляхом з'ясування специфіки взаємодії та взаємовплив компонентів ландшафту й специфіки спортивно-оздоровчої діяльності в їх межах (дослідження просторово-часової структурно-функціональної організації таких взаємодій). Результати дослідження інтерпретуються у вигляді відповідних картосхем із розгорнутою легендою та наступною всебічною характеристикою виділів, зовнішні фізіономічні риси яких нерозривно пов'язані з їх генезисом і внутрішнім змістом, виявляють чітку кореляцію з їхніми функціональними властивостями й слугують індикаторами їх туристського використання; 3) аналіз властивостей, класифікація територіальних комплексів та регіональних

структур, котрі визначають найбільш оптимальну структуру природокористування в регіоні; 4) вивчення показників спрямованості й інтенсивності сучасних несприятливих фізико-географічних процесів на території планувального регіону, а також факторів, які сприяють їх активізації; 5) аналіз загального стану природного середовища та перспектив можливості його спортивно-оздоровчого навантаження; 6) установлення зв'язку видів туристського спортивно-оздоровчого природокористування з територіальними комплексами та побудова відповідної картографічної моделі; 7) розроблення на конструктивно-географічних засадах заходів щодо оптимізації туристської спортивно-оздоровчої діяльності в межах Волинської області.

Дослідження СОТ включає вивчення різноманітних територій – від природних до інфраструктурних.

Процес конструктивно-географічного дослідження СОТ передбачає чотири послідовних етапи (рис. 1.8).

На першому етапі дослідження розглядаємо спортивно-оздоровчий туризм як цілісне конструктивно-географічне утворення, у якості якого спортивно-оздоровчий туризм сприймається як структурна складова частина антропогенного впливу на територіальні системи, що належить до сукупності засобів їх просторово-часової організації в межах певного часового зрізу. На відміну від цілісних природних територіальних систем, такі структурні компоненти підпорядковані особливостям навколишнього середовища.

Визначаємо, які елементи належать до об'єкта дослідження; з'ясовуємо особливості їх розміщення, функціональні зв'язки між ними та територіально-ієрархічної організацією системи спортивно-оздоровчого туризму; досліджуємо структуру цієї системи. Тут спортивно-оздоровчий туризм як конструктивно-географічне утворення сприймається як конструктивний елемент, тобто фрагменти природної реальності, котрі зіставляються з діяльністю людини через кінцеву ситуацію, що виділяється як первинний набір даних про вихідний об'єкт вивчення.

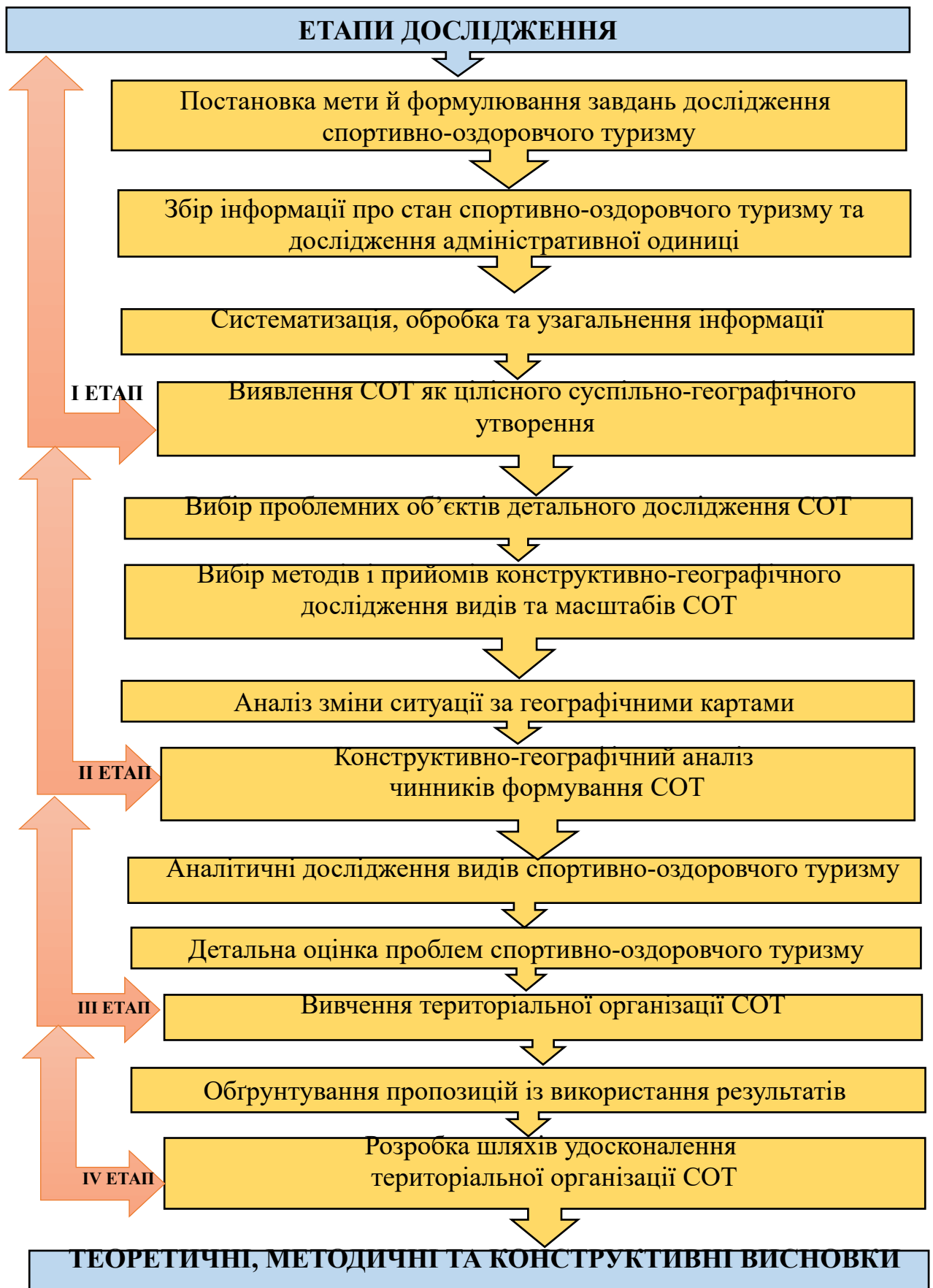

Рис. 1.8. Алгоритм конструктивно-географічного дослідження спортивно-оздоровчого туризму обласного рангу*

*Розроблено автором.

Такий підхід потребує застосування саме конструктивного методу дослідження, що полягає не лише в моделюванні реальної природної ситуації ландшафтної системи району, але й у вивченні закономірностей її просторово-часової організації, тобто кінцевим результатом дослідження є створення регіонального й локального конструктів [113]. Він спрямований на оптимізацію взаємодії суспільства та природи в процесі освоєння й зміни функції ландшафтів і створення моделей процесу керування системою суспільство–природа.

На другому етапі досліджуємо чинники, які впливають на розвиток спортивно-оздоровчого туризму регіону: ресурсно-туристський потенціал як певний обмежений запас природних ресурсів, доступний для використання та його вагома складова частина – рекреаційно-туристські ресурси Волинської області.

Наступний етап дослідження – територіальна організація системи спортивно-оздоровчого туризму на Волині, зокрема функціонально-компонентної структури СОТ, функціонально-територіальної структури СОТ та функціонально-управлінської структури СОТ.

Першим структурним підрозділом виступає функціонально-компонентна структура СОТ – це склад, сукупність її функціональних компонентів – різних видів, форм і напрямів туристсько-краєзнавчої діяльності населення.

Функціонально-територіальна структура СОТ – склад та співвідношення рекреаційно-туристичних об'єктів спортивно-оздоровчого туризму, особливостей їх розміщення в різних частинах регіону й зв'язок між ними.

Така структура тісно пов'язана з організацією території, тобто обґрунтуванням цієї територіальної диференціації функцій (на практиці – схеми туристської спортивно-оздоровчої діяльності), за якої максимально повно реалізуються природні потенціали геосистем, виключені конфліктні ситуації між її функціональним використанням і природними особливостями, забезпечується із заданою високою ймовірністю стійкість окремих геосистем та ландшафтно-територіальної структури загалом [18].

Безпосередньо функціональна організація – це відомий порядок і послідовність у виконанні системою необхідних дій, спрямованих на досягнення наближеної й далекосяжної мети. Функціональна організація системи є структурною організацією її поведінки, доцільної діяльності, активності, форм та засобів самопрояву.

Взаємопов'язана сукупність територіальної й функціональної організацій створюють умови для виникнення організованості конструктивної як складової частини загальної організованості, що розуміється як властивість, що характеризує сукупність взаємозв'язків і взаємозумовленостей як елементів, так і емерджентної якості будь-якого конструкту (взаємозв'язку певної туристичної діяльності з диференційованим навколишнім середовищем), що забезпечує модельованому об'єкту стійке існування в часі й просторі [98].

Об'єкти в межах диференційованого середовища пов'язані між собою туристсько-краєзнавчими маршрутами. Суть територіальної організації спортивно-оздоровчого туризму полягає у визначенні його таксономічної структури, яка залежить від його специфіки, туристсько-краєзнавчої діяльності й функціональних зв'язків, а саме у вигляді спортивно-оздоровчих пунктів, центрів, вузлів, районів «прив'язаних до певних територіальних систем».

Розвиток спортивно-оздоровчої діяльності населення на значній за площею території, об'єднуючи рекреаційно-туристичні об'єкти, туристичні маршрути та використання на певній території спільної інфраструктури, складають спортивно-оздоровчий район

Функціонально-управлінська структура є формою реального втілення управлінських взаємозв'язків. Вона виступає ніби у вигляді реальної субстанції, за допомогою якої управління набуває конкретного змісту й конкретного вияву, а функція управління – практичної реалізації.

У дійсності управлінська діяльність – це функціонування системи управління [115].

Система управління СОР складається й функціонує не лише відповідно до змісту функції управління й характеру відносин, які покладено в основу управлінських взаємозв'язків, а й згідно з умовами, у яких формується система управління, а також з принципами її побудови, функціонування й перетворення [115].

Система управління спортивно-оздоровчого туризму побудована за ієрархічним принципом (рис. 1.9). У цьому випадку система управління спортивно-оздоровчим туризмом умовно поділена по «горизонталі» на три рівні – державний, обласний, місцевий.

Завершальним етапом є обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення спортивно-оздоровчого туризму на території Волинської області та їх просторова диференційованість відповідно до конструктивно-географічних засад оптимізації такої діяльності.

РОЗДІЛ 2. ПРИРОДНО-РЕСУРСНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Природно-ресурсне забезпечення спортивно-оздоровчого туризму

Спортивно-оздоровчий туризм має свої особливості розвитку в певних регіонах України й природно-ресурсний потенціал Волинській області дає змогу розвивати цей вид туризму.

Серед найважливіших передумов функціонування туристичної галузі будь-якого регіону – природно-географічні передумови.

Більшість Волинської області розміщена в межах Поліської низовини, четверта частина – на Волино-Подільській височині в лісостеповій зоні. Межує на заході з Люблінським воєводством Республіки Польща, на півночі – із Брестською областю Республіки Білорусь, на сході – із Рівненською, на півдні – зі Львівською областями України. Територія займає 20,2 тис. км², або 3,34 % від загальної площі нашої країни [8].

За природними умовами Волинська область поділяється на три зони:

1. Північнополіська зона, яка займає 3/4 території, за рельєфом – це плоска рівнина, яка в районі Ковеля й Любомля має невеликі підвищення та характеризується високою лісистістю, великими заболоченими площами, значною кількістю торфовищ.

2. Південнополіська зона лежить у межах Волинського пасма, що складається з багатьох ізольованих горбів різної форми. На сході зони лежить денудаційна рівнина, утворена воднольодовиковими відкладами.

3. Лісостепова зона лежить у межах Волинської височини, поверхня якої порізана балками й річковими долинами [80].

Також на території Волинської області чітко виділяють два види ландшафтів: 1) для поліських ландшафтних районів характерні значна лісистість, заболоченість місцевостей, переважання малородючих ґрунтів, наявність великої кількості заплавних і карстових озер; 2) для лісостепових

ландшафтних районів властивий долинно-грядовий рельєф, ускладнений яружно-балочними та карстовими формами із сірими опідзоленими ґрунтами в поєднанні з малогумусними чорноземами [104].

Одним із головних чинників проведення спортивно-оздоровчих походів є рельєф території, що впливає на складність маршруту та можливість проведення того чи іншого виду туризму.

На більшій частині області панує рівнинний рельєф, без значних перепадів висот. Денудаційні форми рельєфу (карстові западини, міжрічкові підвищення корінних порід, річкові долини врізані в корінні породи), хоч і дуже характерні, проте не займають більше ніж 20–25 % області [104].

Орографічні ресурси Волині придатні для проведення некатегорійних подорожей із пішохідного, велосипедного, водного, автомобільного туризму та маршрутів I категорії складності.

Кліматичні умови Волинської області сприятливі для розвитку всіх основних видів рекреаційної діяльності в зимові й літні місяці. Клімат області помірно континентальний, що характеризується м'якою зимою з нестійкими морозами; літо тепле, нежарке, весна та осінь – затяжні, зі значними опадами. Область отримує 92,7 ккал/см² сумарної сонячної радіації на рік [80].

Температура повітря є однією з головних умов комфортного відпочинку. Найхолодніші місяці в області – січень та лютий із температурою -4,4...-5,1 °С та - 3,4...-4,2 °С відповідно. Найбільш теплі місяці – червень, липень, серпень. Максимальні показники температури повітря, характерні для липня, – від +18,4...+18,8°С. Різке зниження температури починається в жовтні – до +7,2...+8,0 °С. У грудні температура повітря досягає від'ємних значень [53]. Тривалість періоду з температурою понад +10 °С становить 150–160 днів, середня тривалість – 155 днів.

Кількість опадів, які випадають на Волині, зростає із заходу на південний схід. У теплі місяці випадає 71 % річних опадів – 70–80 мм. У січні пересічна кількість опадів становить 31 мм. Найменша кількість опадів

випадає в період із першої декади січня до третьої декади березня, а найбільша – із третьої декади червня до другої декади серпня. Річна кількість опадів в області – 550–640 мм.

Сніговий покрив з'являється пересічно із 20 листопада, в окремі роки – 20 грудня та тримається від 70 до 110 днів. Висота снігового покриву протягом зими коливається від 5 до 10 см, іноді досягаючи 20 см. Перехід від одного сезону до іншого, зазвичай, відбувається поступово [104].

Температура води в більшості озер області стає придатною для відкриття купального сезону з другої декади червня, який триває в середньому 80 днів (до другої декади вересня). Температура води максимальна в першій-другій декаді серпня й становить близько 20 °С.

Погодні умови на початку весни та пізньої осені несприятливі для рекреаційної діяльності та тривалого відпочинку на повітрі. Починається літо в третій декаді травня й триває понад 100 днів (101–106 днів) до першої декади вересня.

Сприятливий період для організації всіх видів відпочинку в теплу пору року триває 150–155 днів. Найоптимальніші кліматичні умови для організації відпочинку й туризму в теплий період року – на північному заході області.

Важливе значення в оцінці рекреаційної цінності клімату має режим ультрафіолетової радіації (УФР). Так, біодозу УФР (1/4 лікувальної дози) в липні опівдні при ясному небі можна отримати за 18 хвилин. Режим сонячного сяйва в області сприяє довготривалим прогулянкам і походам.

Зміна температури повітря (понад 4°C) та атмосферного тиску (більше 6 мм рт. ст.) дуже впливає на стан людини. У середньому на території спостерігаємо 30–45 днів із різкими коливаннями температури й приблизно стільки ж днів – зі значним коливанням атмосферного тиску.

Найбільш комфортна погода припадає на літні місяці (5–8 днів на декаду). У липні–серпні умови на території області сприятливі для проведення широкого комплексу кліматолікування.

Погода на початку весни й пізньої осені є несприятливою для рекреаційної діяльності та не забезпечує можливості тривалого відпочинку. Найоптимальніші кліматичні умови для організації відпочинку й туризму в теплий період року – у північно-західній частині області. У холодний період року (листопад–березень) середня температура – 1–3 °C [104].

Сонячна погода в зимовий період тримається 40–45 днів, решту днів – похмура погода чи з опадами. Утворення снігового покриву відзначається в другій–третьій декаді грудня на всій території області. Кількість днів зі стійким сніговим покривом на території області у 2019 р. була різною: у північній частині цей період триває в середньому 80 днів, в центрі – 70 днів, а в південній частині – 50–60. Кількість днів з ожеледицями й заметілями становить 15–20. Середня висота снігового покриву коливається від 10 до 15 см. Сприятливий період для організації зимових видів туризму та відпочинку в холодний період триває в середньому 50 днів. Найкращою для розвитку рекреації в зимовий період є північ області [104].

Волинська область володіє значними запасами лісових ресурсів. Площа лісових угідь краю становить 695 тис. га, із них ліси державного значення – 447 тис. га, у т. ч. 368,8 тис. га покриті лісом (88,2 %), де функціонують 14 держлісгоспів. Однак ліси поширені нерівномірно. Якщо в поліській частині лісистість становить близько 45 %, то в лісостеповій – лише 5 %, загальна лісистість території області – 35,5 % [135, 134].

Щодо видового складу лісів, то в лісостанах переважають хвойні (сосна, ялина), м'яколистяні й твердолистяні породи. Найбільш поширеними є хвойні породи, під якими зайнято 225,0 тис. га (60 %), друге місце – м'яколистяні – 87,3 тис. га (24 %), а третє – твердолистяні – 57,7 тис. га (16 %) [104]. Найпоширеніші лісові породи – сосна (45 %), дуб (25 %), ялина, береза, вільха, граб, ясен, клен та ін. Трапляються серед дерев унікальні породи: модрина європейська, дуб черешковий і червоний, кедр сибірський, пірамідальна й кулеподібна туя. Наявний значний рівень фітонцидності лісів.

Площа гідроресурсів Волинської області становить 4644 км², тобто 23 % території. Площа актуальних смуг і рекреаційних акваторій річок краю – 4500 км², озер – 132 км² та водосховищ – 12 км² (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Площа актуальних смуг і рекреаційних акваторій Волинської області*

Площа актуальних смуг і рекреаційних акваторій	Показник (км ²)
Річок	4500
Озер	132
Водосховищ	12
Загалом	4644

*Складено автором на основі джерела [58].

В області нараховується 130 річок, із них 70 – довжиною понад 10 км. Більшість річок регіону беруть свій початок за межами головного Європейського вододілу й тільки деякі з них (Турія, Стохід, Виживка й ін.) не виходять за межі області. Серед річок, котрі належать до басейну Дніпра, найбільшими на території Волині є Прип'ять, Стир, Турія, Стохід. Уздовж західного кордону області протікає Західний Буг, до його басейну в межах Волині належать 24 річки (зокрема Луга, Луга-Свинорийка, Неретва) [8, 80].

В області нараховується понад 220 озер загальною площею 14 398 га, більшість із яких – карстового походження, наприклад Шацькі, Згоранські, Кримнівські озера, та заплавного типу (долина р. Прип'ять). Найбільші озера – Світязь (площа – 2750 га, глибина – 58,4 м), Пулемецьке (площа – 1920 га, глибина – 19 м), Турське (площа – 1225 га, глибина – 2,6 м) [8, 135].

Водойми області придатні для туристсько-рекреаційного використання – теплі озера, водосховища, крупні ріки з температурою води близько 16 °С протягом 2–3 місяців (із середини червня до початку вересня).

Характеристику річкової системи області відображено в табл. 2.2. Головні річки придатні для купання, веслування, сплавів на байдарках і каное, моторного та вітрильного спорту.

Таблиця 2.2

Характеристика річок Волинської області*

Параметри оцінки	Показник
Загальна довжина, км	3415
Середня ширина, м	15–20
Середня глибина, м	1,5–8
Швидкість течії, м/с	0,3–0,5
Характер дна	Піщане, замулене, заторфоване, трапляються ями

*Складено автором на основі джерел [8, 53, 56, 58 82, 91].

Оцінка придатності озер для спортивно-оздоровчого туризму представлено в табл. 2.3. У глибоких озерах найнижча температура біля дна (5,9 °С), такою вона залишається до глибини 20 м. Улітку на глибині озер 5–7 м температура води підвищується до 15–20 °С.

Таблиця 2.3

Оцінка озер Волинської області*

Параметр оцінки	Показник
Площа, км ²	150,9
Площа, ш	27,5
Об'єм водної маси, млн м ³	943,65
Глибина, м: – карстових – заплавних	10–12 50–60

*Складено автором на основі джерел [12, 57, 62, 64, 91, 101].

Водні ресурси Волинської області мають значний потенціал і, за проведення необхідних заходів, можуть слугувати основою для створення рекреаційних зон короточасного відпочинку.

Волинська область розміщена в межах Волино-Подільського артезіанського басейну, тому в її межах поширені як прісні, так і мінеральні води хлоридно-натрієвого, сульфатно-натрієвого та гідрокарбонатно-хлоридно-кальцієвого типів.

У районі смт Ратне, біля с. Осниця, а також поблизу санаторію «Лісова пісня» поширені гідрокарбонатно-кальцієві, гідрокарбонатно-натрієві й хлоридно-кальцієві мінеральні води.

Неподалік від с. Журавичі (Ківерцівський район) переважають хлоридно-натрієві води з підвищеною мінералізацією – 12–13 мг/л. Ці води мають домішки броду, йоду, радону. Саме такий тип води Журавицького родовища відповідає якостям джерел Моршинське № 1 і Єсентуки № 17 [135].

Є у Волинській області також джерело, котре не має аналогів в Україні. Це хлоридно-натрієво-йодо-бромні води, поширені поблизу м. Ковель, експлуатаційний водоносний горизонт яких залягає на глибині понад 1300 м. На сьогодні пройдено дві свердловини, їхні експлуатаційні запаси сягають 90 м³/добу та розраховані на 25-річний термін. Води цього родовища є аналогічними за якостями до джерела Друскінінкай.

Неподалік від м. Луцьк пробурено дві свердловини, воду з яких використовують як питну столову та мінеральну. Це йодо-бромні й хлоридно-натрієві води підвищеної мінералізації та слабомінералізовані залізисті води [135, 136]. Усього у Волинській області нараховується 43 водопункти лікувальних мінеральних вод. Їхні експлуатаційні запаси не встановлені й потребують подальшого дослідження [135].

До лікувальних грязей Волинської області відносимо сапропель (відклади прісноводних водойм) та торфові грязі, а 191 озеро Волині загальною площею 6802,4 га містять понад 270 млн т його запасів (97,2 % від загальноукраїнських). В озерах запасів сапропелю за категорією А+С2 виявлено 69987,2 тис. т, із них балансові становлять 63621,9 тис. т. Запаси сапропелю за категорією Сг становлять 27876,8 тис. т, із них 23508,8 тис. т. віднесені до балансових [135, 136].

Найбільша кількість запасів сапропелю зосереджена в Ковельському районі. Його видобуток ведеться лише на мілководних озерах, таких як Оріхове, Скорінь, Бурків, Маховець, Турське, Перемут, Синове, Луки [135].

Найбільш придатними для лікування та оздоровлення торфові грязі родовищ поблизу с. Головно й Машово (Ковельський район), м. Берестечка, с. Журавичі (Луцький район), с. Троянівка (Камінь-Каширський район) [135].

Торфові грязі використовуються лише в 4-х санаторіях, 6-ти профілакторіях та деяких поліклініках і лікарнях [5, с. 289; 76, 134]

Земельний фонд Волинської області становить 2014,4 тис. га, із них: ріллі – 675 тис. га (34 %), багаторічних насаджень – 11,4 тис. га, сіножатей 158 тис. га, пасовищ – 209,7 тис. га. Розорюваність становить 39 %; кислих ґрунтів нараховується 223 тис. га, тобто 20,9 % від сільгоспугідь. В області піддається ерозії 20 % території, у північній частині – під впливом вітру, у південних – води. Серед зональних типів ґрунтів за площею переважають дерново-підзолисті – 511 тис. га, лучні – 626 тис. га, дернові – 180 тис. га, лісостепові опідзолені – 183 тис. га, типові чорноземи – 72 тис. га [8].

Флора судинних рослин Волинської області нараховує 1525 видів. 72 види рослин (лілія лісова, венерині черевички, коручка болотна, пальчатокорінник травневий, водяний горіх плаваючий) занесені до Червоної книги України.

На Волині багатий і різноманітний тваринний світ. Тут зареєстровано 387 видів хребетних: риб – 34, земноводних – 12, плазунів – 8, птахів – 183, ссавців – 64. Трапляються 94 види тварин, занесених до Червоної книги України, серед них глухар, журавель сірий, лелека чорний, шуліка рудий, пугач, зубр.

Область має сприятливі умови для ведення рибного господарства. Найбільші рибогосподарства – у Ковельському та Луцькому районах. Найпоширенішими є короп, карась, щука, лящ, сом, річковий вугор. Загальна площа нагульних ставків у краї становить понад 2100 га [80].

На 2019 р. в області нараховувалось 393 території та об'єкти природно-заповідного фонду загальною площею 234 тис. га, із них загальнодержавного значення – 27, місцевого – 366 [23].

Зазначимо, що на Волині є також значна мережа рекреаційних зон (близько 230, площа – близько 7,395 тис. га) та Шацько-Любомльський, Луцько-Ківерцівський, Ковельсько-Турійський рекреаційні райони [8].

Для оцінки можливостей розвитку спортивно-оздоровчого туризму проводимо оцінку природних умов і ресурсів за адміністративними районами. Для Волинської області таку оцінку здійснено за методикою Мацоли М. І. саме в розрізі адміністративних районів, що вважається комфортним для заняття рекреаційною й туристською діяльністю.

Володимир-Волинський район – поділяється на 11 об'єднаних територіальних громад з 189 населеними пунктами. Адміністративний центр – місто Володимир-Волинський.

Володимир-Волинський район займає площу 2385 тис. км² і розміщений у західній частині Волинської області. По його території проходить державний кордон із Польщею та діють міжнародні пункти пропуску «Устилуг» та «Ізов» [11]. Район межує на заході з Польщею, на півночі – із Ковельським, на сході – із Луцьким районами. На півдні проходить межа із Сокальським районом Львівської області.

Місто Володимир-Волинський лежить на правому березі річки Луги, на схилах Волинської височини, у природній зоні мішаних лісів. Через південно-східну частину міста протікає права притока Луги – річка Риловиця. Площа міста – 16,05 км². Воно розміщене на відстані близько 14 км від кордону з Польщею і за 85 км від кордону з Білоруссю. Висота над рівнем моря – 197 м.

Протягом тисячолітньої історії Володимир-Волинський завжди був багатонаціональним і багатокультурним містом. Станом на 1 січня 2016 р. в місті проживає 38,8 тис. осіб.

Володимир-Волинський розміщений на межі Волинської височини та Волинського Полісся. Біля міста поліські болота із заплавою річки Луги глибоко проникають у підвищений хвилястий рельєф височини. Саме місто розміщується під 50°51' північної широти і 41°58' східної довготи. Річка Луга

протікає зі сходу на захід у південній околиці міста по заболоченій долині, де утворює більші чи менші водойми, густо порослі осокою та очеретом. В урочищі Білі Береги річкова долина звужується й ріка прорізує крейдяну височину, що простягається з півночі на південь [12].

Притока Луги, річка Смоча, витікає з болота, що в північно-східній околиці міста, прямує його серединою, омиваючи з двох боків найвищий пагорб, на якому розкинулося Замчисько. Дно річки болотисте, береги низькі. Річка Рилавиця тече на схід від міста урочищем Провалля й відділяє від півночі та заходу інші передміські пункти. Ріки Західний Буг, Луга, Смоча й Риловиця входять до водної системи Балтійського моря. Обстеження міста показує, що значна частина площі, яка нині забудована, зокрема на півночі, сході й південному сході, теж у давнину була болотом. Це стосується й болота під місцевим топонімом «Жидівка» [11, 12].

Унікальність місцевості, у якій розміщене місто, полягає в поєднанні двох географічних ландшафтів – поліського та подільського. Природно-територіальні комплекси річкових заплав є сполучною ланкою між ландшафтами. Такі мікрогеографічні умови території утворили унікальну мережу долин і рельєфних підвищень, на яких сформувалася місцева система окремих компонентів міста [12]. Загалом, територія міста належить до рівнинного ландшафту, хоча центральна має горбистий характер.

Район розміщений у західній частині області в зоні Лісостепу й частково – у зоні Полісся. Поверхня – плоскохвиляста рівнина, у південній частині розчленована ярами та балками. Переважають дерново-підзолисті й дернові ґрунти, сірі лісові, темно-сірі опідзолені, є лучні й болотні.

Серед об'єктів природно-заповідного фонду – ландшафтні заказники Березовий гай, Мочиська, лісові заказники Стенжаричівський, Нехворощі, Новосілки, Липовий гай, Микуличі, гідрологічний заказник Луга, зоологічні заказники Устилузький, Ішівський, ботанічні пам'ятки природи: дерево бука 150 років, дуб-велетень, дуб звичайний – 500 років, зоологічні пам'ятки

природи; урочище Бискуличі, гідрологічна пам'ятка природи – озеро Невидимка (усі – місцевого значення).

Дамо оцінку рекреаційним параметрам Володимир-Волинського району (табл. 2.4). Визначення стану інфраструктури адміністративного району. Транспорт. Автошлях Т 0302 Піща–Кременець, автошлях Р15 Ковель–Жовква, автошлях Н22 Устилуг–Луцьк–Рівне проходить через місто.

Таблиця 2.4

Оцінка рекреаційних параметрів Володимир-Волинського району*

Показник	Кількість балів		
	«3» – сприятливі	«2» – посередні	«1» – несприятливі
Оцінка естетичних якостей території, <i>Ое</i>		низька міра екзотичності й унікальності, відсутність контрастності, рівнинно-горбиста територія, сильно порізана річковою сіткою	
Оцінка мінеральних вод, <i>Ом</i>		145 м ³ /добу/ 1 км ²	
Оцінка лісів, <i>Ол</i>		18,7 %	
Оцінка кліматичних умов, <i>Ок</i>	187 днів з $t^{\circ} > 15^{\circ}\text{C}$ 113 днів з $t^{\circ} < 0^{\circ}\text{C}$		
Оцінка водойм, <i>Ов</i>	велика кількість незабруднених водойм, придатних для універсального використання		
Оцінка природоохоронних територій, <i>Оп</i>		4,4 % території	
Оцінка рекреаційного навантаження, <i>Он</i>		Горбисті, височинні місцевості	

*Складено автором на основі джерел [11, 104, 127].

Відстань до обласного центру – міста Луцька – автошляхами становить 77 км. Фізична відстань – 72 км. Відстань до столиці – міста Києва залізничними шляхами становить 506 км, автошляхами – 465 км. Фізична відстань до столиці України – 441 км. Оцінка стану інфраструктури території здійснюється за двома показниками:

1. Транспортна доступність

$$O_T = L_z + L_{ав} / S_{тер}, \quad (2.1)$$

де L_z – довжина залізничного полотна (56,5 км); $L_{ав}$ – довжина автошляхів (397,7 км); $S_{тер}$ – площа території району (1038 км²).

Транспортна забезпеченість визначає доступність території для рекреантів та розвитку туристичної діяльності. Володимир-Волинський район має вигідне прикордонне положення.

Отже, для Володимир-Волинського району характерний рівень транспортної доступності – 3 бали (транспортна доступність території становить 0,53 км/км²).

2. Оцінка санітарно-курортних закладів:

$$O_c = K_c / S_{тер} \text{ (одиниць/км}^2\text{)}, \quad (2.2)$$

де K_c – кількість-санітарно курортних закладів.

Забезпеченість території санаторіями й установами відпочинку вказує на рівень рекреаційного освоєння. У Володимир-Волинському районі до таких об'єктів належать дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, яких є 38. Отже, показник забезпеченості санаторно-курортними закладами в районі становить 0,01 об'єкта на 100 км². Розвиненість інфраструктури Володимир-Волинського району представлено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Розвиненість інфраструктури Володимир-Волинського району

	«3»	«2»	«1»
O_T			0,53 км/км ²
O_c			Менше 1 на 100 км ²

Оцінивши окремі показники рекреаційного потенціалу території, згрупуємо комплексну оцінку рекреаційного потенціалу адміністративного району, яка представлена в табл. 2.6.

Комплексна оцінка потенціалу території здійснюється окремо для літнього й зимового сезонів за формулою:

$$O = O_e + O_m + O_l + O_v + O_k + O_i + O_n + O_t + O_s + O_n, \quad (2.3)$$

де $O = 22$; $O = 22$ (для літнього сезону); $O = 22$ (для зимового сезону).

Таблиця 2.6

Комплексна оцінка рекреаційного потенціалу

Володимир-Волинського району

№	Показник оцінки території		Балів		
			«3»	«2»	«1»
1	Естетична цінність території, O_e			+	
2	Мінеральні води, O_m			+	
3	Ліси, O_l			+	
4	Водойми, O_v			+	
5	Кліматичні умови	Літо		+	
		Зима		+	
6	Культурно-історичний потенціал, O_i			+	
7	Природні території, O_n			+	
8	Транспортна доступність, O_t			+	
9	Забезпеченість санаторно-курортними закладами, O_s			+	
10	Рекреаційне навантаження, O_n			+	
	Усього:		22		

На основі комплексної оцінки визначаємо коефіцієнт рекреаційної цінності території за формулою:

$$K_p = O/O_{\min}, \quad (2.4)$$

де O – величина інтегральної оцінки в балах; $O_{\min}$ – мінімальна кількість балів (10). Отже, $K_p = 22/10 = 2,2$.

Загалом, Володимир-Волинський район характеризується найбільш сприятливими рекреаційними параметрами, а саме: водоймами, лісами.

мінеральними водами. Район отримує посередній другий бал. Рекреаційна цінність Володимир-Волинського району становить 2,2, що є середнім показником забезпеченості рекреаційними ресурсами.

Ковельський район займає центральну частину області. Районний центр – місто Ковель. Ковельський район утворено в 1939 р. Населення району – 208 537 осіб, площа – 7631 км². До складу району входить 23 об'єднані територіальні громади зі 386 населеними пунктами. Розміщений на річці Турія – правій притоці Прип'яті [65]. Важливе значення для розвитку спортивно-оздоровчого туризму для Ковельського району має оцінка рекреаційних параметрів території, наведена в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Оцінка рекреаційних параметрів Ковельського району*

Показник	Кількість балів		
	«3» – сприятливі	«2» – осередні	«1» – несприятливі
1	2	3	4
Оцінка естетичних якостей району, <i>Ое</i>		Невисокий ступінь екзотичності та унікальності, відсутність контрастності. Для території району притаманна невисока розчленованість рельєфу. Рельєф району має рівнинний характер, частково низинну поверхність. Території притаманна велика кількість озер.	
Оцінка мінеральних вод, <i>Ом</i>		160 м ³ /добу/ 1 км ²	
Оцінка лісів, <i>Ол</i>		38,7 %	
Оцінка кліматичних умов, <i>Ок</i>	192 днів із t ⁰ >15 ⁰ 112 днів із t ⁰ <0		

Закінчення таблиці 2.7

1	2	3	4
Оцінка водоймищ, <i>Ов</i>		Водойми придатні для плавання, невелика кількість забруднених водоймищ, в останні роки проводиться політика очищення вод та болотних угідь. Району притаманна велика кількість озер. Придатні для плавання, сплаву на байдарках і каное.	
Оцінка природоохоронних територій, <i>Он</i>	20,9 % території району		
Оцінка рекреаційного навантаження, <i>Он</i>		Місцевість має рівнинний характер, частково низинну поверхню. Переважають денудаційні та міжрічкові рівнини Велика кількість заплав, річкових долин. Наявні болота.	

*Складено автором на основі джерел [10, 72, 79, 101].

Насиченість території історико-культурними рекреаційними ресурсами визначається шляхом поділу кількості історико-культурних ресурсів території на площу й співвідношенням їх кількості на 100 км² площі району. Оскільки на території Ковельського району під охороною держави перебувають 355 пам'ятників історії й культури (археології – 43, історії – 264, мистецтва – 40):

$$O_i = 458/7631 * 100 = 6. \quad (2.5)$$

Відповідно до методики М. І. Мацоли, територія району оцінюється як несприятлива в історико-культурному плані й оцінюється в 1 бал.

Загалом, на території району історико-культурні ресурси представлені церковною архітектурою, кількома археологічними пам'ятками та садибами.

Заслужують на увагу також музеї Ковельщини, зокрема музей-садиба Лесі Українки в с. Колодяжне, фонд якого становить 4127 експонатів, музей «Лісової пісні» в урочищі Нечимне та історико-краєзнавчий музей у с. Уховецьк.

Оцінка стану інфраструктури території:

1. Транспортна доступність:

$$O_m = L_z + L_{av} / S_{тер}, \quad (2.6)$$

де L_z (довжина залізничного полотна) – 465,9 км; L_{av} (довжина автошляхів) – 3250,1 км; $S_{тер}$ (площа району) – 7631 км².

$$O_m = (465,9 + 3250,1) / 7631 = 0,49 \text{ км/км}^2. \quad (2.7)$$

Зокрема, територією району проходить автомагістраль загальнодержавного значення М-07 – Київ–Ковель–Ягодин (на Люблін). Зауважимо, що 90 % займають автомобільні дороги з твердим покриттям.

2. Оцінка санаторно-курортних закладів:

$$O_c = K_c / S_{тер} \cdot 100, \quad (2.8)$$

де K_c (кількість санаторно-курортних закладів) – 51.

$$O_c = 284 / 7631 \cdot 100 = 3,7 / 100 \text{ км}^2. \quad (2.9)$$

Загалом, транспортну й санаторно-курортну системи Ковельського району можна оцінити на 3 бали відповідно.

Ковельський район займає вигідне географічне положення, розміщений на перехресті європейських торгових шляхів. Через Ковельщину проходять найкоротші шляхи між Києвом, Варшавою та Берліном, що створює передумови для міжнародного співробітництва й набуття статусу транс'європейського «мосту» в розвитку міждержавних зовнішньоекономічних зв'язків. Відстань до баз відпочинку озера Світязь – 90 км. Готельна мережа району розвинена погано [77, 134].

Зауважимо, що більшість закладів готельного господарства мають сезонний характер. У табл. 2.8 показано комплексну оцінку рекреаційного потенціалу Ковельського району.

Комплексна оцінка потенціалу району:

$$O = O_e + O_m + O_l + O_v + O_k + O_i + O_n + O_t + O_c + O_h. \quad (2.10)$$

Для зимового періоду:

$$O = 1 + 1 + 2 + 2 + 3 + 1 + 3 + 3 + 3 + 1 = 20.$$

Для літнього періоду:

$$O = 1 + 1 + 2 + 2 + 3 + 1 + 3 + 3 + 3 + 1 = 20.$$

Таблиця 2.8

Комплексна оцінка рекреаційного потенціалу Ковельського району

№	Показники оцінки території		Балів		
			«1»	«2»	«3»
1	Естетична цінність території, O_e		+		
2	Мінеральні води, O_m		+		
3	Ліси, O_l			+	
4	Водойми, O_v			+	
5	Кліматичні умови	Літо			+
		Зима			+
6	Культурно-історичний потенціал, O_i		+		
7	Природні території, O_n				+
8	Транспортна доступність, O_t				+
9	Забезпеченість санаторно-курортними закладами, O_c				+
10	Рекреаційне навантаження, O_h		+		
	Усього		23		

Коефіцієнт рекреаційної цінності:

$$K_p = O / O_{\min}, \quad (2.11)$$

де O – величина інтегральної оцінки в балах; $O_{\min}$ – мінімальна оцінка балів (10). $K_p = 20/10 = 2,0$.

Рекреаційна сфера району перебуває на достатньому рівні. Досвід свідчить про те, що для його розвитку необхідне створення належної нормативно-правової бази, яка б сприяла залученню до цього процесу підприємливих людей, удосконалення інформаційної політики в регіоні, проведення реконструкції туристичних об'єктів, стимулювання розвитку інфраструктури туристичних послуг, формування цільових інвестиційних програм зі спільною участю державного й приватного капіталу.

Розвиток туристичної галузі в Ковельському районі потребує більш координованої роботи між приватними структурами та органами місцевого самоврядування, створення туристично-інформаційного центру в Ковельському районі, який би позитивно впливав на якість та оперативність надання туристських послуг, сприяв розбудові рекламно-інформаційної інфраструктури туристичної галузі регіону, слугував підґрунтям для розробки державної програми організації та функціонування туристично-інформаційних центрів і перетворення їх на центри гостинності, сприяв наповненню місцевих бюджетів додатковими коштами за рахунок збільшення потоків внутрішнього та в'їзного туризму.

Луцький район розміщений у південно-східній частині Волинської області. Районний центр – місто Луцьк, яке не входить до складу району і є містом обласного підпорядкування.

Площа району – 4,491 тис. км², або 22,2 % території області. Межує з Володимир-Волинським, Ковельським і Камінь-Каширським районами області, Львівською та Рівненською областями. Район уключає 15 об'єднаних територіальних громад із 320 населеними пунктами [73].

Оцінку рекреаційних праметрів регіону проведемо за Мацолою В. І. та відобразимо в табл. 2.9.

На території району нараховується 264 пам'ятки культури, із них 161 – пам'ятки історії, 8 – монументального мистецтва, 84 – археології та 66 архітектури (у т. ч. 13 національного значення).

$$Oi = 264/4491 * 100 = 5,9/100 \text{ км}^2. \quad (2.12)$$

Територія району оцінюється як посередня в історико-культурному плані й оцінюється 2 балами.

Міста, села та селища району багаті на пам'ятки археології, зокрема часів палеоліту, мезоліту, неоліту. Особливо багато нараховується ранньослов'янських і давньоруських пам'яток, наявна низка музейних установ.

Таблиця 2.9

Оцінка рекреаційних параметрів району

Показник	Кількість балів		
	«3» – сприятливі	«2» – посередні	«1» – несприятливі
Оцінка естетичних якостей району, <i>Ое</i>		Низька міра екзотичності та унікальності, відсутність контрастності. Для території притаманна невисока розчленованість ландшафту, територія рівнинна. Притаманна невелика кількість ярів та балок.	
Оцінка мінеральних вод, <i>Ом</i>		220 м ³ /добу/1 км ²	
Оцінка лісів, <i>Ол</i>			18,3 %
Оцінка кліматичних умов, <i>Ок</i>	203 днів із $t^0 > 15^0$ 111 днів із $t^0 < 0$		
Оцінка водойм, <i>Ов</i>		Річки району придатні для плавання, сплаву на байдарках і каное, є досить забрудненими, тому купальних місць на них нараховується мало. Переважно купально-пляжний туризм розвинутий поблизу озер і на ставках.	
Оцінка природоохоронних територій, <i>Он</i>	11,44 % території		
Оцінка рекреаційного навантаження, <i>Он</i>		Переважно рівнинна, слаборозчленована. Наявні яри та балки.	

Транспортна доступність:

$$Om = Lz + Lav / Smer, \quad (2.13)$$

де Lz (довжина залізничного полотна) – 261 км; Lav (довжина автошляхів) – 2911,68 км; $Smer$ (площа району) – 449,1 км².

$$Om = (261 + 2911,68) / 449,1 = 0,7 \text{ км/км}^2. \quad (2.14)$$

Оцінка санаторно-курортних закладів:

$$Oc = Kc / Smer \cdot 100, \quad (2.15)$$

де Kc (кількість санаторно-курортних закладів) – 159.

$$Oc = 159 / 449,1 \cdot 100 = 2,03 / 100 \text{ км}^2. \quad (2.16)$$

Загалом транспортну систему можна оцінити 3 балами, як і санаторно-курортну.

Район має вигідне геотранспортне положення, адже через нього проходять шляхи в Польщу й Львівську область. Також вигідне положення формується за рахунок обласного центру Волині – м. Луцьк.

Готельна мережа Луцького району, порівняно з іншими районами області, розвинена досить добре. Нараховується понад 30 підприємств готельного господарства (більшість із них – у Луцьку) [91, 134].

Комплексна оцінка рекреаційного потенціалу території представлена в табл. 2.10. Комплексна оцінка потенціалу району:

$$O = Oe + Om + Ol + Ov + Ok + Oi + On + Ot + Oc + On. \quad (2.17)$$

Для зимового періоду:

$$O = 1 + 1 + 2 + 2 + 3 + 1 + 2 + 3 + 2 + 1 = 22.$$

Для літнього періоду:

$$O = 1 + 1 + 2 + 2 + 3 + 1 + 2 + 3 + 2 + 1 = 22.$$

Коефіцієнт рекреаційної цінності:

$$Kp = O / O_{\min}, \quad (2.18)$$

де O – величина інтегральної оцінки в балах; $O_{\min}$ – мінімальна оцінка балів (10). $Kp = 22 / 10 = 2,2$.

Таблиця 2.10

Комплексна оцінка рекреаційного потенціалу Луцького району

№	Показник оцінки території		Балів		
			«1»	«2»	«3»
1	Естетична цінність території, <i>Oe</i>		+		
2	Мінеральні води, <i>Om</i>		+		
3	Ліси, <i>Ol</i>			+	
4	Водоймища, <i>Ov</i>			+	
5	Кліматичні умови	Літо			+
		Зима			+
6	Культурно-історичний потенціал, <i>Oi</i>			+	
7	Природні території, <i>On</i>				+
8	Транспортна доступність, <i>Ot</i>			+	
9	Забезпеченість санаторно-курортними закладами, <i>Os</i>		+		
10	Рекреаційне навантаження, <i>On</i>		+		
	Усього		22		

На сьогодні туристична галузь Луцького району залишається в стадії становлення. Туризм у межах району має переважно локальний характер. Серед основних завдань, щодо розвитку туризму в районі виділяють:

- популяризацію туристського бренду району;
- розвиток туристської інфраструктури;
- створення конкурентоспроможних туристичних продуктів;
- проведення інформаційно-промоційної кампанії в регіоні, в Україні та сусідніх країнах, спрямованої на популяризацію історико-культурної спадщини району; розвиток співпраці місцевої влади й туристичного бізнесу;
- презентація туристського продукту району на виставках, форумах, конференціях та ярмарках, у тому числі за кордоном;
- підвищення якості обслуговування туристів;
- збагачення туристської привабливості району; розвиток фестивального руху.

Камінь-Каширський район – територіально-адміністративна одиниця на півночі Волинської області України, з районним центром в м. Камінь-Каширський, у субрегіоні Полісся [60].

Район межує з Ковельським і Луцьким районами Волинської області, на сході – із Рівненською областю, на півночі – з Республікою Білорусь.

Адміністративним центром району є місто Камінь-Каширський. На терені району – чотири об'єднані територіальні громади і 183 населених пункти.

Площа – 5390 км². Чисельність населення району – 155,4 тис. осіб.

Камінь-Каширський район займає не дуже вигідне фізико-географічне положення в територіальному відношенні, але особливості природних умов та природно-ресурсного потенціалу визначають придатність території для потреб спортивно-оздоровчого туризму, а саме великі лісові масиви з густою мережею річок й озер із найбільш заболоченими територіями земель і луків.

Найбільшими в районі річками є Стохід, Турія та Цир. У гирлі р. Стохід розміщена найнижча точка Волинської області.

Клімат району помірно континентальний. Багаторічні дослідження природи з допомогою метеостанцій у районі Камінь-Каширщини зафіксували абсолютний максимум температури +39°C, абсолютний мінімум – -37°C. Середня тривалість безморозного періоду – понад 160 днів. У рік буває до 30 днів із грозою. Найбільше вологих днів у районі простежено в жовтні. Середня кількість опадів становить 560 мм [61].

Різноманітною є флора району. У лісах ростуть такі деревні породи, як сосна звичайна, береза, осика, граб, ялина, у заболочених зниженнях рельєфу – чорна вільха. Багато в лісі чорниць, лохини, вересу звичайного. Серед лісів і боліт виростає ожина мохнатостебла, журавлина. Долини рік, які проходять через район, укривають заплавні луки. Науковці нараховують тут близько тисячі видів вищих спорових і насінних рослин. У краї охороняється багато пам'яток природи [61].

Фауна регіону теж є досить різноманітною. Найбільше звірів можна побачити в мішаних лісах, чагарниках, де найкраще ростуть дуб, ліщина, що дають плоди, якими смакують кабани. Мають поживу в соснових лісах лосі, косулі, лисиці, зайці, трапляються вовки. Гніздяться в лісах такі рідкісні птахи, як глухарі, тетеруки, чаплі. Найбільш пустельними є 25–30-річні

соснові жердяки. Уже в 50–60-річних лісах розвивається підлісок, що створює більш зручні умови для життя птахів і звірів [61].

Територія Камінь-Каширського району є однією з найбільш заліснених, під лісовими насадженнями зайнято 50,1 % території. Ліси багаті на гриби, чорницю, брусницю та лікарські рослини [71]. Загальну оцінку рекреаційних параметрів Камінь-Каширського району відображено в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Оцінка рекреаційних параметрів Камінь-Каширського району

Показник	Кількість балів		
	«3» – сприятливі	«2» – посередні	«1» – несприятливі
Оцінка естетичних якостей території, <i>Oe</i>			рівнинні, сильно заліснені території та порізані рукавами річок й озерами
Оцінка мінеральних вод, <i>Om</i>			100 м/доба/ 1 км ²
Оцінка лісів, <i>Ol</i>	50,1 %		
Оцінка кліматичних умов, <i>Ok</i>	t°>15°C днів 111 та 123 днів t°<0°C.		
Оцінка водоймищ, <i>Ov</i>	велика кількість незабруднених водойм, придатних для універсального використання (водний туризм, рибальство, рекреація)		
Оцінка природоохоронних територій, <i>On</i>	14,2 % території		
Оцінка рекреаційного навантаження, <i>On</i>			Рівнинні, низовинні місцевості

Історія цього краю сягає глибокої давнини. Адаже в багатьох куточках Камінь-Каширщини знайдено сліди матеріальних пам'яток епохи мезоліту, неоліту, бронзового віку. Про них також свідчать знахідки поблизу сіл Борове, Нуйно, Ставище, Личини, Грудки, Карпилівка, Хотешів та в місті Камінь-Каширському, де знайдено знаряддя праці, посуд, прикраси, що використовувались у різних історичних періодах.

На території району – 351 об'єкт культурної спадщини:

- пам'яток містобудування й архітектури (національного значення) – 108;
- пам'яток містобудування та архітектури (місцевого значення) – 108;
- пам'яток історії, монументального мистецтва, археології (місцевого значення) – 140.

Пам'ятками архітектури державного значення є церква Успіння Пресвятої Богородиці (1589 р., с. Качин), церква Преображення Господнього (1600 р., с. Нуйно), церква Стрітіння Господнього (1642 р., с. Михнівка), церква святого Іллі Пророка (1700 р., м. Камінь-Каширський), церква Різдва Пресвятої Богородиці (1723 р., м. Камінь-Каширський), церква Різдва Пресвятої Богородиці (1737 р., с. Видерта), церкви святого Архангела Михаїла (1742 р., с. Верхи, 1790 р., с. Хотешів, 1775 р., с. Грудки), церква Успіння Пресвятої Богородиці (1795 р., с. Запруддя), церква святої Параскеви П'ятниці (1777 р., с. Осівці), Домініканський костел (1639 р.), нині чинний Хресто-Воздвиженський чоловічий монастир – с. Старий Чорторийськ; Михайлівський храм (1691 р.) – с. Карасин; Преображенський храм (1600 р.) – с. Четвертня; дзвіниця Преображенського храму – с. Четвертня; дзвіниця храму Різдва – с. Троянівка.

Насиченість території історико-культурними об'єктами розраховується за формулою:

$$O_i = \frac{K_i}{S}, \quad (2.19)$$

де K_i – кількість об'єктів, S – площа.

$$O_i = \frac{351}{5390 \text{ км}^2} = 6,6.$$

Отже, на 100 км² території району припадає 6,6 історико-культурних об'єкта. Міра насиченості території історико-культурними об'єктами відповідає 1 балу (3 бали – більше 18; 2 – від 8 до 18; 1 – менше 8).

Зовнішні та внутрішні зв'язки район здійснює автомобільним і залізничним транспортом. Головними є автошляхи Т-03-11 Седлище–Камінь-Каширський–Ковель–Колодяжне–Купичів–Локачі–Горохів, Т-03-08 Любомль–Головне–Дубечне–Здомишль–Ратне–Камінь-Каширський–Любешів.

Залізничне сполучення з м. Ковель (Вербка-Камінь-Каширський) [61].

Залізничне сполучення: залізнична станція м. Камінь-Каширський Ковельської дистанції колонії Львівської залізниці. Оцінка стану інфраструктури території здійснюється за двома показниками:

1. Транспортна доступність:

$$O_T = L_z + L_{ав} / S_{тер}, \quad (2.20)$$

де L_z – довжина залізничного полотна (87,33 км); $L_{ав}$ – довжина автошляхів (1105,6 км); $S_{тер}$ – площа території району (5390 км²).

Транспортна забезпеченість визначає доступність території для рекреантів та розвитку туристичної діяльності.

Отже, транспортна доступність території району становить

$$O_T = 87,33 + \frac{1105,6}{5390} = 0,18 \text{ км/км}^2.$$

Для Камінь-Каширського району характерний низький рівень транспортної доступності – 1 бал (транспортна доступність території – менше 0,29 км/км²).

2. Оцінка санітарно-курортних закладів:

$$O_c = K_c / S_{тер} \text{ (одиниць/км}^2\text{)}, \quad (2.21)$$

де K_c – кількість санаторно-курортних закладів.

Забезпеченість території санаторіями та установами відпочинку вказує на рівень рекреаційного освоєння. У Камінь-Каширському районі до

санаторно-курортних закладів належать дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, яких нараховували 82. Отже, показник забезпеченості санаторно-курортними закладами в районі – 0,19 об'єкта на 100 км².

Оцінивши всі показники рекреаційного потенціалу Камінь-Каширського району, згрупуємо їх у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

**Комплексна оцінка рекреаційного потенціалу
Камінь-Каширського району**

№	Показник оцінки території		Балів		
			«3»	«2»	«1»
1	Естетична цінність території, <i>Oc</i>				+
2	Мінеральні води, <i>Om</i>				+
3	Ліси, <i>Ol</i>		+		
4	Водойми, <i>Ov</i>		+		
5	Кліматичні умови	Літо		+	
		Зима		+	
6	Культурно-історичний потенціал, <i>Oi</i>				+
7	Природні території, <i>On</i>		+		
8	Транспортна доступність, <i>Ot</i>				+
9	Забезпеченість санаторно-курортними закладами, <i>Oc</i>				+
10	Рекреаційне навантаження, <i>On</i>				+
	Усього:		19		

Комплексну оцінку потенціалу території здійснюємо окремо для літнього й зимового сезонів за формулою:

$$O = Oe + Om + Ol + Ov + Ok + Oi + On + Ot + Oc + On \quad (2.22)$$

$$O = 1+1+3+3+2+1+3+1+1+1=17$$

$$O = 1+1+3+3+2+1+3+1+1+1=17 \text{ (для літнього сезону).}$$

$$O = 1+1+3+3+2+1+3+1+1+1=17 \text{ (для зимового сезону).}$$

На основі комплексної оцінки визначаємо коефіцієнт рекреаційної цінності території за формулою:

$$Kp = O/O_{\min}, \quad (2.23)$$

де O – величина інтегральної оцінки в балах; $O_{\min}$ – мінімальна кількість балів (10). Отже, $Kp = 17/10 = 1,7$.

На основі встановлених даних можемо зробити висновки щодо рекреаційного потенціалу району. Коефіцієнт рекреаційної цінності – 1,7. Проведена оцінка рекреаційного потенціалу дає підставу констатувати, що район характеризується середнім рівнем забезпеченості рекреаційними ресурсами.

Камінь-Каширський район багатий на лісові масиви, озера, річки, добрих, працьовитих та гостинних людей. Це створює сприятливі умови для розвитку сільського зеленого туризму, пішохідного, водного, велосипедного й пізнавального туризму.

Район має гарні умови для розвитку мисливського туризму. Серед районів області Камінь-Каширський район має високі показники мисливських угідь.

У зонах пізнавального туризму, крім сприятливих місць для відпочинку, наявні об'єкти культури, які цікаві для огляду: пам'ятки історії, архітектури, промислові, сільськогосподарські, природоохоронні об'єкти.

Для розвитку туристсько-рекреаційної діяльності потрібно проводити заходи з удосконалення інформаційної політики в регіоні, проведення реконструкції туристичних об'єктів, стимулювання розвитку інфраструктури туристських послуг, формування цільових інвестиційних програм зі спільною участю державного й приватного капіталу.

Загалом, природно-географічні умови та ресурси Волині сприяють розвитку рекреації й туризму в межах області.

2.2. Антропогенні чинники формування СОР

Важливою умовою належного функціонування туристичної галузі є наявність відповідних історико-культурних ресурсів.

Область має значний історико-культурний потенціал: загальна кількість пам'яток історії, археології, містобудування та архітектури, монументального мистецтва – 2,6 тис. У структурі земельних угідь краю землі історико-культурного призначення займають 300,6 га, що становить 0,11% – загальної

площі всіх земель регіону. У їхніх межах – 495 пам'яток архітектури й містобудування (200 – національного значення), 149 – пам'ятки археології (16 – національного значення), 1282 – пам'ятки історії (7 – національного значення), 35 – монументального мистецтва (1 – національного значення) [8].

До списку історико-культурних населених місць уключено 19 поселень: Берестечко, Володимир-Волинський, Голоби, Головно, Горохів, Іваничі, Камінь-Каширський, Ковель, Луків, Луцьк, Любешів, Любомль, Олика, Ратне, Рожище, Стара Виживка, Турійськ, Цумань, Шацьк.

У Луцьку народився відомий письменник Г. Мачтет. У 1840-ті роки в Луцькій гімназії працював П. Куліш. У 1879–1881 рр. тут жила Леся Українка.

Серед архітектурних пам'яток Луцька – споруди верхнього й залишки стін нижнього Луцького замку (XIV ст.); Оборонна вежа князів Чарторийських (XV ст.); синагога (XIV–XV ст.); Хрестовоздвиженська церква (1619 р.); Покровська церква (XV ст.), єзуїтський монастир (XVI–XVII ст.); Василіанський монастир (1647 р.); домініканський монастир – дерев'яна споруда 1390 р., перебудована у XVIII ст., зведено кам'яні стіни; Святотроїцький кафедральний собор (споруджений у 1752–1755 рр. як монастир бернардинців, після перебудови в 1877–1879 рр. функціонує як собор); монастир бригідок (1624 р.); монастирі шариток (XV–XVII ст.) і тринітаріїв (1729 р.); житлові будинки XVI–XVII ст. Усі ці будівлі входять до складу Луцького державного історико-архітектурного заповідника, створеного в 1985 р. [93].

Розмаїття історико-архітектурних пам'яток характерне не лише для обласного центру, але й для інших населених пунктів Волинської області.

Зокрема, у м. Володимир-Волинському розміщене городище X ст. Зберігся також Успенський собор, споруджений за Мстислава Ізяславича. Ще в місті наявна унікальна пам'ятка світової архітектури кінця XIII ст. – Василівська церква-ротонда. Серед архітектурних пам'яток міста варто згадати будинок із дзвіницею (1494 р.), міські мури з воротами (XVII ст.),

костел Іоакима й Анни (1752 р.), костел єзуїтів (1766 р.) та Миколаївську церкву (1780 р.).

Володимир-Волинський колись займав місце одного з центрів розвитку освіти: у XVIII ст. тут діяв один із найбільших в Україні колегіумів [8].

Відоме своїми архітектурними пам'ятками також с. Зимне, неподалік від м. Володимира-Волинського. У селі – Святогірський монастир XI ст., що приваблює туристів з усієї України. Ансамбль монастиря включає Успенську церкву (1495 р.) з печерами (перебудована в 1898–1900 рр.), Троїцьку церкву (1567 р.) і церкву Різдва Богородиці (1723 р.) у стилі бароко та оборонні мури (XV ст.). У храмах збереглися настінні розписи XVII–XVIII ст.

У с. Жидичин Луцького району розміщений Жидичинський монастир XIII ст. За літописним свідченням від 1277 р., сюди приїздив на молитву Данило Галицький. У 1662 р. в монастирі під іменем Гедеона жив Ю. Хмельницький. До ансамблю Жидичинського монастиря входять Миколаївська церква (1723 р.), дзвіниця (XVIII ст.) і будинок єпископа (1723 р.).

Відомим туристичним центром на Волині є також м. Берестечко. Там збереглася каплиця Св. Теклі, споруджена над Дівочою греблею (могила, у якій, за переказами, у 1658 р. поховано 500 замордованих татарами дівчат). Ще однією відомою пам'яткою міста є костел 1765 р. [8, 93].

Відомі архітектурні пам'ятки Любомля, серед яких – Георгіївська церква (1264 р.), палац Браницьких (XVIII ст.), а також частково збережені торгові ряди (XVIII ст.).

Відомим туристичним центром на Волині є селище Олика Луцького району. Воно відоме Петропавлівським костелом (1450 р., перебудованим у 1612 р.), що є найдавнішим римо-католицьким храмом Волині; замком (1564 р.); Луцькою брамою (1630 р.); костелом колегіатів (1640 р.), дзвіницею (1650 р.) та міськими мурами з вежами й воротами (1650).

Серед інших населених пунктів виділяємо с. Низкиничі (Володимир-Волинський район). Там є Успенська церква, де наявні саркофаг і мармуровий бюст А. Киселя (1599–1653 рр.).

У смт Голоби (Ковельський район) збереглася садиба XVIII ст. і в'їзна арка. Селище Любешів відоме в'їзними воротами поміщицької садиби й будівлі, у якій у XVIII ст. містилася монастирська школа, де навчався керівник польського повстання Т. Костюшко (1746–1817) [8, 135].

Також в області нараховується 11 парків – пам'яток садово-паркового мистецтва загальною площею 95,53 га, із яких три – загальнодержавного значення, їх площа – 28,6 га.

Волинська область відома своїми музеями, серед яких – Музей книги (книгозбірня – дар владики Варфоломія, архієпископа Рівненського і Острозького УПЦ). Основна частина – це стародруки, найстарішому з яких 366 років. Це Службове Євангеліє, видане у Львові 1644 р. Ще один раритет – двотомний Требник митрополита Петра Могили – відомого духовного, політичного й культурного діяча України. Особливої ваги Требнику додає те, що видано його було за життя митрополита – 1646 р. Загалом в експозиції представлено продукцію шести друкарень.

Музей Волинської ікони – єдиний в Україні, що представляє самобутню регіональну школу волинського іконопису. Збірка музею нараховує понад 1,5 тис. пам'яток сакрального мистецтва, зокрема більше 600 ікон XVI–XIX ст., предмети металопластики, декоративну різьбу та скульптуру.

Колодяжненський літературно-меморіальний музей Лесі Українки відкрито 10 липня 1949 р. в садибі, придбаній її батьком П. А. Косачем у 1868 р. Із 1882 по 1907 р. тут із деякими перервами жила Леся Українка. Краєзнавчий музей м. Луцька – зібрання понад 120 тис. експонатів, функціонує з 1923 р. Музей має багату етнографічну колекцію: ткацькі вироби, вишивки, зразки волинських народних костюмів, плетені вироби з соломи, коріння й лози, гончарні вироби, писанки та ін. [86].

Туристична галузь є однією з найперспективніших в економіці Волинської області. Ретельно розроблені заходи з її розвитку дають змогу створити нові робочі місця, активізувати інвестиційну діяльність та поліпшити соціально-економічну ситуацію в області.

Станом на 01.01.2020 р. населення Волинської області становило 1 млн 31 тис. осіб, або 2,2 % від населення України, у тому числі міське – 539,2 тис. осіб; сільське – 492,2 тис. осіб [15].

У національному складі населення переважають українці (96,95 %), росіяни (2,38 %) та білоруси (0,3 %). На території області також проживають поляки, вірмени, молдовани, грузини, німці, татари, євреї й інші національності [8]. Чисельність економічно-активного населення (у віці 15–70 років) області становить (2019 р.) 425,2 тис. осіб (56,9 %); працездатного віку – 416,6 тис. (65,8 %).

Провідними галузями економіки у Волинській області є промисловий та аграрний сектори (забезпечують понад половину її сукупного продукту). Сільське господарство спеціалізується на тваринництві м'ясо-молочного напрямку, а також на вирощенні зерна, цукрових буряків, овочів, картоплі. На селі сформовано нові економічні відносини, що ґрунтуються на приватній власності на майно й землю. На недержавній основі зараз виробляється майже вся сільськогосподарська продукція [23].

Провідними галузями промисловості є харчова, паливна, хімічна, машинобудування й будівельних матеріалів.

На підприємствах області виробляються автомобілі, торговельне обладнання для рітейлу, автобуси, прилади контролю, підшипники, водолічильники, меблі, машини для тваринництва та кормовиробництва, лінолеум, вироби з пластмас, тканини, цегла будівельна, руберойд, кондитерські, макаронні, ковбасні й горілчані вироби, консерви та ін.

В економічній структурі області переважає сільське господарство (35,3 %), на другому місці – сфера послуг (26,2 %), промисловість займає 25,1 %, будівництво – 3,6 % [8].

Мінерально-сировинна база Волині представлена багатьма корисними копалинами: кам'яне вугілля, природний газ, фосфорити, мідь, крейда будівельна, камінь будівельний, сапропель, гелій. Добуваються торф, цементна й цегельно-черепична сировина, пісок будівельний та скляний.

Серед експортних товарів найбільшу частку становлять машини та устаткування, мінеральне паливо, нафта й продукти її переробки, казеїн, продукція тваринництва.

Серед імпортних товарів провідне місце відведено паливно-мастильним матеріалам, машинам, транспортним засобам, пластмасам і каучуку, устаткуванню та електротехнічному обладнанню.

У січні–вересні 2018 р. загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку області за весь період інвестування становив 256,5 млн дол. США, або 247,4 дол. на одного жителя області [6]. Інвестиції надійшли з 33 держав світу. Основними країнами-інвесторами є Кіпр, Віргінські Острови (Британські), Німеччина, Польща, Словаччина, Литва.

Важливе місце в розвитку міжнародних відносин Волині належить реалізації прикордонного співробітництва з прилеглими територіями Польщі та Білорусі [8].

Культурно-історичні об'єкти в поєднанні з природно-ресурсним потенціалом і соціально-економічними умовами створюють належні умови для функціонування туристичної галузі на території області.

2.3. Передумови створення туристичної інфраструктури

У Волинській області сформувалася певна мережа туристичної інфраструктури, зокрема значної кількості закладів гостинності. Це безпосередньо впливає на кількість туристів, хоча й не є вирішальним чинником розвитку туризму.

Пріоритетна роль серед об'єктів туристичної інфраструктури відведена закладам розміщення туристів. У 2019 р. у Волинській області нараховувався 61 колективний заклад розміщення на 3309 місць. В області функціонує 13 готелів та інших аналогічних засобів розміщення (табл. 2.13).

Найбільше готелів та аналогічних засобів розміщування зосереджено в Луцькому (у тому числі м. Луцьк) і в Ковельському районах.

Таблиця 2.13

Готелі та аналогічні засоби розміщення Волинської області у 2019 р.*

	Загальна кількість, од.	Кількість місць (ліжок), од.	Кількість розміщених, осіб	
			усього	у тому числі іноземці
Колективні засоби розміщення	61	3309	46013	1579
Готелі та аналогічні засоби розміщення	13	864	28154	1579
Інші засоби розміщення	48	2445	17859	—

*Складено автором на основі джерела [19].

На території Волинської області нараховується сім лікувальних закладів, серед яких шість санаторіїв та пансіонатів із лікуванням, загальною кількістю ліжко-місць на 1000 осіб. Відомі в області санаторії – «Пролісок» (Луцький район), «Турія», «Лісова пісня» та пансіонат «Шацькі озера» (Ковельський район) [91, 135].

Динаміка роботи готелів аналогічних засобів розміщення у Волинській області засвідчує збільшення кількості клієнтів за останні роки, незважаючи на зменшення кількості таких закладів (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Динаміка роботи готелів та аналогічних засобів розміщення у Волинській області, 2010–2019 рр. [15]

Одним із видів закладів відпочинку та розміщення у Волинській області є агросадиби, на базі яких розвивається насамперед сільський зелений туризм. У 2019 р. у Волинській області офіційно зареєстровано 298 агросадиб, які розміщені в трьох районах (рис. 2.2). Найбільше їх у Ковельському (201), Луцькому (47), Камінь-Каширському (50) районах. Проте функціонує їх набагато більше без офіційної реєстрації [112, 136].

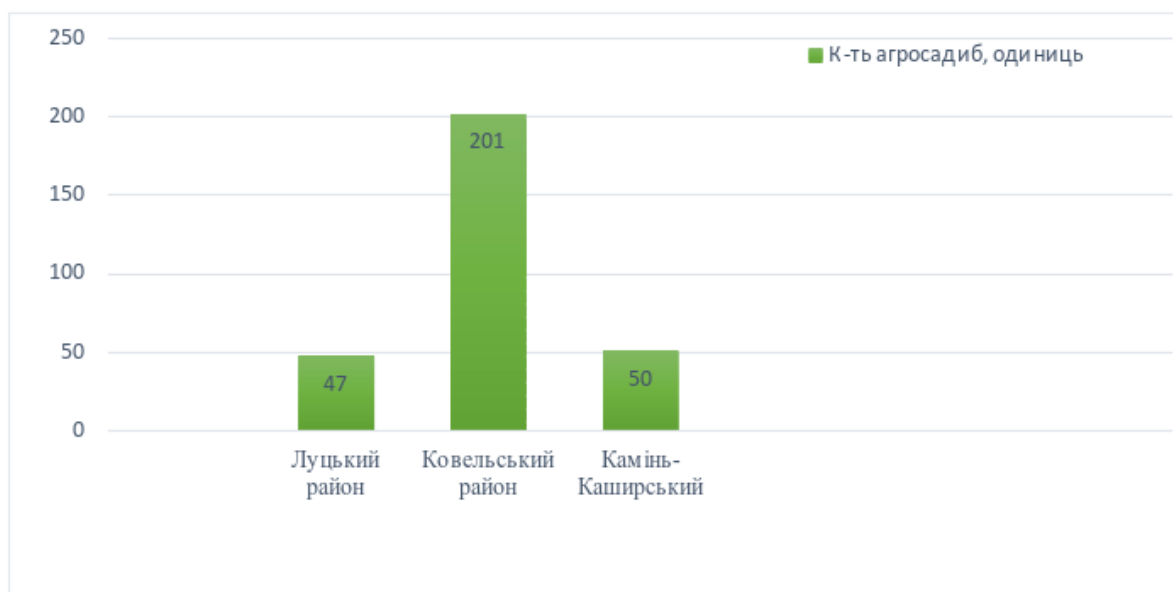

Рис. 2.2. Кількість агросадиб у районах Волинської області [112]

Окрім послуг розміщення та харчування, гості агросадиб можуть отримати й інші послуги за додаткову оплату: екскурсії, виступи фольклорних колективів, майстер-класи з приготування традиційних волинських страв, піші, кінні й велосипедні прогулянки тощо.

До мережі належать ресторани, кафе, бари, кафетерії, їдальні, закусочні, буфети, паби, піцерії, фаст-фуди та ін. Найбільшу кількість закладів ресторанного господарства має м. Луцьк, а серед районів – у Луцький та Володимир-Волинський райони [91].

На території Волинської області склалася розгалужена мережа туристичних підприємств. Значного розвитку набули приватні туристичні установи. Кількість підприємств туризму у 2019 р. становила 96 (із яких 85 – турагенти, 4 – туроператори та 7 – суб'єкти, котрі виконують екскурсійну діяльність), а у 2016 р. – 65 одиниць, у 2014 р. – 80. Найбільша їх кількість

зосереджена в містах Луцьк і Ковель. Підприємства спрямовують свій вид діяльності на виїзний туризм та екскурсійну діяльність [15].

Культурно-дозвілєва туристична інфраструктура області забезпечує активний і пасивний відпочинок туристів, що включають театри, кінотеатри, клуби, бібліотеки й музеї (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Заклади культури та мистецтва у Волинській області*

Заклади культури та мистецтва	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Музеї	17	17	17	17	17	17	16
Театри	2	2	2	2	2	2	2
Бібліотеки	609	605	605	605	599	597	594
Філармонії	1	1	1	1	1	1	1
Демонстратори фільмів	14	11	11	12	12	12	13
Концертні організації	1	1	1	1	1	1	1
Клубні заклади	671	671	672	673	674	674	674

*Складено автором на основі джерела [19].

Найбільша концентрація культурних закладів зосереджена в Луцьку, Ковелі, Нововолинську та Володимирі-Волинському.

Транспортна інфраструктура безпосередньо впливає на розвиток туризму в області, адже визначає доступність території для туристів.

Найбільшою популярністю серед них користується автомобільний транспорт. Довжина автомобільних доріг в області становить 6195,3 км, у тому числі з твердим покриттям – 1795,7 км доріг державного значення й 4399,6 км – місцевого значення. Із них 752,9 км – державного значення (міжнародні – 321,37 км, національні – 189,9 км, регіональні – 241,7 км), 1042,8 км – територіальні [6].

Тверде покриття мають 93 % протяжності автодоріг області. Найзначніші ділянки автомагістралей – Київ–Ковель–Ягодин (на Брест), Доманове–Ковель–Чернівці–Тереблече (на Бухарест), Рівне–Луцьк–Устилуг (на Грубешів, Польща). В області загалом функціонує 170 автомобільно-транспортних підприємств [6, 15].

Довжина залізничних колій краю – 596,8 км, із них 101,2 км – електрифікованих; щільність залізниць становить 29,5 км/тис. км², що нижче за середній показник по Україні (36 км/тис. км²). Залізничні шляхи з'єднують область із Києвом та з іншими містами України й країнами Європи [120].

Найважливіші залізничні магістралі – Київ–Ковель–Брест, Ковель–Луцьк–Львів, Київ–Луцьк–Хелм, Київ–Луцьк–Володимир-Волинський–Грубешів (Польща). Загалом в області нараховується 34 залізничні станції.

Станом на 1 січня 2019 р. у Волинській області діяло шість автомобільних та два залізничних митних переходи й десять митних постів. Окрім того, діє близько 320 філій банківських установ, близько 3350 спортивних споруд і близько 150 АЗС [6].

У регіоні функціонує декілька кінних клубів та центрів. Головні з них – у Луцькому, Ковельському й Камінь-Каширському районах.

Найпопулярнішими є кінно-спортивний клуб «Західна зірка» (м. Луцьк); кінно-спортивний клуб «Майдан Мисливський» (с. Гараджа) та кінно-спортивний оздоровчий клуб туризму «Terra Ippika» («Земля коней») (с. Котів, Луцький район); кінно-спортивний клуб «Волинь» і приватна конюшня «Алфер» (м. Луцьк); Луцька кінно-спортивна школа; фермерське господарство «Фасти» (м. Ковель); «Кінний клуб» (с. Вишнів) та кінний клуб «Світязь» (с. Підманове, Ковельський район) й ін.

Загалом Волинська область характеризується невисоким рівнем розвитку туристичної інфраструктури.

2.4. Види й особливості спортивно-оздоровчого туризму в межах Волинської області

Спортивно-оздоровчий туризм розвивається на території Волинської області насамперед у найпопулярніших його видах (пішохідний, водний, велосипедний, а також кінний). Сьогодні інтерес до СОР в області помітно зростає й має можливість для подальшого розвитку.

Особливо активно еволюціонує цей вид туризму на територіях, що мають значну історичну та культурну спадщину, багаті привабливими природними ландшафтами.

Пішохідний туризм. Волинська область має можливість для організації та проведення пішохідних туристичних походів лише до I категорії складності включно. За особливістю природних й орографічних ресурсів практично вся територія області сприятлива для проведення некатегорійних маршрутів. Саме некатегорійні пішохідні туристичні маршрути становлять основу організованих та неорганізованих подорожей Волинською областю.

Загалом природні умови території сприятливі для організації пішохідних туристичних маршрутів практично весь рік, але найкращий час для організації цих маршрутів – весна–літо.

Найбільш поширеними характерними перешкодами на пішохідних маршрутах Волині є болота, лісові й чагарникові зарості, незаселена місцевість, річки, озера тощо.

У Волинській області пішохідний туризм найбільш активно розвивається на природоохоронних територіях, а саме в національних природних парках (НПП). У межах НПП розроблено та прокладено декілька піших туристичних маршрутів, які, відповідно, сформовані для туристів різної вікової категорії й різної складності. Найменш задіяними районами проведення походів із пішохідного туризму є південні території області.

Найпопулярніший район пішого туризму в області є Шацький національний природний парк. Розвиток пішохідного туризму територією парку розпочався з часу створення самого парку (1980-х рр.), коли почали апробувати пішохідні екологічні маршрути. Перші такі маршрути мали протяжність не більше ніж 5–6 км [25].

Більшість пішохідних маршрутів парку є одноденними, під час яких відпочивальники можуть ознайомитись із природними комплексами парку. Також у санаторно-курортному відпочинку поширений ближній пішохідний туризм на короткі відстані від санаторію «Лісова пісня».

Досить велика частка пішохідних маршрутів повинна обслуговуватись автотранспортом для зворотного повернення до початку нитки маршруту. Пішохідні маршрути в парку добре адаптовані для туристів похилого та шкільного віку.

Дамо коротку характеристику основним пішохідним маршрутам Шацького НПП (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Основні короткотривалі пішохідні маршрути Шацького НПП*

№	Протяжність, км	Тривалість, год	Характеристика маршруту
1	2	3	4
1	близько 11,5	3,5–4,5	Апробовано на ділянці між с. Світязь, починаючи від пансіонату до околиць Підманево та Омеляне, далі – до берегів оз. Чорне Велике. Маршрут має чималі перспективи як одноденний маршрут і далі із смт Шацьк туристи можуть доїжджати автотранспортом до пансіонату або на інші пляжі озер національного парку з подальшим поверненням до місця відпочинку.
2	близько 8,5	2,5–3	Передбачає похід від турбази до затоки «Бужня» на оз. Світязь, а далі берегами Світязя до села Пульмо.
3	близько 10,5	3–4	Починається від с. Світязь і проходить поліськими ландшафтами сільського характеру до с. Омеляного, а далі – до берегів оз. Люцимер і північних околиць Шацька.
4	близько 10	3–4	Починається від с. Грабове до гори Костюшка, а далі по долині до берегів р. Західний Буг, де туристи ознайомлюються з басейновою екосистемою й повертаються до с. Адамчуки. Від початку екскурсії до її завершення туристам надається автотранспорт.
5	близько 11,5	4–4,5	Починається від с. Пульмо, пролягає вздовж берегів цікавого для орнітологічного туризму оз. Климівське до оз. Острів'янське та до с. Острів'я.

Закінчення таблиці 2.15

1	2	3	4
6	близько 9,5	3–4	Починається від санаторію «Лісова пісня», а далі – сільською місцевістю вздовж околиць с. Мельники до Карасинської гори та оз. Соминець. Наприкінці прямують до урочища «Гряда».

*Складено автором на основі джерел [92, 151, 155].

Для пересічного туриста Шацький НПП пропонує дві екологічні стежки – «Лісова пісня» та «Світязянка». Екологічна стежка «Лісова пісня» прокладена між двома озерами – Пісочне й Перемут, та перетинає автомагістраль Львів–Брест. У межах цієї стежки переважно подорожують відпочивальники санаторію «Лісова Пісня». Протяжність – 5,6 км, тривалість – 1–2 год. Маршрут розпочинається від вхідної арки, поряд якої стоїть вказівник із картосхемою цієї стежки та інформацією про Шацький НПП. Від санаторію стежка пролягає сосновим лісом до автомагістралі, біля якої, вздовж стежки, розміщений рекреаційний пункт «Перемут», обладнаний лісовими меблями, лавками та альтанками. Тут для комфорту туристів зроблено дерев'яний місток, а наприкінці маршруту – оглядовий майданчик [83, с. 108].

Маршрут екологічної стежки «Світязянка» починається неподалік низки стаціонарних закладів розміщення рекреантів й автодороги Шацьк–Залісся. На початку стежки розміщено картосхему, де позначено розміщення оглядового майданчика, місць зупинок і видових точок. Оглядовий майданчик розташований неподалік затоки Бужня. Місця відпочинку обладнані альтанками, лавками й інформаційними стендами, які наводять інформацію про природно-ресурсний потенціал Шацького НПП, особливості його рельєфу, фауни та флори. Загальна протяжність маршруту – 5 км, тривалість 1–2 год [83].

Ще один маршрут який пролягає Шацьким поозер'ям – «Блакитними очима Волинської землі». Нитка маршруту – с. Світязь – оз. Чорне Велике – оз. Люцимир – р. Прип'ять – смт Шацьк – с. Мельники – с. Гаївка – оз. Пісочне – оз. Мотне – оз. Луки – с. Піща – с. Ростань – с. Кам'янка – оз. Острів'янське – с. Пулемець – с. Пульмо. На шляху маршруту туристи мають можливість оглянути найбільші озера Шацької групи – Світязь, Люцимир, Луки, Пісочне, а також культурно-історичні пам'ятки, а саме Петропавлівську церкву XIX ст. з дзвіницею (с. Світязь), дерев'яну Казанську церкву 1042 р. та ансамбль садиби Гутовського (млин, каплиця, господарські будівлі) 1890 р. (с. Піща) [74, 138].

Цікавими є маршрути, мета яких – ознайомити туристів із басейновою системою р. Західний Буг (маршрути № 4 та № 15). Маршрут № 15 починається від с. Ольшанка, а далі простягається долиною до берегів р. Західний Буг, тоді – долиною до с. Грабове [138].

Чотири пішохідні маршрути в парку починаються із санаторію «Лісова Пісня» (оз. Пісочне). До них належать маршрут № 6 «Лісова пісня» – с. Мельники – г. Карасинець – оз. Соминець – ур. «Гряди»; № 7 «Лісова пісня» – с. Мельники – оз. Кримно – заповідне болото «Уничі» – оз. Пісочне; № 8 «Лісова пісня» – оз. Пісочне – оз. Мошне – оз. Луки – с. Затишшя; № 9 «Лісова пісня» – оз. Перемут – оз. Світязь – рекреаційне ур. Іллічівка. Ці маршрути відіграють важливу роль у науково-пізнавальному (зокрема орнітологічному) туризмі на території парку. Маршрути є одними з найкращих методів пропагування екологічної освіти серед відпочивальників, зокрема в межах парку [138].

Одним із найдоступніших і популярних видів туризму національного природного парку «Прип'ять–Стохід» є пішохідний туризм. Парк визначається високим природним рекреаційним потенціалом, що приваблює туристів. Для цієї території характерне переважання ландшафтів заболочених заплав із різнотравно-осоковими луками. Площа, зайнята водою, сягає 6 %, щільність гідрографічної мережі – 2,56 км/км², лісистість – 35 %. Лісова

рослинність займає тут меншу частину й не утворює великих лісових масивів. Привабливі рекреаційно-туристські краєвиди простежено поблизу водних об'єктів [89].

У межах території національного природного парку можуть проходити пішохідні подорожі тривалістю як 1–2 дні, так і 5–10-денні мандрівки. Пішохідний туристський маршрут «Гармонія життя в долині Стоходу» – це маршрут етнекологічного спрямування (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Пішохідні маршрути НПП «Прип'ять–Стохід»*

Назва та нитка маршруту	Протяжність, км	Тривалість, год	Характеристика маршруту
«Гармонія життя в долині Стоходу»	25	1 день	сmt Любешів – екологічна стежка «Старий парк над Стоходом» – екологічна стежка «Нас стежина веде вздовж Стоходу» – с. Заріка – с. Судче (кінна частина) – с. Березна Воля.
«Забутими стежками Полісся»	2	1	с. Сваловичі
«Нас стежина веде вздовж Стоходу»	1	1	р. Стохід – с. Заріка
«Старий парк над Стоходом»	1	1	сmt Любешів (парк)

*Складено автором на основі джерел [99].

Облаштований він стендами та вказівниками. Це досить цікавий етнекологічний маршрут, який являє собою пішу прогулянку від Любешова через села Судче й до Березної Волі, яка лежить на правому березі річки Стохід. Тут також розвивається сільський зелений туризм. Туристи мають можливість проживати в дерев'яних будинках, які всередині цілком відповідають колориту поліщуків. Найкращий час проходження маршруту – із червня по вересень [89].

Етноекотична стежка «Забутими стежками Полісся» проходить через с. Сваловичі, яке зберегло свою красу та культурну спадщину. Тут розвинуті такі народні промисли, як лозоплетіння, вишивка, ткацтво. У селі досі виробляють домоткане лляне полотно, тчуть рушники, вишивають картини. Тут зберігаються давні традиції поліщуків: древні клуні, плетені паркани, хати, хліви, криті очеретом, колодязі із журавлями. Справа від вулиці тече р. Прип'ять, на берег якої виходить половина подвір'їв. Кращий час для проходження – із червня по вересень.

Екотична стежка «Нас стежина веде вздовж Стоходу» прокладена через річку Стохід до села Заріка. Ми можемо порівняти світ фауни та флори трьох біотопів (річки, болота, лісу), побачити такі червонокнижні рослини, як щитолісник, пальчатокорінник, козельці українські. На цій екотичній стежці закладено сім екскурсійних зупинок: 1) «Зустріч зі Стоходом»; 2) «Сім'я дубів»; 3) «Осокір біля затоки»; 4) «Панорама заплави Стоходу»; 5) «Хутір Зинові»; 6) «Два покоління берези»; 7) «Віковий дуб над Стоходом». Стежка облаштована інформаційними щитами [89].

Ці походи важливо проводити з гідами для підвищення безпеки учасників та кращого ознайомлення з туристськими атракціями краю.

НПП «Прип'ять–Стохід» має надійного партнера – туроператора «Унікальна Україна», який уже стабільно привозить до парку туристів із різних куточків України. Територію парку у 2019 р. відвідали не лише вітчизняні туристи, але й відпочивальники зі Швейцарії, Англії, Німеччини, Польщі, Білорусі.

Популярним є пішохідний дводенний маршрут територією національного природного парку «Цуманська пуца» в межиріччі Стиру та Горині Ківерцівського району від смт Цумань – Чортове болото – р. Кормин – с. Берестяне. Протяжність шляху – 40 км. У Цуманських лісах зареєстровано близько двадцяти видів рослин, занесених до Червоної книги України. Тут є вісім видів фауни, які входять до Європейського Червоного

списку тварин, а п'ятнадцять видів – до Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи [84, с. 110].

На території Черемського природного заповідника прокладена екологічна стежка. Її загальна протяжність – 7 км. Вона включає сім головних точок розповіді:

- інформаншлаг: тут можна ознайомитись із лісотаксаційною квартальною сіткою території заповідника, оглянути інформаційні стенди й аншлаги;

- будиночок лісника – опорний пункт чергування лісової охорони заповідника;

- урочище Сузанка, котре в роки Другої світової війни стало притулком для партизанів. Діяли тут і вояки ОУН-УПА. Зараз в урочищі є декілька партизанських могил;

- дуб-патріарх – дуб, якому понад 400 років (висота – до 40 м);

- найвища точка в заповіднику – 164 м над рівнем Балтійського моря. Тут є оглядова вежа (одночасно й протипожежна) для спостереження за птахами;

- науково-дослідна ділянка Черемське болото – перехідне осоково-сфагнове болото, одне з найбільших і найкраще збережених в Україні. Науково-дослідна ділянка закладена задля вивчення проєктивного покриття, продуктивності та екологічних особливостей журавлини в умовах заповідного режиму;

- озеро Черемське – доволі глибоке (7 м), на піщаному дні проявляються три джерела [10].

Розглянемо декілька інших пішохідних маршрутів Волині, які популярні серед туристів-аматорів:

- пішохідний маршрут Камінь-Каширським районом «Заказниками Камінь-Каширського району» проходить за маршрутом: м. Камінь-Каширський – с. Грудки – с. Михнівка – с. Черче – с. Підріччя – с. Добре – с. Нуйно – с. Качин – с. Запруддя – с. Сошичне – с. Верхи – с. Піщане –

с. Тоболи – с. Брониця – с. Воєгоща. Тривалість маршруту – три дні. Протяжність – понад 200 км. На шляху пропонується огляд декількох історико-культурних пам'яток. На маршруті наявні цікаві об'єкти ПЗФ: ботанічний заказник «Підрічанський», гідрологічний заказник «Озеро Карасине», гідрологічний заказник «Озеро Сошичне», ботанічний заказник «Вутвицький», ботанічний заказник «Мочуринський», гідрологічний заказник «Озеро Мочурине», гідрологічний заказник «Цир», лісовий заказник «Карпилівський», ботанічний заказник «Карасинський», ландшафтний заказник «Стохід», ботанічний заказник «Верхівський», гідрологічний заказник «Великообзирський», лісовий заказник «Ново-червищанський», гідрологічний заказник «Озеро Озюрко»;

– маршрут «Болотами Волині»: смт Маневичі – с. Городок – с. Градиськ – оз. Засвінске – оз. Хідча – с. Нова Руда – урочище Рівний Бір – с. Лишнівка – оз. Черемошне – оз. Лісове – урочище Довгий Ліс – урочище Кухів Груд – урочище Чиж – оз. Червища – с. Нові Червища – річка Стохід – с. Рудка Червинська – урочище Лівні – урочище Черемошне – урочище Липники – с. Нуйно – м. Ковель. Похід розрахований у середньому на шість днів;

– маршрут «Ковток свіжості»: Городище (Камінь-Каширський район) – с. Старий Чорторийськ – річка Стир – с. Оконськ – Черемський заповідник. Це похід екологічними місцями. На відрізу маршруту наявні знамениті «Оконські джерела» [74].

На території області поширені неорганізовані пішохідні маршрути. Туристи самі обирають маршрут подорожі та проходять ті населені пункти та об'єкти, які трапляються на маршруті.

Перешкодами для розвитку пішохідного туризму є поганий стан доріг і відсутність детального картографічного матеріалу про складені маршрути, а також відсутність спеціально відведеної інфраструктури й місць облаштування наметових таборів.

Водний спортивно-оздоровчий туризм має всі необхідні умови для розвитку на території області. Густа річкова мережа представлена як

великими, так і малими річками. Основні річки, які використовуються у водному туризмі: Стир, Прип'ять, Виживка, Турія, Стохід, Луга, Веселуха. Річки незамулені, чисті, рівнинні, з повільною течією, використовуються для організації водного туризму й купання в період із травня по вересень. Річки Волинської області належать до Поліської низовини та мають найнижчий рівень складності.

Дамо коротку характеристику річкам, які найбільше використовуються у водному туризмі для сплавів на байдарках.

Річка Прип'ять – найбільша й найважливіша права притока Дніпра. Вона протікає територією України (Волинська, Рівненська та Київська області) і по Білорусі (Гомельська й Брестська області). Бере початок у заболоченій місцевості на південь від с. Гупали Ковельського району Волинської області. Територією області річка протікає від витoku до с. Сваловичі Камінь-Каширського району загальною протяжністю 172 км.

Водний туризм актуальний із червня по вересень. Протяжність маршрутів – у середньому 100 км. Основні притоки Прип'яті – Виживка, Турія, Стохід, Стир, Горинь, Ствига, Уж, Уборть та Словечна.

Річка Стохід є правою притокою Прип'яті, найдовшою й найчистішою річкою Волині. Довжина її – 188 км. Річка протікає через Національний природний парк «Прип'ять–Стохід». Бере початок із невеликого озера поблизу с. Семеринське Луцького району та протікає в межах Волинської області.

У межах басейну р. Стохід нараховується 41 об'єкт природно-заповідного фонду, із яких сім належать до загальнодержавних. Сприятливим чинником для розвитку рекреації й туризму в басейні р. Стохід є наявність лісових масивів (40,16 % території водозбору) і значна кількість гідрологічних об'єктів (річка Стохід із притоками, озера Червище, Лісне, Гривинське, Веприк, Біле, Святе, Засвинське, Хідча, Віно, Болотне, Кручене, Сліпе, Повурське та ін.).

Річка Турія – річка в центральній частині Волинській області, права притока Прип'яті. Довжина – 184 км. Глибина ріки на перекатах – 0,5–1,5 м, на плесах – 1,5–3,5 м [85, с. 85].

Річка Стир – найбільша права притока Прип'яті. Її загальна довжина – 483 км. У межах області протікає своєю середньою течією в східній частині. Загальна протяжність річки в області – 175 км.

Річка Виживка протікає в північно-західній частині Волині, належить до басейну Прип'яті, до її правих приток. Протікає повністю в межах області територією Ковельського й Камінь-Каширського районів Волинської області. Довжина річки – 81 км, площа басейну – 1272 км². Глибина – до 1,7 м (місцями – до 3 м). Береги річки невисокі. Сосновий ліс на них чергується з болотами [85, с. 62–63].

Річка Західний Буг – найбільша ріка рівнинної частини заходу України. Вона починається в Колтівській улоговині поблизу с. Верхобуж Львівської області. Протікає територією Львівської та Волинської областей України, а також Білорусі й Польщі. Загальна довжина в межах області – 128 км.

Річка Луга в межах Володимир-Волинського району Волинської області, права притока Західного Бугу (басейн Вісли). Протікає в південній частині області. Площа басейну становить 1345 км².

Серед областей Західної України Волинська область має найбільшу кількість озер – 268, у тому числі в басейні річки Прип'ять – 198, а в басейні річки Західний Буг – 70. Площа озер області – 27,5 % території. Заозереність території області становить 0,69 % [56, 109].

Більшість озер – карстові, менше – заплавних. Останні неглибокі, приурочені до заплави річки Прип'ять та її приток, являють собою залишки старих русел. Заплавні озера заболочені, із низькими берегами й в'язким дном. Озера карстового походження мають глибину в межах 10–12 м (іноді 50–60 м), заплавні – 5–6 м [109].

Найбільш популярним видом водного туризму в межах області є сплав річками на байдарках, каяках та подорожі на човнах.

Найбільша кількість водних туристичних маршрутів прокладено в північній частині області по території НПП «Прип'ять–Стохід». Ця територія має велику кількість водних об'єктів. Водний фонд, або площа, зайнята водою, сягає 6 %, щільність гідрографічної мережі – 2,56 км/км², лісистість – 35 %. Водні маршрути проходять по руслах річок Прип'ять і Стохід та їхніх притоках [89].

Водний маршрут «Чарівний світ Полісся» популярний не лише серед волинян, а й серед мандрівників з інших частин України. Загальна протяжність маршруту – 46 км. Можливе проходження на байдарках (2 дні) або моточовнах (1 день). Нитка маршруту по р. Стохід – смт Любешів – ур. Попівка – с. Бучин – с. Сваловичі – урочище Муравина – с. Хоцунь – оз. Люб'язь – с. Люб'язь. Починається маршрут біля Любешівського парку, далі проходить руслом р. Стохід, до її впадіння в р. Прип'ять, а потім – річкою Прип'ять до берега оз. Люб'язь. Досить цікавою зупинкою на маршруті є с. Бучин. Тут можна відвідати місцеву святиню – Бучинську церкву, побудовану на місці видіння Божої Матері [83, с. 109].

Водний туристичний маршрут «Прип'ятські мандри» починається у с. Щитинь, далі – до с. Почапи – с. Невір – с. Ветли – рекреаційний пункт «Дубок» – оз. Любязь – с. Хоцунь – урочище Муравина – с. Сваловичі. Загальна довжина цього маршруту – 74 км, а час проходження – три дні. Надзвичайно цікавий та різноманітний на маршруті світ птахів, осередком мешкання яких є заплава р. Прип'ять. Проходячи цей маршрут, туристи можуть ознайомитись із традиціями місцевих жителів, їх промислами. І нині тут збереглися прадавні традиції землеробства, ловлі риби плетеними з лози кошами, бджільництва-бортництва [83, с. 109].

Цікавими є подорожі на моточовнах, що дає змогу за короткий час найбільш повно познайомитись із унікальними об'єктами регіону [89].

Маршрут № 1 «Стохід-Прип'ять» – смт Любешів – ур. Попівка – с. Бучин – с. Сваловичі – ур. Муравина – с. Хоцунь – с. Люб'язь. Протяжність – 46 км.

Маршрут № 2 «Каскад озер» – с. Невір – с. Почапи – оз. Святе – оз. Волянське – оз. Біле.

Маршрут № 3 – с. Нобель – с. Млин – бункери І світової війни (поблизу с. Млин) – с. Млин – с. Нобель.

Дводенний маршрут № 4: с. Люб'язь – с. Хоцунь – ур. Муравіна – с. Сваловичі – с. Млин – оз. Нобель – Ночівля (назад у зворотному напрямі).

На території парку розроблено тури вихідного дня як одноденні, так і дводенні туристські маршрути (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Одно- та дводенні водні туристичні маршрути НПП «Прип'ять–Стохід»*

№	Нитка маршруту	Протяжність, км
Одноденні туристичні маршрути на байдарках		
1	Русло р. Стохід.: смт Любешів – ур. Попівка – с. Бучин – с. Сваловичі.	28
2	Річкою Прип'ять: с. Люб'язь – оз. Люб'язь – с. Хоцунь – ур. Муравіна – с. Сваловичі.	17
3	Річкою Цир: р. Цир біля с. Цир – р. Прип'ять – оз. Люб'язь.	23
4	Річкою Прип'ять: с. Люб'язь – оз. Люб'язь – р. Прип'ять – ліве русло р. Прип'ять – ур. Сіжин – праве русло р. Прип'ять – р. Прип'ять – оз. Люб'язь.	14
5	смт. Любешів – ліве русло р. Прип'ять – р. Бистриця – р. Прип'ять – оз. Люб'язь – с. Люб'язь.	22
Дводенні водні подорожі на байдарках		
1	Річка Прип'ять: с. Ветли – ур. Дубок (с. Люботин) – ночівля – с. Люб'язь.	30
2	Річка Прип'ять: р. Цир (біля с. Цир) – р. Прип'ять – оз. Люб'язь – с. Люб'язь (ночівля) – с. Люб'язь – оз. Люб'язь – с. Хоцунь – ур. Муравіна – с. Сваловичі;	40
3	Річка Стохід: с. Седлище – с. Любешівська Воля – с. Заріка – ночівля – смт. Любешів – ур. Попівка – с. Бучин – с. Сваловичі.	46

*Складено автором на основі джерела [99].

Популяризації розвитку водного туризму в межах басейну р. Прип'ять сприяє щорічний Міжнародний фестиваль з екстремального водного туризму

«Поліська регата», який проводиться у день професійного свята працівників природоохоронної справи у НПП «Прип'ять–Стохід». Маршрут фестивалю проходить річками Стохід та Прип'ять. Традиційно спортсмени ночують на місці, де сходяться ці дві водні артерії – у селі Сваловичі, і фінішують на озері Люб'язь. Загальна протяжність маршруту – 46 км. Фестиваль відбувається в Камінь-Каширському районі й бере свій початок із 1999 р. зі змагань «Стохід–дербі». У змаганнях на байдарках беруть участь екстремали з Волині, Львівщини, Білорусі та Польщі [89].

Водний туризм у Шацькому НПП перебуває на стадії вдосконалення та відновлення. Водні туристичні маршрути, які тут прокладені, удосконалюються та розширюються.

Адміністрація Шацького національного парку пропонує кілька водних маршрутів для відпочивальників. Перший водний маршрут – довжиною 27 км.

Починається він від пансіонату «Шацькі озера», проходить озером Світязь із короткочасною зупинкою на острові озера і подальшим проходженням ділянки з'єднувальним каналом до оз. Луки, далі – уздовж берегів оз. Луки в напрямі с. Затишся та протилежним берегом до перешийка в оз. Перемут. У сприятливу погоду під час водного маршруту можуть бути заплановані короткотривалі зупинки біля пляжів озер Світязь та Перемут.

Водний маршрут № 2 довжиною близько 18 км проходить від стоянки човнів біля с. Залісся до пологих берегів Пулемецького озера з подальшим проходженням ділянки з'єднувальним каналом до оз. Острів'янське біля с. Острів'я. Від с. Острів'я туристи добираються організованим автотранспортом до пансіонату чи санаторію.

Третій водний маршрут розпочинається від стоянки човнів біля с. Острів'я і проходить у протилежному напрямку до с. Залісся [83, с. 109].

Також територією Шацького НПП прокладено водний екотуристський маршрут протяжністю 10 км (оз. Перемут – урочище Білка – с. Затишся – озеро Перемут).

У НПП «Цуманська пуща» розроблений водний «екологічно-виховний» маршрут «по річці Путилівці». Спроектовано два його варіанти протяжністю 5 та 14 км. Путилівка має також багатий рослинний і тваринний світ. Є річкові видри, бобри, лебеді, водяться й червонокнижні звірі, птахи та рослини [63].

Популярними маршрутами є сплави на річці Стир. Зокрема такі мандрівки користуються популярністю у вихідні дні. Вони переважно одноденні та короткотривалі. Зручним для туристів є те, що річка Стир протікає містом Луцьк, що дає змогу розпочинати маршрут з обласного центру. Кращий період для сплаву річкою – із березня по листопад.

Водний сплав р. Стир «Луцьк вечірній» тривалістю 3 год та протяжністю – 7 км. Сплав розпочинається біля мосту в с. Рованці. По ходу руху з правого боку відкривається краєвид на заплаву р. Стир й Пантелеймонівську церкву с. Рованці. Сплав проходить повз залишки понтонного мосту, міський пляж, замок Любарта, монастир Бригідок, Луцьку синагогу. Далі маршрут продовжується навколо острова р. Стир, із якого відкривається краєвид на «Старе місто», Луцьку кірху. Маршрут завершується біля річкового порту «Стир» [90].

Сплав річками Чорногузка та Стир «Навколо Луцька» тривалістю близько 10 год та протяжністю у 28 км розпочинається на річці Чорногузка біля мосту в с. Полонка. Маршрут проходить через села Голишів, Новостав, Боратин, «Каньйон р. Стир».

Маршрут по р. Стир – м. Луцьк – с. Милуші – с. Жидичин – с. Кульчин – с. Рокині. Протяжність близько 25 км. Сплав можна продовжити до смт Рожищ, це ще 35 км.

Сплав по річці Стир маршрутом смт Колки – урочище Сватина гора – урочище Білий берег – с. Новосілки – с. Старий Чорторийськ. Село Старий Чорторийськ одна з колишніх резиденцій магнатів Чарторийських.

Сплави річкою Луга можна розпочинати біля с. Павлівки або з Локач. Завершити маршрут можна у Володимирі-Волинському або в Устилузі. Перед Володимиром русло річки проходить біля монастиря в Зимному, де можна зупинитися на екскурсію [74].

Досить популярними для туристів-аматорів залишається можливість сплаву річками поза національними парками на інших територіях області.

Цікавим є сплав по р. Стохід за маршрутом: с. Заячівка – с. Бережниця – с. Великий Обзир – с. Боровне – с. Оленіне – с. Рудка Червинська. Протяжність – близько 65–70 км. Тривалість мандрівки – 4–5 днів. Під час маршруту можна оглянути узбережжя Стоходу, лінію фронту Першої світової війни між австро-німецькими та російськими військами, прогулятися до озера Сліпого (Смоляри), оглянути реліктове село Стобихву (де є цілюще джерело), острів-дюну між селами Великий та Малий Обзир, а також місцевість у районі села Старі Червища й Тоболи.

Річка Турія – також хороший варіант для сплавів. Цікаві ділянки:

- Затурці–Турійськ – безліч чагарників та завалів із затоплених дерев, рідко трапляється ліс. Турія важкопрохідна;

- Турійськ–Ковель має протяжність 27 км. З обох берегів – мальовничі, малолюдні місця;

- Ковель–Тойкут (31 км) – багато приємних місць для стоянки. Варта уваги церква в с. Вербка та найстаріша дерев'яна церква на Волині в с. Гішин. Від с. Гішина можна здійснити прогулянку до озера Нечимного;

- Тойкут–Бузаки (46 км) – уздовж маршруту, у радіусі 2–5 км є немало озер, одне з них – гідрологічна пам'ятка природи – оз. Добре. Варто оглянути монастир в с. Мильці.

Зручні маршрути для сплаву річкою Вижівка:

– траса біля с. Руда – смт Виживка (30–35 км). Варта уваги на маршруті археологічна пам'ятка «Семенова гора» біля села Галина Воля.

– смт Виживка – смт Ратне (30–40 км). Мандрівку можна продовжити по р. Прип'ять [74].

Троянівська сільська рада Камінь-Каширського району популяризує водний туризм по річці Стохід. Водний туристичний маршрут «Мандрівка Поліссям, де Стохід і пісня» проходить за таким маршрутом: с. Троянівка – с. Черськ – урочище Рись – урочище Красні мости – урочище Пристань – с. Бережниця – с. Малий Обзир – с. Нова Руда – с. Градиськ – оз. Засвинське. На маршруті можна відвідати такі об'єкти: Різдво-Богородичний храм та дзвіницю с.Троянівка, будиночок на пасіці в одного із жителів с. Нова Руда, озеро Засвинське, облаштоване місцями для розведення вогнищ, альтанками, пірсом, місцями наметового туризму та риболовлі, будиночком для ночівлі.

Велосипедний спортивно-оздоровчий туризм за останні роки став дуже популярним видом відпочинку. Зокрема, така популярність пов'язана з модою на здоровий спосіб життя в цілому, оскільки велотуризм є одним з найбільш екологічних і корисних для здоров'я видів туризму. Він приваблює туристів насамперед можливістю повноцінного відпочинку на природі та відносною дешевизною.

Велосипедні маршрути найчастіше збігаються з пішохідними маршрутами, але на велосипеді турист має можливість за той самий час подолати значно більшу відстань та побачити більше цікавих місць й об'єктів. Територія Волинської області практично повністю придатна для організації велосипедного туризму.

Найбільш популярними районами поширення велосипедного туризму є природоохоронні території. Кращий час для проведення походів за маршрутами – травень–вересень.

Особливо багато веломаршрутів прокладено на території Шацького національного парку як одного з найперспективніших регіонів через особливості рельєфу та клімату, багатство природних ландшафтів та озерних систем, є можливість для розвитку велотуризму із залученням

відпочивальників різного віку. Веломаршрути парку розраховані переважно на 3–7 год, а також на 3–4 дні з організацією ночівель на замовленій туристичній базі, профілакторії-пансіонаті, санаторії «Лісова Пісня», готелі смт Шацька чи приватному секторі [83, с. 107]. Основні регіональні туристичні веломаршрути парку прокладено вздовж найбільших озер Шацької групи (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Регіональні велосипедні маршрути Шацького НПП*

№	Протяжність, км	Тривалість, год	Характеристика маршруту
1	41	4,5–5,5	Пролягає від турбази «Шацькі озера» через с. Підманево, с. Омеляне, понад оз. Люцимер, околицями Шацька, далі до берегів оз. Соминець. ур. Гряда, оз. Світязь, ур. Іллічівка, затоки Бужня з подальшим поверненням до турбази «Шацькі озера».
2	28	3,5–4,5	Пролягає від турбази «Шацькі озера» до гори Костюшка, далі по долині до берегів р. Західний Буг, де туристи ознайомлюються з басейновою екосистемою, далі – до с. Адамчуки, с. Грабове, с. Ольшанка з подальшим поверненням до турбази.
3	35	4,5–5	Пролягає від турбази «Шацькі озера» до затоки Бужня, оз. Климівське, с. Острів'я, берегів оз. Пулемецького та с. Пулемець, с. Залісся з подальшим поверненням до турбази «Шацькі озера».

*Складено автором на основі джерела [155].

Маршрути мають на меті ознайомити туристів з екосистемами таких озер, як Світязь, Люцимер, Чорне Велике, Соминець, Климівське, Пулемецьке, а також із населеними пунктами, які розміщені неподалік.

Значну увагу приділяють розвитку міжнародних веломаршрутів, які могли б тут існувати завдяки створенню міжнародного переходу біля с. Адамчуки. Мережа веломаршрутів парку передбачає створення «Малого туристичного велокола», протяжність якого – 53–58 км, та тривалістю від 6–

8 годин до 1–2 днів. Ще планують формування й «Великого туристичного велокола», яке матиме протяжність 141–147 км і тривалістю до 3–4 днів (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Велике та мале вело коло Шацького НПП*

№	Протяжність, км	Тривалість, год (дні)	Характеристика
1	53–57	6–8; 1–2	Мале коло передбачає маршрут від прикордонного переходу від с. Адамчуки через с. Світязьські Смоляри, с. Світязь з поворотом до туристичної бази, далі затока Бужня, с. Залісся, с. Ольшанка, луки в долині Західного Бугу, с. Грабове, с. Адамчуки.
2	141–147	3–4	Велике коло» передбачає маршрут, що проходить від прикордонного переходу – с. Адамчуки – с. Світязьські Смоляри – с. Світязь – оз. Чорне Велике до оз. Люцимер – північні околиці Шацька – гори Карасинець – с. Мельники – оз. Кремно й назад до оз. Пісочне – польовими та лісовими дорогами до оз. Мошне – польовими дорогами до оз. Луки – біля рибного господарства с. Піща – с. Хрипськ – до кордонів із Білоруссю і до с. Красний Бір та болотних комплексів ур. «Кошелеве» – далі лісовими стежками до с. Ростань – до оз. Острівянське та до с. Острів'я – береги оз. Пулемецького – с. Пульмо – оз. Світязь – ділянка зі зворотом біля туристичної бази, – далі – затока Бужня – с. Залісся – с. Ольшанка – луки в долині Західного Бугу – с. Грабове – с. Адамчуки. Цей похід можна продовжити переходом кордону.

*Складено автором на основі джерела [155].

Велике туристичне велоколо матиме міжнародний характер і передбачається, що до маршруту долучатимуться туристи з-за кордону, зокрема із Польщі та Німеччини. Такі велосипедні маршрути можуть бути продовжені за межі парку, на сусідні з парком природоохоронні, історико-культурні та рекреаційні об'єкти [83, с. 107].

Веломаршрути в межах національного природного парку «Прип'ять–Стохід» проходять переважно автомобільними й ґрунтовими дорогами. Проте на сьогодні ці маршрути не мають відповідного обладнання, зокрема велодоріжок, знакового забезпечення. У НПП «Прип'ять–Стохід» прокладений і промаркований один велосипедний туристський маршрут, протяжність якого – 30 км. Мандрівка може бути 5-денна з розділенням на 1-2 денні тури. Вона дає змогу помилуватися краєвидами, рослинним й тваринним світом заплавл річок Прип'ять та Стохід. Нитка маршруту – с. Любязь – урочище Бровець – урочище Муравина – урочище Комариха – с. Сваловичі – с. Любязь [89].

Веломаршрути популярні сьогодні на території національного парку «Цуманська пуца» по звірово-котовському лісу. Тут розроблений один маршрут: м. Луцьк – с. Гайове – с. Муравище – с. Котів – с. Городище – с. Гайове. Маршрут має довжину 21–22 км. Веломаршрут є кільцевим і почати подорож можна з багатьох точок:

- із лісництва. Цей заїзд найкращий. До лісу підходить асфальт;
- із с. Котова. Заїзд болотистий;
- із с. Городище, тяжкий заїзд. Весною неможливий і дуже проблемний після дощів;
- із с. Муравище, заїзд легкий;
- із с. Гайового. Заїзд важкий, плутаний. Проїхавши кільце, можемо побачити оленів або косуль [74].

Велосипедні подорожі поширені сьогодні й у Луцьку та його околицях (табл. 2.20). Такі маршрути популярні, передусім, для відпочинку у вихідні дні. Відомими місцями веломаршрутів недалеко від обласного центру є:

– Панський ліс. Ця місцевість розміщена неподалік села Липини. Їхати туди від центру Луцька 20–30 хв. Там ліс, ґрунтова дорога. Краще їхати гірським велосипедом, ніж шосейним. У цій місцевості можна влаштувати невеличкий пікнік;

– с. Струмівка чи с. Гаразджа. Хороший варіант веломандрівок на вихідні дні. Дуже близько до Луцька. Хороша місцевість із затишним лісом;

– Воротнівський ботанічний заказник загальнодержавного значення «Воротнів» називають ще «Волинською Швейцарією». Розміщений він за 17 км від обласного центру. Це одне з найулюбленіших місць для велосипедистів. Тут надзвичайно гарний ліс. Він – горбистий, є різкі підйоми й спуски, можна їхати з гарною швидкістю. Там обладнані місця для відпочинку. Туди можна дістатися через с. Гаразджу або через с. Підгайці й с. Лище [74].

Таблиця 2.20

Велосипедні маршрути популярні в околицях Луцька

№	Характеристика	Протяжність, км	Тривалість, днів
1	Ковель – Колодяжне – Скулин – Луцьк	35	1
2а	Ромашківка – Цумань – Лопатень – Колки – Старий Чорторийськ	75	1–2
2б	Звірів – Ромашківка – Олика	32	1
3	Луцьк – Горохів – Мар’янівка – Берестечко – Хріники – Луцьк	160	3
4	Луцьк – Рокині – Жидичин – Дачне – Луцьк	40	1
5	Луцьк – Гаразджа – Воротнів – Лище – Луцьк	45	1

Туристи-аматори організовують самодіяльні веломандрівки, часто точно не визначаючи нитку маршруту. Вони обирають території, де цікаве природне різноманіття з безліччю місць для зупинок, а природа практично

незмінена людиною. До таких можемо віднести такі походи, як «Озеро Червинське» та «Стохідський рейд».

Маршрут «Озеро Червинське» через оз. Червище й Черемський заповідник: с. Нові Червища – оз. Червище – с. Лобна – ботанічний заказник «Партизанський» – с. Городок – с. Озерці – озера Велике та Мале – Черемське болото – оз. Черемське – оз. Лісове – с. Нові Червища.

Маршрут «Стохідський рейд» має протяжність 98 км: с. Гулівка – с. Стобихівка – с. Карпилівка – с. Черемошне – с. Грив'ятки – с. Гулівка. Більша частина походу (62 %) проходить вздовж р. Стохід по ґрунтовій дорозі та стежках, 17 % – асфальтованої дороги та 21 % – гравійки [74].

Популяризації веломандрівок сприяло те, що за період 2015–2019 рр. в місті Луцьку проклали велодоріжки по вулицях Соборності, Відродження та Волі, Молоді. Також, збудували першу в області велодоріжку на ділянці Луцьк–Жидичин.

Окрім того, у перспективі на Волині хочуть облаштувати ще сім веломаршрутів: Луцьк–Жидичин–Озерце, Луцьк–Струмівка–Гаразджа, Луцьк–Жидичин–Озерце–Прилуцьке–Липини–Луцьк–Струмівка–Гаразджа, Луцьк–Ковель–Ягодин, Нововолинськ–Шацьк, Адамчуки–Заслісся–Світязь–Шацьк–Піща та Луцьк–Зміїнець–Сирники–Копачівка–Рожище–Топільне.

Також у Луцьку проводять щорічно велодень «Луцьк на ровері», де всі охочі мають можливість зробити екскурсію містом на велосипеді за обраним маршрутом.

Кінний спортивно-оздоровчий туризм набуває все більшої популярності. Сьогодні розроблено кілька одноденних кінних туристичних маршрутів.

Відзначимо, що від спілкування з кіньми туристи отримують задоволення й одночасно оздоровлюються. Іпотерапія – лікування кіньми серцевих і нервових хвороб, ДЦП та аутизму в дітей, виведення з депресії тощо.

На території Волинської області відкрито декілька кінних клубів і центрів, на базах кінних шкіл та клубів діє близько 200 іподромів. Кінні прогулянки проводяться як з інструкторами, так і в екіпажах.

У співпраці зі спеціалістами Шацького національного природного парку неподалік пансіонату «Шацькі озера» (с. Підманове) створено кінний клуб «Світязь», де розроблено екологічні маршрути для кінних прогулянок.

Створення кінного клубу започаткувало розвиток кінного туризму в районі, котрий за короткий час завоював ринок рекреаційних послуг, ставши популярним видом відпочинку й оздоровлення. Клуб пропонує туристам прогулянки верхи та у фаєтоні, кінні, та комбіновані походи, катання на поні, у дитячих фаєтонах, приймає індивідуальні й групові замовлення.

Кінний маршрут Шацьким НПП проходить повз десять Шацьких озер.

Починається він у межах рекреаційної зони «Гряда» в наметовому містечку. Перше з озер в межах маршруту – оз. Соминець. Наступні – озера Перемут і Пісочне. Обігнувши з півночі оз. Пісочне, маршрут проходить поблизу оз. Кримно, а потім – біля озер Озерце й Карасинець, далі повз оз. Люцимер та Чорне й закінчується на його початку в наметовому містечку рекреаційної зони «Гряда» [74].

Територією НПП «Прип'ять–Стохід» проходить екологічний кінний маршрут «Поліськими нетрями». Він пролягає через околиці с. Ветли, де є можливість ознайомитися з народним побутом місцевих жителів – бортництвом. Маршрут проходить від с. Ветли до оз. Біле та у зворотному напрямку [84, с. 109].

У селі Котів Луцького району розміщено Центр розвитку кінного туризму Волинського обласного фонду підтримки підприємництва. Його мета – популяризація цього туризму в області. На базі Центру розроблено кінні туристичні маршрути територією НПП «Цуманська пуща». Прокладений кінний екотуристичний маршрут «Котівське Полісся», протяжність якого – близько 20 км. Він уключає пункти с. Котів – урочище Сушні – урочище Мощаниця – урочище Папики – с. Котів. Другий кінний

екотуристичний маршрут Цуманською пущею – «Звірівське лісництво» протяжністю близько 15 км, уключає такі пункти: с. Котів – урочище Чисте болото – сосновий бір – годівля звірів – с. Котів [133].

Окрім пішохідного, водного, вело- й кінного туризму, в області розвиваються лижний та екстремальний види СОР.

Лижний туризм не розвивається як масовий в області, оскільки немає необхідних для цього умов. Практикується лише аматорський туризм, як форма відпочинку й прогулянок у вільний час та у вихідні дні на рівнинній поверхні і на невеличких пагорбах та кар'єрах. Але проводиться чемпіонат області серед юніорів із лижного туризму. Він організовується за сприяння управління освіти, науки та молоді облдержадміністрації й Волинського обласного центру національно-патріотичного виховання туризму та краєзнавства [9].

Згідно з програмою чемпіонату, спортсмени борються за лідерство в особистих змаганнях на довгій дистанції лижного маршруту. Для подолання потрібно пройти близько 4 км лісовим масивом с. Гаразджа, орієнтуючись за картою. Такі змагання є черговим етапом підготовки волинських спортсменів до Всеукраїнських змагань з лижного туризму.

Покататися на лижах недалеко від обласного центру можна на пагорбах між селами Верхівка та Воротнів. Своєрідними «Волинськими горами» лижники-туристи називають околиці сіл Лище й Гаразджа Луцького району.

Непогані умови для катання на лижах мають струмівський ліс і ліс за селом Дачне.

На Шацьких озерах пропонуються екскурсії на лижах та ковзанах, прогулянки на буєрах. Екскурсія на лижах – «Зима в Джунглях» – це катання засніженими Шацькими озерами. Маршрут екскурсії проходить по озерах Перемут, Луки, Світязь і невеликою лісовою територією. Прогулянка на лижах є дуже корисною для здоров'я [123].

Зробимо аналіз протяжності туристичних маршрутів спортивно-оздоровчого туризму територією національних парків.

За протяжністю прокладених і промаркованих маршрутів спортивно-оздоровчого туризму в національних природних парках переважають веломаршрути – 361 км, найбільше їх у Шацькому НПП, наступну позицію займають водні – 168 км із найбільшою кількістю у НПП «Прип'ять–Стохід», далі – піші з протяжністю у 140,1 км (табл. 2.21).

Таблиця 2.21

**Протяжність маршрутів спортивно-оздоровчого туризму на території
НПП у Волинській області станом на 2019 р.***

Назва об'єкта ПЗФ	Вид маршруту, км				Загалом, км
	пішохідні	водні	велосипедні	Кінні	
Шацький НПП	72,1	63	309	32	476,1
НПП «Прип'ять-Стохід»	28	386	30	17	461
НПП «Цуманська пуща»	40	19	22	70	151
Загалом за видами, км	140,1	168	361	119	788,1

*Складено автором на основі джерела [155].

Отже, у мережі прокладених туристських спортивно-оздоровчих маршрутів НПП найбільша кількість припадає на велосипедні 45,8 %, водні – 21,3 %, пішохідні – 17,8 % та кінні 15,1 %.

Досить перспективним у спортивно-оздоровчому туризмі є НПП «Прип'ять–Стохід». Його територія уможлиблює розвиток піших, водних, вело- та кінних маршрутів. Визначальна перспектива парку – те, що він розміщений на прикордонній території, що дає змогу залучати туристів з Білорусі та Польщі. На території НПП «Прип'ять–Стохід» найбільш поширеним видом туризму є водний.

Отже, Волинська область, володіючи значним туристично-рекреаційним потенціалом й умовами для еволюції туризму, має порівняно невисокий рівень розвитку туристичної інфраструктури та динаміки туристичних потоків.

РОЗДІЛ 3. КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНА ОЦІНКА СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Конструктивно-географічна оцінка як основа організації спортивно-оздоровчого туризму

Конструктивна оцінка впливу будь-якої суспільної діяльності, зокрема туристської спортивно-оздоровчої, на навколишнє середовище й від нього на специфіку суспільної діяльності – це напрям, який поєднує сукупність інших оцінок, насамперед екологічного спрямування, аналізує всі компоненти довкілля екологічними методами та синтезує отримані матеріали на карті сучасної екологічної ситуації [1].

Загалом поняття «оцінка» трактують як структуровану за антропогенними запитами цінність і значимість властивостей певних територіальних систем щодо відповідної діяльності людини з обов'язковим визначенням ступеня зміни в їх функціонуванні (мінливості) [97]. Туристичний спортивно-оздоровчий напрям експлуатації природних ресурсів, які розглядають як природні засоби, запаси, джерела задоволення будь-чого або будь-кого, тобто однорідні складники природи, котрі є елементами екосистеми й придатні для задоволення певних потреб людини [88], належать до незначних типів їх використання. Водночас це

складник сукупності суспільного антропогенного впливу на середовище. Такий вплив є прямою усвідомленою або непрямую та неусвідомленою дією людини, пов'язаною зі зміною природного середовища й природних ландшафтів. При цьому потрібно розрізняти сам антропогенний вплив як конкретну дію людини, яка може бути й не реалізована через недостатню інтенсивність самого впливу, та антропогенний вплив реалізований, що зумовив відповідні зміни в структурі та функціонуванні територіальних систем.

Визначається інтенсивність суспільного впливу на середовище за допомогою відповідного оцінювання. Загалом, оцінка середовища – це сукупність показників, що характеризують зміну оцінки ресурсу, прийнятого як чинник природного середовища. Ці показники враховують зміну ступеня виконання фізіологічних, соціальних й екологічних функцій природного середовища [105]. Оскільки туристський спортивно-оздоровчий вплив на територіальні системи (природне середовище), незважаючи на його відносну інтенсивність, характеризується диференційованістю залежно від структурних елементів впливу, то сукупний вплив – це завжди інтегрований показник. До головних його елементів належать витоптування, розведення вогнищ, засмічення території, збирання ягід та грибів. У такому порядку розміщуються й показники впливу цих елементів на довкілля.

Щодо впливу навколишнього середовища на туристів, то тут доцільно використовувати відомі рекреаційні оцінки ландшафту, які репрезентують визначення загальної переваги певного ландшафту для відпочинку, виходячи з його естетичної привабливості, оптимальності для здоров'я людини, природної комфортності та доступності для різних груп населення [87]. Така оцінка здійснюється винятково на ландшафтній основі, тобто за допомогою ландшафтної карти, відповідно до якої прораховуються можливі впливи на рекреантів (туристів) із боку кожної конкретної ландшафтної системи.

Оцінювання туристського спортивно-оздоровчого навантаження на територіальні системи пропонується із застосуванням показників

рекреаційної ємності. Загалом, це здатність певних ландшафтних систем забезпечувати певну кількість рекреантів психофізіологічним комфортом і можливостями для рекреаційної діяльності без власної деградації. Представлена кількістю рекреантів (або рекреанто-днів) на одиницю площі природних територіальних систем за певний відтинок часу. Під час оцінки рекреаційного навантаження розглядаємо лише витривалість систем, а під час оцінці рекреаційної ємності ландшафтів звертаємо увагу й на ступінь комфорту. Цей показник часто використовують як визначення рекреаційного (туристського) навантаження у вигляді впливу, унаслідок якого відбувається зміна властивостей і функцій ландшафту [139].

Загалом рекреаційну ємність (W_o) як показник можливого рекреаційного навантаження систем розраховуємо за два етапи: а) визначення одночасової потенційної ємності рекреаційних територіальних систем із врахуванням їх функціонального призначення; б) визначення ємності закладів відпочинку або пропускнуєї спроможності місць короткотермінового відпочинку. У першому випадку враховують:

$$W_o = \sum_{i=1}^n S_i N_i \beta_i K_i, \quad (3.1)$$

де S – площа геокомплексів, їх поєднань; N – норми допустимих рекреаційних навантажень на ландшафт із врахуванням функціональних вимог із його охорони; β – показник технологічної придатності окремих видів геокомплексів; K – коефіцієнт відносної рекреаційної вибірковості [140].

Норми допустимих рекреаційних навантажень на ландшафтні комплекси у випадку їх туристського спортивно-оздоровчого виду, за П. Г. Шищенком, найбільш незначні й дорівнюють одиниці. Щодо конкретно туристських спортивно-оздоровчих навантажень на територіальні системи, то показник технологічної придатності окремих видів геокомплексів має три градації: придатні (3), умовно придатні (2), непридатні (1). Коефіцієнт відносної рекреаційної вибірковості свідчить про вибірковість приєднання ресурсів,

оптимальних для відповідної системи, і проявляється в її спрямованості та функціональній специфічності забезпечення умов реалізації спортивно-оздоровчої діяльності. Він змінюється від 3 – створення добрих умов, через 2 – посередні умови до 1 – несприятливі умови. Відповідно до вимог, одна формула не може містити різні за оцінювальним змістом показники, тому навіть площі територіальних утворень повинні бути оцінені в тих самих градаціях, що й інші складові частини тобто значні, середні, дрібні.

За основу розрахунку рекреаційної ємності території Волинської області щодо туристичного спортивно-оздоровчого її використання прийнято різноманіття ландшафтних комплексів (рис. 3.1).

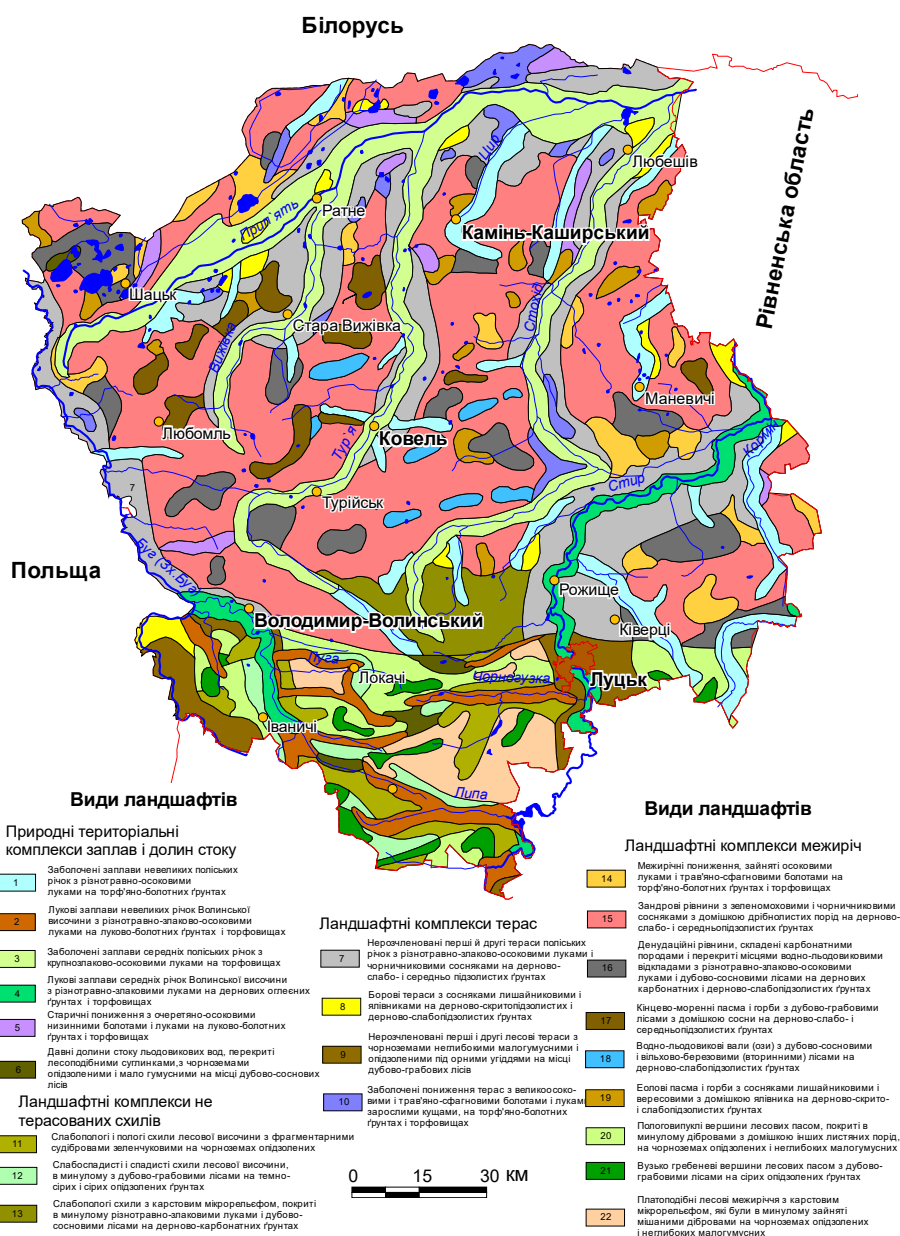

Рис. 3.1. Фізико-географічне районування й види ландшафтів
Волинської області [2]

Отже, з'явилася можливість визначення туристсько-рекреаційної ємності територіальних систем у межах Волинської області (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Туристсько-рекреаційна ємність територіальних систем у межах Волинської області

№ виду ландшафту	<i>S</i>	<i>B</i>	<i>K</i>	<i>W_оград</i>
1	2	3	4	5
1	1	1	2	4/1
2	1	2	2	5/2

Закінчення таблиці 3.1

1	2	3	4	5
3	2	1	2	5/2
4	2	1	3	6/2
5	1	1	1	3/1
6	1	2	2	5/2
7	2	3	3	8/3
8	1	3	3	7/3
9	2	3	3	8/3
10	1	1	1	3/1
11	2	3	3	8/3
12	2	3	3	8/3
13	3	3	3	9/3
14	1	2	2	5/2
15	3	3	3	9/3
16	3	3	3	9/3
17	2	3	3	8/3
18	2	3	3	8/3
19	1	3	3	7/3
20	1	3	3	7/3
21	1	3	3	7/3
22	2	3	3	8/3

Кількість градацій поділу території Волинської області за рекреаційною ємністю на основі туристського спортивно-оздоровчого використання визначаємо за формулою математичної статистики:

$$\text{Кількість класів} = \frac{X_{\max} - X_{\min}}{1,3 \lg N} \quad (3.2)$$

Отже, маємо три класи: 1 (умовно придатні) – від 3 до 4; 2 (середньопридатні) – від 5 до 6; 3 (придатні) – від 7 до 9 (рис. 3.2).

До першого класу (умовно придатних) ландшафтів за рекреаційною ємністю на основі туристського спортивно-оздоровчого використання належать такі види ландшафтів: заболочені заплави невеликих поліських річок із різнотравно-осоковими луками на торф'яно-болотних ґрунтах, частково осушені. Ландшафти займають територію долин малих річок, а саме Цир, Кормин, Конопелька, Коростянка, Грушевиця, Веселуха, витік р. Турія та її притоки (район м. Ковель).

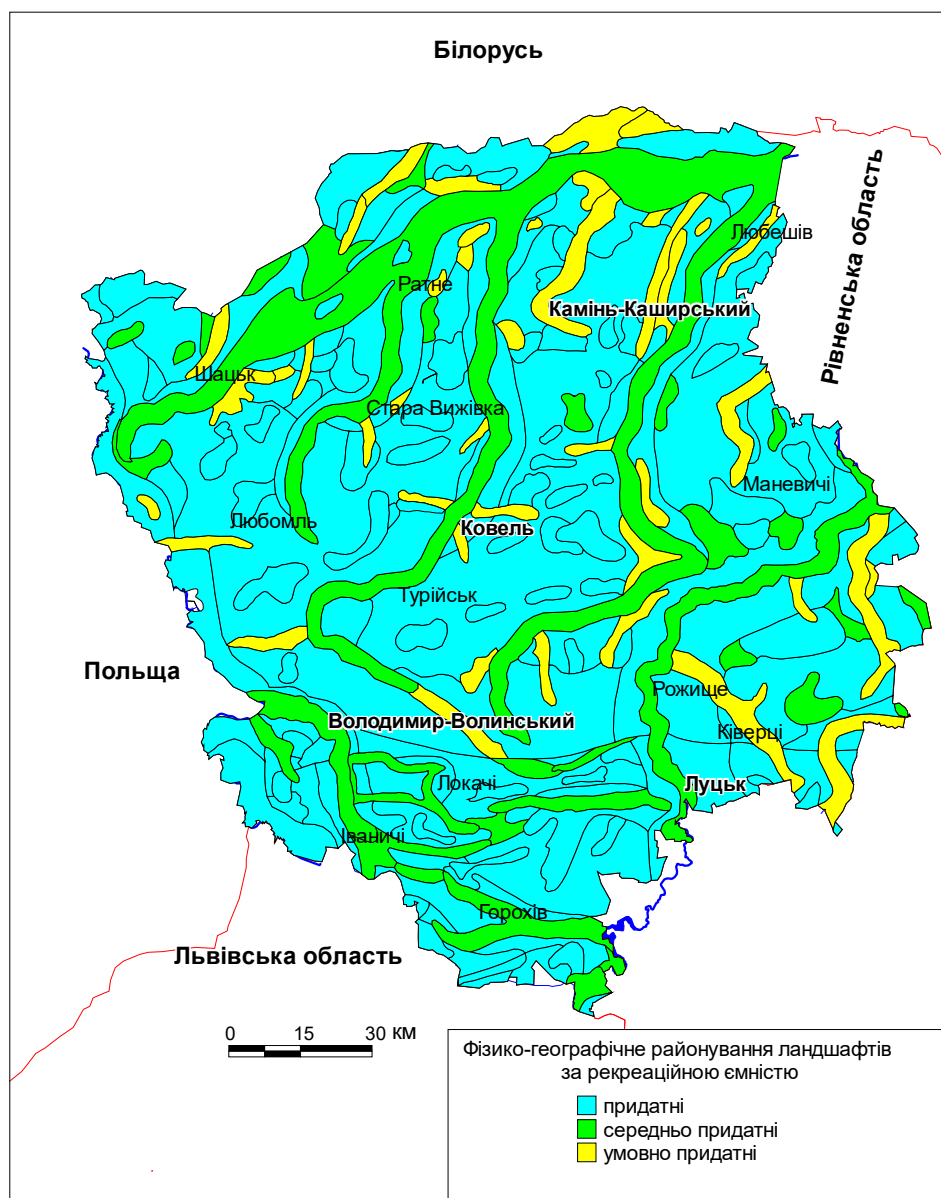

Рис. 3.2. Рекреаційна ємність ландшафтів Волинської області для потреб спортивно-оздоровчого туризму*

*Розроблено автором

Старичні пониження з очеретяно-осоковими низинними болотами й луками на луково-болотних ґрунтах та торфовищах, частково осушені. Поширені ландшафти в долинах річок Західний Буг, Прип'ять, Стохід і Турія. Заболочені пониження терас із великоосоковими та трав'яно-сфагновими болотами й луками, зарослими кущами, на торф'яно-болотних ґрунтах і торфовищах, частково осушені. Часто трапляються в долинах річок Прип'ять та Стохід (у районі сіл Угли й Стобихва).

Територія ландшафтів представлена пологими схилами заплав й алювіальними надзаплавними терасами дуже слабо розчленованої Поліської низовини. Урочища стариць часто зайняті торфовищами та вільховими болотами [57]. Рельєф заплав зазнав змін через проведену осушувальну меліорацію. Головними елементами ландшафтів є малі річки, малопридатні для потреб СОР. Ширина русла та заболоченість місцевості не дає змоги використати їх для водного виду туризму, оскільки унеможливорює проходження плавзасобів. Частково задля спортивно-оздоровчого туризму можна використовувати р. Цир, в певні періоди року (повінь, паводок).

До другого класу (середньопридатних) ландшафтів за рекреаційною ємністю на основі туристського спортивно-оздоровчого використання належать лукові заплави невеликих річок Волинської височини з різнотравно-злаково-осоковими луками на луково-болотних ґрунтах і торфовищах, значно осушені. Переважними формами рельєфу ландшафтів є хвиляста слаборозчленована височина зі слабовиділеними долинами [17]. Основні елементи – невеликі річки Липа, Черногузка, Студянка, частина річки Луга від витoku та її притоки. Річки цих ландшафтів здебільшого використовуються у водному туризмі, а самі ландшафти – частково для пішохідного туризму та слабопридатні для потреб велосипедного туризму.

Заболочені заплави середніх поліських річок із крупнозлаково-осоковими луками на торфовищах, частково осушені. Заплави річок представлені еоловими терасами, утвореними флювіогляціальними потоками четвертинного зледеніння. Домінантними урочищами в цих місцевостях є дюнні горби. Завдяки значній потужності пісків цей ландшафт підходить для потреб екстремально-велосипедного туризму. Головними елементами ландшафтів є річки, а саме: Прип'ять, Стохід, Турія, Виживка. Річка Прип'ять протікає по заболоченій широкій заплаві, від витоків до смт Ратне річка змінена, русло каналізоване, а заплава осушена для потреб меліорації. Далі річка має прохідне природне русло з багатьма притоками до с. Ветли, після якого русло річки розгалужується та стає заболоченим, що унеможливорює прохід туристичних плавзасобів. Найбільш придатними для потреб пішохідного СОР є заплавні озера, поширені по всій долині річки Прип'ять.

Річка Стохід є типовою поліською річкою з дуже повільною течією, заболоченою заплавою. Завдяки мандруючому та багаторукавному руслу річки Стохід, що характеризується малим похилом, високим ступенем заростання очерету, ця річка є цікавою й придатною для водних сплавів.

Лукові заплави середніх річок Волинської височини з різнотравно-злаковими луками на дернових оглеєних ґрунтах і торфовищах значно осушені. Найбільші площі ландшафтів лукових заплав середніх річок поширені в долині річки Стир та Луга. Верхів'я долини річки Стир – це височинна територія, що характеризується густою мережею ярів і балок. Пониззя долини розсічене в межах Поліської низовини, що відрізняється переважанням низинного рельєфу [14]. Русло річки у верхній та середній течіях дуже звивисте, місцями каналізоване, у нижній – не розгалужене.

Також до другого класу (середньопридатних) ландшафтів за рекреаційною ємністю на основі туристського спортивно-оздоровчого використання належать давні долини стоку льодовикових вод, перекриті лесоподібними суглинками, із чорноземами опідзоленими й малогумусними на місці дубово-соснових лісів, розорані, поширені на території Волинської

височини та межирічні пониження, зайняті осоковими луками й трав'яно-сфагновими болотами на торф'яно-болотних ґрунтах і торфовищах, частково осушені, нерівномірно та епізодично поширені на території Польської низовини. Ці види ландшафтів частково використовуються для потреб пішохідного спортивно-оздоровчого туризму.

До третього класу придатних ландшафтів за рекреаційною ємністю на основі туристського спортивно-оздоровчого використання належать нерозчленовані перші й другі тераси поліських річок із різнотравно-злаково-осоковими луками та чорничниковими сосняками на дерново-, слабо- й середньопідзолистих ґрунтах, частково розорані. Ці види ландшафтів зосереджені переважно в районі першої та другої терас річок Стир, Західний Буг, Виживка, Турія, Стохід, Прип'ять і є придатними для лінійних маршрутів велосипедного та пішохідного туризму.

Зандрові рівнини із зеленомоховими й чорничниковими сосняками з домішкою дрібнолистих порід на дерново-, слабо- та середньопідзолистих ґрунтах, частково осушені; денудаційні рівнини, складені карбонатними породами й перекриті місцями водно-льодовиковими відкладами з різнотравно-злаково-осоковими луками та дубово-сосновими лісами на дернових карбонатних і дерново-слабопідзолистих ґрунтах, переважно розорані; кінцево-моренні пасма й горби з дубово-грабовими лісами з домішкою сосни на дерново-слабо- та середньопідзолистих ґрунтах, частково розорані; еолові пасма й горби із сосняками лишайниковими та вересовими з домішкою ялівнику на дерново-скрито- й слабопідзолистих ґрунтах. Більша частина ландшафтів розміщена в межах Волинської моренно-водно-льодовикової слаборозчленованої рівнини. Водно-льодовикові та льодовикові форми рельєфу на території займають значне місце. Велика частина території зайнята сільськогосподарськими угіддями. Ці ландшафти є найбільш придатними для розвитку пішохідних і велосипедних маршрутів завдяки значній площі території, де можливий розвиток категорійних пішохідних та ступеневих велосипедних маршрутів.

Ландшафти слабопологих схилів із карстовим мікрорельєфом, покриті в минулому різнотравно-злаковими луками й дубово-сосновими лісами на дерново-карбонатних ґрунтах, переважно розорані. Денудаційні форми рельєфу – це плоскі підняття у вигляді окремих плоских горбів і пасм, розділені заболоченими пониженнями з озерами та річковими долинами. Ці ландшафти цікаві для проведення змагань із пішохідного туризму.

Водно-льодовикові вали (ози) з дубово-сосновими й вільхово-березовими (вторинними) лісами на дерново-слабопідзолистих ґрунтах, частково розорані, чітко зосереджені, епізодично – у центральній частині Волинської області. Незважаючи на незначну площу, цей вид ландшафту є досить цікавим і перспективним для проведення спортивно-масових заходів із пішохідного та велосипедного спортивно-оздоровчого туризму.

Борові тераси із сосняками лишайниковими і ялівниками на дерново-прихованопідзолистих і дерново-слабопідзолистих ґрунтах; нерозчленовані перші й другі лесові тераси з чорноземами неглибокими малогумусними та опідзоленими під орними угіддями на місці дубово-грабових лісів; слабопологі й пологі схили лесової височини з фрагментарними судібровами зеленчуковими на чорноземах опідзолених, переважно розорані; слабоспадисті та спадисті схили лесової височини, у минулому з дубово-грабовими лісами на темно-сірих і сірих опідзолених ґрунтах, здебільшого розорані; вузькогребеневі вершини лесових пасм із дубово-грабовими лісами на сірих опідзолених ґрунтах, частково розорані; платоподібні лесові межиріччя з карстовим мікрорельєфом, які були в минулому зайняті мішаними дібровами на чорноземах опідзолених і неглибоких малогумусних, розорані. Ці ландшафти добре сформовані в рельєфі, складені потужними товщами супіщаного алювію. Тераси плоскі, з епізодичним ерозійним розчленуванням. Урочища, характерні для цієї місцевості, – це малопомітні, розлогі пониження й незначні підвищення [104]. Їм властиві пологовиіпуклі вершини лесових пасм, укритих у минулому дібровами з домішкою інших листяних порід, на чорноземах опідзолених і неглибоких малогумусних –

розорані. Найвища точка Волинської області має важливе значення для регіону: сприяє розвитку піххідного та велосипедного туризму й може бути активним туристським об'єктом, який повинен відвідати кожен.

3.2. Просторова динаміка туристичних потоків краю

Для розуміння стану розвитку туризму області важливе значення мають стан і тенденції ринку туристичних потоків. Розглянемо основні статистичні показники еволюції туристичної галузі регіону на основі даних Головного управління статистики у Волинській області.

Незважаючи на прогресивний розвиток туристичної галузі в регіоні, кількість туристичних потоків упродовж останніх років засвідчила зменшення кількості туристів до кінця 2018 р. Основними причинами такої ситуації є загальнодержавні й світові тенденції у сферах економіки, політики, туризму. Зокрема, останнім часом туристи почали віддавати перевагу самостійним подорожам, не звертаючись до послуг туристичних організацій, оскільки зросли можливості бронювання транспортних квитків і туристських путівок самостійно через мережу Інтернет.

За статистичними даними, у 2019 р. кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності Волинської області, становила 27 403 особи (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Динаміка кількості туристів Волинської області, 2015–2019 рр. [15]

Кількість туристів за останній рік зросла на 5596 осіб, або на 20,4 %. Це суттєве збільшення пов'язане з активною промоцією та втіленням низки туристичних програм [15].

За видами туризму у 2019 р. найбільша частка припадає (рис. 3.4) на виїзний – 86,2 % (23 635 осіб), наступну позицію займає внутрішній туризм – 11,7 % (3212 осіб), а іноземний – лише 2,1 %, або 556 осіб [15].

Рис. 3.4. Туристські потоки за видами у Волинській області, 2019 р. [15]

Чисельність туристів-громадян України, які виїжджали за кордон у 2019 р., в області становила 23 635 осіб – це найбільше значення виїзних туристів за останні десять років. У 2009 р. цей показник дорівнював 5784 особи, що означало збільшення на 75 % (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Динаміка кількості туристів-громадян України, які виїжджали за кордон, та внутрішніх туристів, 2011–2019 рр. [15]

Розвиток внутрішнього туризму (без екскурсантів) відбувається повільними темпами та спадає. За період 2019 р. кількість внутрішніх потоків туристів становила 3212 осіб, що на 2750 менше, порівняно з попереднім роком (рис. 3.6) [15].

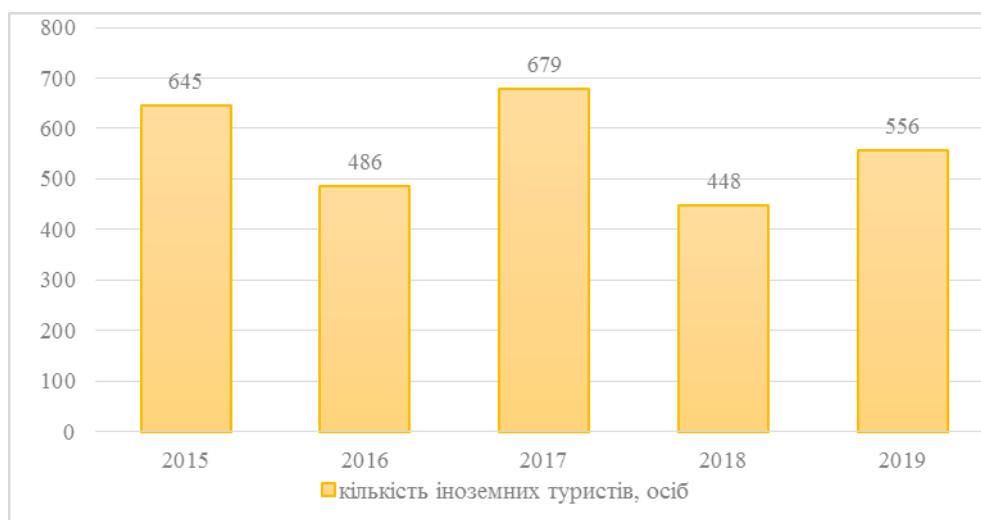

Рис. 3.6. Динаміка кількості іноземних туристів у Волинській області, 2015–2019 рр. [15]

Найбільша кількість внутрішніх потоків туристів спрямована на Шацькі озера в період літнього відпочинку. Також популярними напрямками залишаються Луцький і Ковельський райони.

Із загальної чисельності туристів за 2019 р. на іноземних припадає лише 556 осіб. Чисельність іноземних туристів за останні роки є досить мінливою, проте має тенденцію до збільшення (рис. 3.6). Найбільша кількість іноземних туристів прибувала в область із Польщі, Литви, Білорусі, Німеччини, Російської Федерації [15].

Завдяки природно-ресурсному потенціалу у Волинській області розвинений *рекреаційний туризм*. Основними видами рекреаційної діяльності волинян залишаються купально-пляжний та короткотривалий відпочинок (заміський). Найпопулярнішим напрямом рекреації є Шацьке поозер'я. Також купально-пляжний відпочинок активно розвивається на великих озерах та річках у літній період [48, с. 86].

Ще одним із найбільш розвинених видів туризму виступає *пізнавальний (екскурсійний)*, що розвивається на базі історико-культурних ресурсів. Найбільша кількість екскурсійних туристів спрямована в міста Луцьк і Володимир-Волинський. Популярні райони для екскурсійного туризму – Луцький та Ковельський.

В області розвивається *сільський зелений туризм*. Цей вид туризму функціонує на базі сільських агросадіб, які надають послуги відпочинку для туристів. Зелений туризм особливо поширений у Луцькому й Ковельському районах. Перспективною територією є Камінь-Каширський район.

Найпопулярнішими садибами сільського туризму на території Волинської області є «Золота підкова» (с. Дачне) та «Миколин вулик» (Луцького району, с. Бодячів), «Біля озера» (Ковельський район, с. Згорани), «Хвиля» (Камінь-Каширський район, с. Люб'язь) й ін. [48, с. 89].

Екологічний туризм розвивається на природоохоронних територіях, що мають певну природну цінність. Загалом, ресурсне забезпечення розвитку екологічного туризму в області перебуває на дуже високому рівні. Основними районами для цього виду туризму є національні природні парки – Шацький, «Цуманська Пуща» та НПП «Прип'ять–Стохід».

Етнографічно-краєзнавчий туризм отримав значне поширення на місцевому рівні. Розвивається цей вид туризму на базі краєзнавчих музеїв, народних ярмарків і фестивалів. У Волинській області щороку проходять сотні фестивалів, які приваблюють тисячі туристів. Найбільш відвідувані фестивалі – міжнародний «Поліське літо з фольклором» та арт-шоу «Ніч у Луцькому замку» [48, с. 88].

У Волинській області розвивається *сакральний (релігійний) туризм*. Нараховується декілька релігійних центрів: м. Луцьк, м. Володимир-Волинський, села Зимне, Низкиничі, Новий Загорів (Володимир-Волинський район), с. Жидичин (Луцький район), села Мильці й Вербка (Ковельський район) [48].

Щодо внутрішнього туризму області відзначаємо розвиток *спортивно-оздоровчого туризму* (СОТ) переважно на самодіяльних засадах. На сьогодні СОТ активно еволюціонує переважно серед молоді та дітей шкільного віку. Найбільш розвинені напрями СОТ на Волині – це пішохідний, велосипедний, кінний і водний. Найбільш популярний у регіоні серед туристів пішохідний туризм. Водний активно розвивається на річках Прип'ять та Стохід, а також на Турії й Стиру. Досить популярні веломандрівки у вихідні дні на короткі відстані в околицях міста Луцька, а також територією Шацького НПП і НПП «Цуманська Пуща» [48].

Значна лісистість та багатий тваринний світ сприяють розвитку *фауністичного туризму*. Мисливські господарства області розміщені переважно, в польовій і водно-болотній частинах області й спеціалізуються здебільшого на проведенні полювання на пернату та хутрову дичину. За лісомисливськими підприємствами переважно закріплені лісові угіддя, де проводиться ліцензійне полювання на копитних тварин (козуля, кабан). Провідні райони цього виду туризму – Луцький та Ковельський.

Рибний туризм розвивається на базі багатой іхтіофауни. Ресурсною його базою є густа річкова сітка, значна кількість озер і ставків. Основні території

поширення рибного туризму – це Ковельський та Камінь-Каширський райони [48].

Маршрути спортивно-оздоровчих туристських походів за категорійністю затверджуються маршрутно-кваліфікаційними комісіями (МКК). У Волинській області діє дві МКК – при Волинській обласній федерації спортивного туризму й Волинському обласному центрі національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства.

МКК обласної федерації спортивного туризму має такі повноваження на здійснення туристських спортивних походів: пішохідний туризм – походи 1, 2, 3 ступенів складності, I, II, III категорій складності; лижний туризм – походи 1, 2, 3 ступенів складності, I, II категорій складності; велосипедний туризм – походи 1, 2, 3 ступенів складності, I, II категорій складності.

МКК Волинського обласного центру національно-патріотичного виховання, туризму та краєзнавства має такі повноваження: пішохідний туризм – походи 1, 2, 3 ступенів складності, I категорія складності; лижний туризм – походи 1, 2, 3 ступенів складності, I, II категорій складності [25].

Волинські МКК у період із 2010 по 2020 рр. розглянули 349 заявок на походи спортивно-оздоровчого туризму (зокрема з пішохідного туризму – 306, із водного – 19, велотуризму – 23, лижного туризму – 1).

За 2010–2020 рр. маршрутно-кваліфікаційні комісії при Волинській обласній федерації спортивного туризму та при Волинському обласному центрі національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства організували походи 349 туристичних груп СОР (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Кількість туристичних груп спортивно-оздоровчих походів,
за даними МКК Волинської області***

Вид туризму	Рік										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Пішохідний	28	28	22	58	37	39	39	25	17	9	4
Лижний	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–
Водний	–	3	2	2	2	1	1	1	3	2	5
Велосипедний	1	–	2	3	1	5	3	2	2	–	1

Разом	29	31	27	63	40	45	43	28	22	11	10
-------	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

*Складено автором на основі джерел [55, 56].

Спостерігаємо помітне збільшення походів спортивно-оздоровчого напрямку, починаючи з 2013 р. Найбільша кількість походів припадає на 2013 р. – 63 походи. Починаючи з 2018 р., кількість туристичних груп зменшується майже удвічі, це зумовлено недофінансуванням позашкільних установ та їх реорганізацією, а у 2020 р. – це пов'язано з пандемією COVID-19.

За останні роки простежуємо збільшення кількості учасників у походах СОР. Якщо у 2010 р. у походах взяли участь 368 туристів, то до 2015 р. їх кількість зросла до 579 осіб. За кількістю задіяних туристів у спортивно-оздоровчих походах переважає пішохідний туризм (табл. 3.3).

Так, на туристів, які взяли участь у пішохідних походах, припадає 90 % зі всієї їх кількості, на водний – 5,4 %, велосипедний – 4,4 % і лижний 0,2 % осіб. Динаміка кількості учасників у спортивно-оздоровчих походах Волині відображена на рис. 3.7, за даними звітів МКК Волинської області.

Таблиця 3.3

**Кількість учасників спортивно-оздоровчих походів, за даними МКК
Волинської області***

Вид туризму	Рік										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Пішохідний	353	352	215	598	410	548	355	133	204	96	44
Лижний	–	–	10	–	–	–	–	–	–	–	–
Водний	–	21	21	17	24	9	8	13	28	19	59
Велосипедний	15	–	16	15	10	40	26	16	16		8
Разом	368	373	261	630	444	579	447	162	248	115	111

*Складено автором на основі джерел [55, 56].

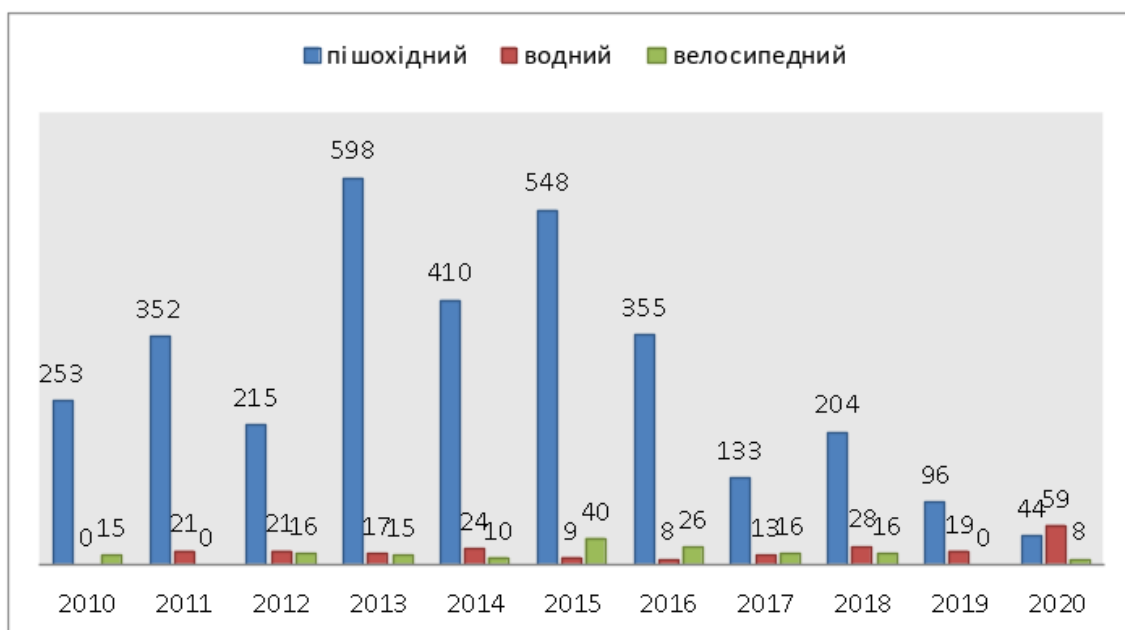

Рис. 3.7. Динаміка кількості туристів спортивно-оздоровчого туризму за даними МКК Волинської області, 2010–2020 рр. [51, 52]

За складністю маршрутів переважають походи 1–3 ступенів складності. За 2010–2020 рр., за даними МКК, у Волинській області проведено 284 спускених походи, із яких 28 – 1-го ступеня складності, 101 – 2-го, 155 – 3-го (табл. 3.4).

Кількість категорійних походів за вказаний період становить 95 одиниць. На I категорію складності припадає 67 походів, на II-гу – 20 і на III-тю – вісім. Співвідношення кількості ступеневих та категорійних походів зображено на рис. 3.8.

Таблиця 3.4

Кількість ступеневих походів, за даними маршрутно-кваліфікаційних комісій Волинської області, 2010–2020 рр.*

Вид туризму	Ступінь складності	Рік										
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Пішохідний	1	—	1	—	1	1	3	6	6	4	2	
	2	10	9	5	4	10	7	19	7	7	5	1
	3	12	12	8	39	21	27	8	10	6	2	1
Водний	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
	2	—	—	2	2	1	1	—	—	—	1	1
	3	—	—	2	—	—	—	1	1	1	—	2

Вело- сипед- ний	1	–	–	1	–	–	–		1	1	–	
	2	-	–	1	1	1	2	1	1	1	–	1
	3	–	–	–	–	–	–	2	–	–	–	–
Разом		22	22	19	47	34	40	37	26	21	10	6

*Складено автором на основі джерел [55, 56].

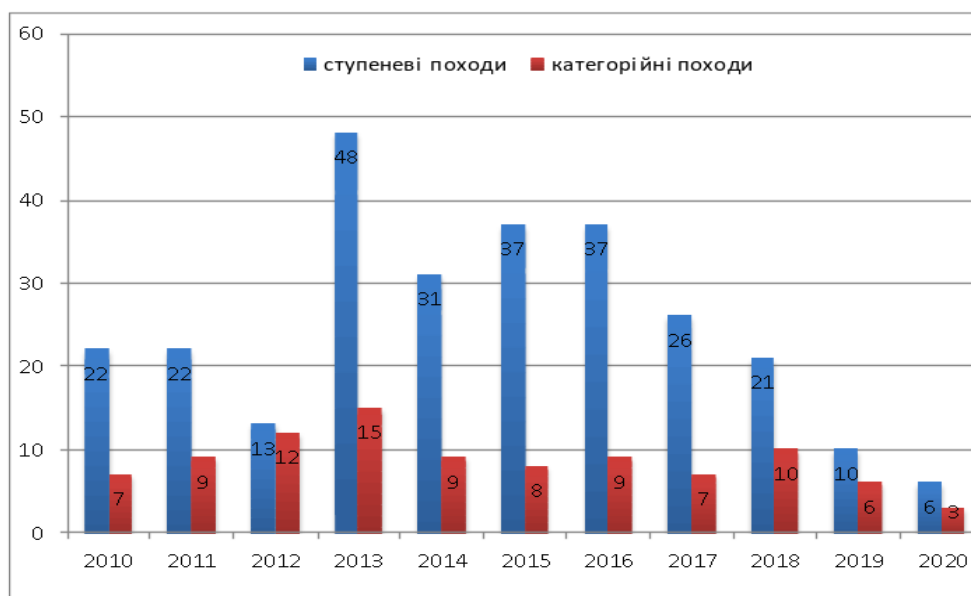

Рис. 3.8. Динаміка кількості ступеневих та категорійних походів, за даними МКК Волинської області, 2010–2020 рр. [51, 52]

За загальною кількістю (155) проведених походів переважають пішохідні. Найбільша їх кількість припадає на маршрути 3-го ступеня складності. Найбільше їх організовано у 2013 р. – 47 одиниць. Із категорійних походів переважають маршрути I категорії складності (рис. 3.9).

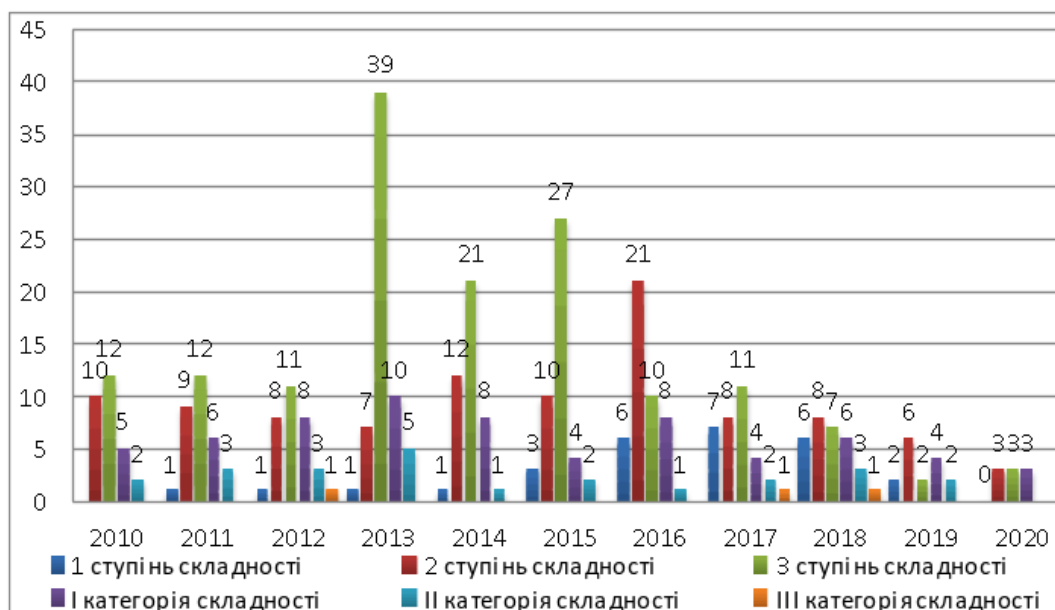

Рис. 3.9. Динаміка кількості проведених піших походів за складністю маршрутів, за даними МКК Волинської області, 2010–2020 рр. [51, 52]

Найбільш популярні райони подорожей для волинських туристів – це Карпати, Волинь, місцевість на межі Волинської та Рівненської областей (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Перелік районів проведення походів та кількості груп за даними МКК Волинської області, 2010–2020 рр.*

Район походів	Рік											Разом
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Волинська область	22	20	5	55	30	35	38	20	19	9	5	258
Карпати	5	10	20	6	9	7	2	4	2	1	4	70
Інші	2	1	2	2	1	3	3	4	1	1	1	21

*Складено автором за матеріалами [51, 52].

Кількість проведених ступеневих походів протягом 2010–2020 рр. на території Волинської області, за даними маршрутно-кваліфікаційних комісій, становить 284. Найбільш популярним районом для проведення ступеневих походів юними туристами залишається Волинь. Друге місце посідають Карпатські гори. Третім районом, який обирають волиняни для здійснення

пішохідного ступеневого походу, є об'єднаний район – Волинська й Рівненська області.

Результати проведеного аналізу дали підставу виокремити найбільш перспективні райони Волинської області в розвитку різних видів спортивно-оздоровчого туризму, як-от: Ковельський, Камінь-Каширський, Луцький.

Складність СОР полягає в аналізі кількості туристів, які займаються цим видом туризму. Складність проявляється в тому, що велика частка всіх маршрутів та походів СОР припадає на неорганізований аматорський туризм, який не реєструється в маршрутно-кваліфікаційних комісіях. У цьому випадку остаточної кількості туристів, які займаються спортивно-оздоровчими видами туризму в області, визначити неможливо.

За отриманими даними маршрутно-кваліфікаційних комісій, туристичних клубів та статистичної інформації із НПП, головного управління статистики у Волинській області, ми визначили кількість туристів, задіяних у спортивно-оздоровчих подорожах за 2010–2020 рр.

Із кожним роком чисельність туристів, які займаються видами спортивно-оздоровчого туризму, зростає. За період 2015 р. в області зафіксовано 1519 туристів, мета яких – спортивно-оздоровчий туризм (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Кількість туристів СОР за 2010–2020 рр. у Волинській області*

Напрямок спортивно-оздоровчого туризму	Кількість туристів/рік										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Пішохідний туризм	445	498	435	697	568	656	502	321	298	230	93
Водний туризм	198	276	293	362	377	348	220	210	173	184	86
Велосипедний туризм	132	250	276	370	335	392	143	118	98	103	37

*Складено автором за матеріалами [51, 52].

Найбільш популярним у регіоні серед туристів є пішохідний туризм. На нього припадає 49 % туристів із загальної кількості СОР (рис. 3.10). Така

популярність на сьогодні зумовлена тим, що активний відпочинок стає все більш розвиненим, а пішохідний розвивається по всій області з переважанням у природоохоронних територій. Популярні піші мандрівки Шацьким поозер'ям й іншими місцями з унікальним ландшафтом.

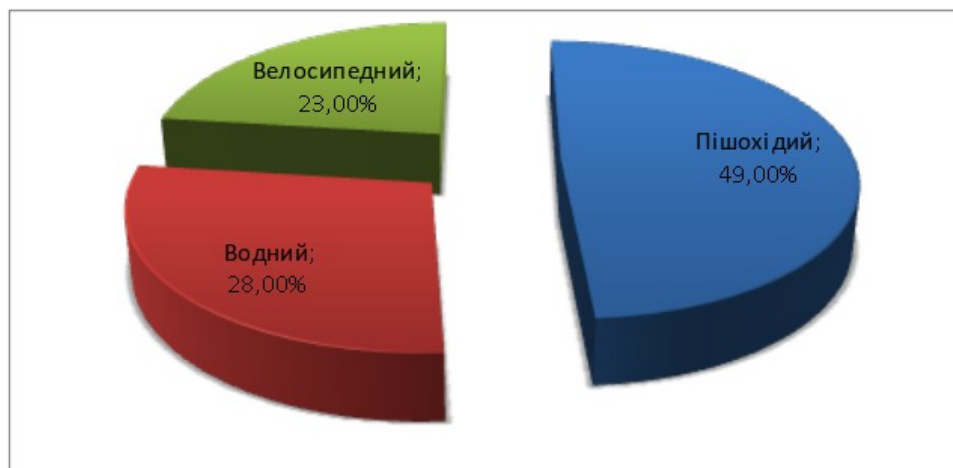

Рис. 3.10. *Співвідношення кількості туристів спортивно-оздоровчого туризму у Волинській області, 2010–2020 рр. [51, 52]*

На водний туризм припадає 28 % відпочивальників. Найбільша кількість туристів цього туризму спрямована на річки Прип'ять та Стохід, зокрема в НПП «Прип'ять–Стохід», а також на річки Турія й Стир.

Третю позицію займає велотуризм – 23 %. Досить популярні веломандрівки у вихідні дні на короткі відстані в околицях міста Луцька та територією Шацького НПП [138].

Серед загальної кількості туристів СОР незначний відсоток припадає на іноземних громадян, більшість яких на території області займалися водним туризмом у НПП «Прип'ять–Стохід». Переважно це відпочивальники з Польщі, котрі здійснювали сплави на річках у групах від 3 до 7 осіб [89].

Іноземні туристи відпочивають переважно на Шацьких озерах, зокрема це відпочивальники з Польщі та Білорусі. Основна мета – це купально-пляжний відпочинок, але також вони цікавляться активним відпочинком. Досить популярним серед іноземців є велосипедний туризм поблизу озер.

Серед інших областей України найбільша кількість туристів прибуває з Рівненської, Житомирської, Київської й Харківської областей. Серед них переважав пішохідний і водний туризм.

Найбільш активно СОТ розвивається в період із травня по жовтень. Пік туристської активності припадає на травень, червень, липень і вересень. Середня тривалість перебування туристів на маршруті – три дні. Найбільш довготривалими є пішохідні мандрівки на 5–7 днів. Водні маршрути тривають переважно 2–3 дні, велосипедні – від кількох годин до одного дня, кінні походи – лише одноденні.

За віковою структурою СОТ переважають туристи віком 25–37 років, на яких припадає 48 % (рис. 3.11). На молодь віком 16–25 років відведено 27 %. Туристи віком 37–50 років та до 16 років становлять 15 і 8 % відповідно. Серед туристів професійної спрямованості переважають діти шкільного віку, студенти, працівники інформаційних технологій і менеджери вищої ланки.

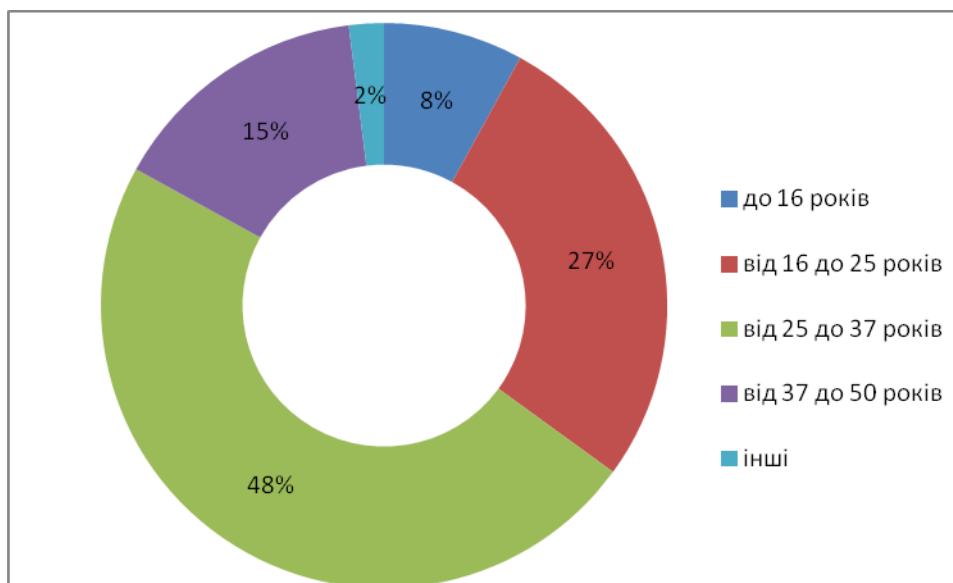

Рис. 3.11. *Співвідношення вікової структури туристів спортивно-оздоровчого туризму у Волинській області [8, 9]*

Аналіз даних СОТ та кількості туристів, які займаються цим туризмом, здійснювався на основі таких даних: національних природних парків, звітів туристських маршрутів МКК Волинської області, самодіяльних туристичних

організацій області й туристичної інформації із сайтів обласної ради та місцевих органів самоврядування.

3.3. Територіальна структура спортивно-оздоровчого туризму та її елементи

Планування рекреаційних і рекреаційно-туристських районів провідні українські вчені здійснюють за критеріями, які належать до «планового», «керованого», «цілеспрямованого» туризму. До цих критеріїв відносять кількість рекреаційно-туристських ресурсів, освоєння рекреаційної території, зайнятість населення в рекреаційно-туристській діяльності, кількість рекреаційно-туристських установ й ін. [67, с. 114].

Отже, природні умови, для спортивно-оздоровчого освоєння є надзвичайно сприятливими для організації масових некатегорійних та категорійних пішохідних, водних і велосипедних туристських маршрутів практично весь рік, окрім зимового періоду [111].

Проаналізувавши фізичні, економічні, транспортні карти, ми змогли зробити висновок про сприятливість районів для розвитку СОТ. Його результати представлені способом бальної оцінки за методикою Мацоли В. І. [79]. Максимальна оцінка, яку ми ставили, – 3 бали, якщо в районі наявні всі умови (унікальні ландшафти, річки та озера для сплавів, транспортні шляхи, інфраструктура, значна кількість туристських маршрутів, наявність об'єктів історико-культурної спадщини) для розвитку того чи іншого виду СОТ. Мінімальна оцінка – 1 бал – якщо в районі відсутні або незначні умови й фактори для розвитку спортивного туризму (табл. 3.7).

Із цього районування території Волинської області очевидно, що найбільш привабливими районами для подальшого розвитку спортивно-оздоровчого туризму є Ковельський, Камінь-Каширський і Луцький адміністративні райони. Тут сформувалися придатні умови та ресурси для розвитку цього виду туризму. Володимир-Волинський адміністративний район за територіальною диференціацією рівня привабливості СОТ має

найменшу площу, яка безпосередньо впливає на протяжність маршрутів. Поширеними видами туризму в районі є пішохідний та велосипедний, із проведенням лише ступеневих походів I–III ступенів складності вздовж річки Західний Буг, лісових масивів поблизу смт Іваничі, с. Трубки, с. Завидів, с. Литовеж, с. Заболотці, які розміщено в південній частині району, та північні лісові масиви поблизу с. Новини, Заболоття, Писарева Воля (рис. 3.12).

Таблиця 3.7

**Привабливість спортивно-оздоровчого туризму по адміністративним
районам Волинської області***

Адміністративний район	Привабливість території для пішохідного туризму	Привабливість території для водного туризму	Привабливість території для велосипедного туризму	Сума балів
Володимир-Волинський	2	1	2	5
Камінь-Каширський	3	3	2	8
Ковельський	3	3	3	9
Луцький	3	2	3	8

*Розроблено автором.

Водний туризм району недостатньо забезпечений гідрологічними об'єктами, зокрема лише р. Луга значною мірою може використовуватися для сплавів I ступеня складності, від с. Фалемичі до м. Устилуг.

Луцький та Камінь-Каширський райони мають однакові показники привабливості для потреб СОР, хоча на території кожного окремого району активно розвиваються різні види СОР. Так, Луцький район найбільш привабливий для любителів пішохідного та велосипедного туризму (с. Брани – найвища точка Волинської області та лісові масиви до м. Берестечка, територія Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуца», лісові масиви поблизу м. Луцька та навколо м. Ківерці). Для потреб

водного туризму використовуються р. Стир та ліва її притока р. Черногузка з проходженням маршрутів до I категорії складності.

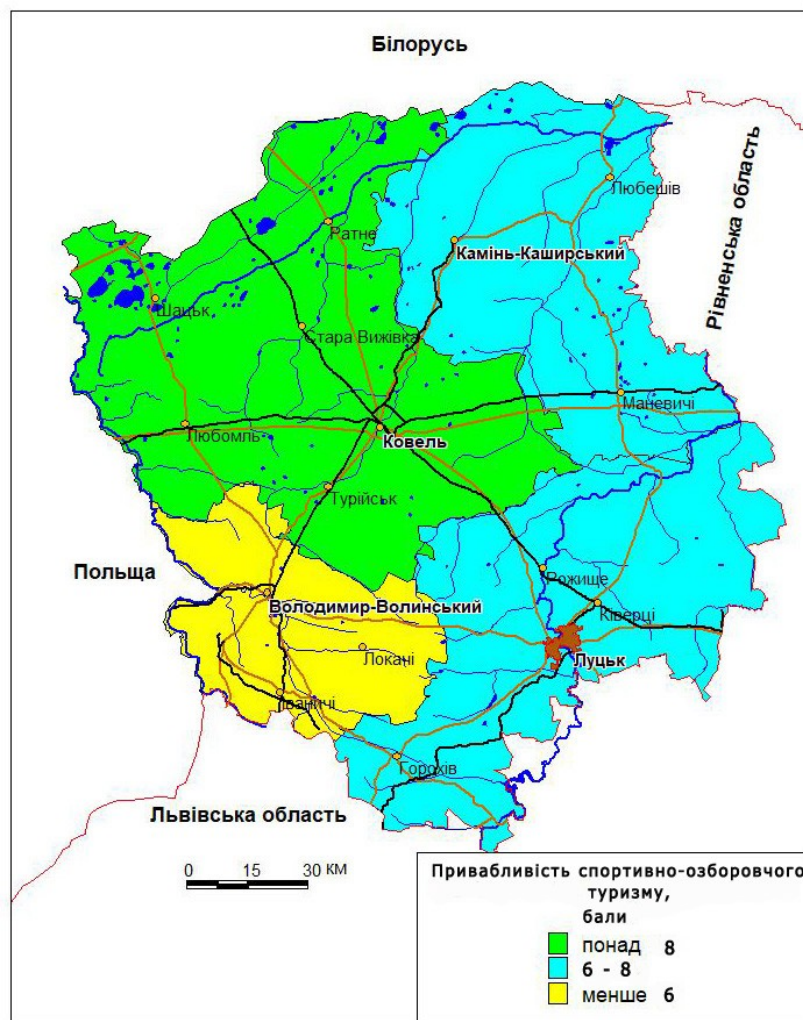

Рис. 3.12. Привабливість спортивно-оздоровчого туризму за адміністративними районами Волинської області*

*Розроблено автором

Камінь-Каширський район найбільш цікавий для поціновувачів водного й пішохідного туризму. Пішохідний туризм розвивається на значних лісових територіях навколо смт Маневичі та поблизу с. Лобна, с. Залізниця й навколо с. Верхи, що дає можливість проходити туристичні маршрути до I категорії складності. Привабливими гідрологічними об'єктами Камінь-Каширського району для водного туризму є річки Стохід і Прип'ять із її притоками – р. Турія, р. Цир, – що дає можливість проходити туристичні маршрути до I категорії складності. Також активно розвиваються марковані водні туристичні маршрути територією НПП «Припять–Стохід».

Ковельський адміністративний район найбільш привабливий для потреб СОР, де активно розвиваються пішохідний, велосипедний і водний види туризму. Пішохідний та велосипедний види туризму рівномірно розвиваються по всій території району, особливо на території Шацького НПП. Розвиток водного туризму активізувався на річках Прип'ять, Виживка, Турія та в районі Шацького поозер'я, де можливе проходження ступеневих і туристських маршрутів до I категорії складності.

Мережа туристських маршрутів з активним способом пересування Волинської області розміщена нерівномірно. На основі пропонованих категорійних і маркованих туристичних шляхів проведено аналіз їх диференціації за адміністративними районами, які з плином часу стали найбільш популярними та описані в наукових і науково-популярних публікаціях. Розглянемо частоту перетинання туристськими маршрутами населених пунктів із наявними історико-культурними й сакральними пам'ятками та природними об'єктами (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

**Частота залучення туристськими маршрутами населених пунктів
із історико-культурними ресурсами**

Населений пункт	Частота пере- сікання, <i>шт.</i>	Об'єкти відвідування
1	2	3
м. Луцьк	20	Виступає переважно опорним пунктом відправлення та закінчення туристичних маршрутів. Державний історико-культурний заповідник «Старий Луцьк».
м. Володимир-Волинський	10	Державний історико-культурний заповідник «Стародавній Володимир»
с. Зимне	10	Зимненський Святогірський жіночий монастир
м. Берестечко та с. Пляшева	11	Історичний музей в м. Берестечко, Державний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви»
м. Ковель	9	Римо-католицький костел Святої Анни
с. Колодяжне	8	Літературно-меморіальний музей Лесі Українки

закінчення таблиці 3.8

1	2	3
смт Цумань	10	Історичний музей, Свято-Покровську церкву (1843 р.), Парафіяльний костел Всіх Святих (1936 р.)
смт Колки	6	Музей історії селища, пам'ятник-стела героям Колківської Республіки
смт Любешів	9	Садиба Чарнецьких і кам'яні ворота XVIII ст.,
м. Камінь-Каширськ	12	Церкву Різдва Пресвятої Богородиці, Римо-католицька каплиця
с. Сваловичі	14	Народні промисли: лозоплетіння, вишивання, ткацтво

Найбільш часто залученими населеними пунктами на запропонованих прокладених туристських маршрутах і шляхах виступають м. Луцьк, м. Володимир-Волинський, с. Зимне, с. Сваловичі, смт Цумань й ін. (проходять понад 10 маршрутів).

Серед природних об'єктів та територій найбільша кількість туристичних шляхів пролягає територіями національних природних парків (понад 15 маршрутів) і річками, що пов'язано з особливостями водних маршрутів (табл. 3.9). На основі табл. 3.7 та 3.8 розроблено карту частоти залучення туристських об'єктів для потреб СОР (рис. 3.13).

Таблиця 3.9

**Частота залучення природних об'єктів Волинської області
туристськими маршрутами***

Назва об'єкта (території)	Частота залучення, <i>к-ть</i>
р. Прип'ять	12
р. Стохід	12
с. Берестяне (урочище Лопатень)	8
с. Котів	4
оз. Світязь	10
оз. Пулемецьке	5
оз. Острів'янське	5
оз. Пісочне	4
оз. Люб'язь	15
оз. Святе	4

*Складено автором на основі джерел [12, 13, 55, 56].

Серед річкових мереж найбільша кількість туристських маршрутів пролягає річками Прип'ять і Стохід. Найбільш залучені озерні ресурси – озера Шацької групи (Світязь, Пулемецьке, Пісочне) та озера північних території Волинського Полісся (Люб'язь, Біле, Добре, Святе). Вісім туристичних шляхів, які проходять територією цуманських лісів, залучають урочище Лопатень і село Котів.

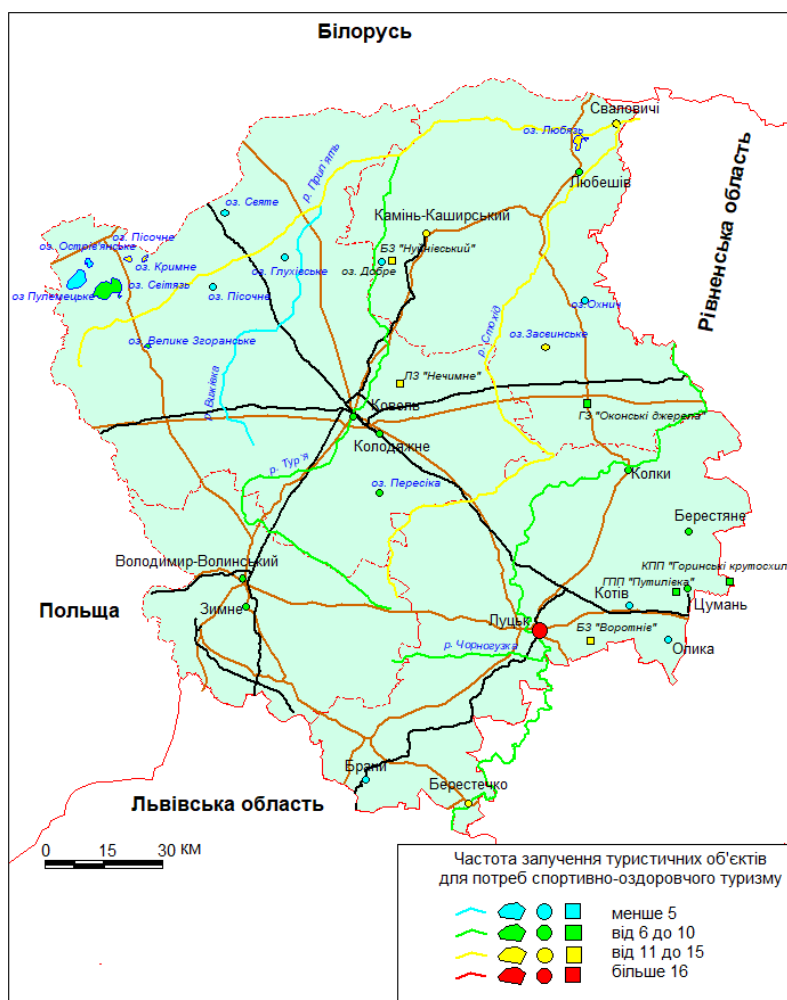

Рис. 3.13. Частота залучення туристських об'єктів для потреб СОР*

*Розроблено автором

Розглянемо територіальну диференціацію пропонованих туристичних маршрутів у розрізі адміністративних районів (табл. 3.10).

Маршрути можуть повністю проходити в межах району або лише частково. Розраховано кількість маршрутів та їх протяжність. Найбільшу протяжність маршрутів туризму з активним способом пересування

пропонують Ковельський, Камінь-Каширський і Луцький райони. Нижчі показники протяжності має Володимир-Волинський район (рис. 3.14).

Таблиця 3.10

Диференціація туристських маршрутів територіями адміністративних районів Волинської області*

Адміністративний район	Районні		Міжрайонні		Всього	
	усього, <i>к-ть</i>	протяжність, <i>км</i>	усього, <i>к-ть</i>	протяжність, <i>км</i>	усього, <i>к-ть</i>	протяжність, <i>км</i>
Володимир-Волинський	6	164	5	211,5	11	375,5
Камінь-Каширський	38	1117	11	528	49	1645
Ковельський	24	793,5	22	1128,3	46	3049,8
Луцький	20	800,2	14	716,5	34	1516,7

*Складено автором на основі джерел [10, 13].

Марковані туристичні шляхи пролягають територією трьох адміністративних районів: Камінь-Каширський – 2 (водні), Ковельський – 4, Луцький – 1 (велосипедні, пішохідні) (додаток Д).

Протяжність восьми туристських маршрутів, ознакованих відповідно до ДСТУ 7450: 2013 [22], становить 124,35 км (табл. 3.11). Серед них найбільшу протяжність мають велосипедні маршрути з показником 50,45 км.

Таблиця 3.11

Перелік маркованих туристичних маршрутів Волинської області*

Вид маршруту	Географічне розміщення	Назва	Протяжність	
			за-гальна	усього
1	2	3	4	5
Водний	НПП «Прип'ять–Стохід»	Водний шлях річкою Стохід	16,0 км	33,3 км
	НПП «Прип'ять–Стохід»	Водний шлях річкою Прип'ять	17,3 км	
Велосипедний	Шацький НПП	Велошлях № 1	9,07 км	50,45 км
	Шацький НПП	Велошлях № 2	9,68 км	
	НПП «Цуманська пуща»	Велостежка «Звірів»	14,9 км	
	НПП «Цуманська пуща»	Велостежка «Терра Іппіка»	16,8 км	

Закінчення таблиці 3.11

1	2	3	4	5
Пішохідний	Шацький НПП	Пішохідна екостежка	6,6 км	40,6 км
	«Аміла ЕкоПарк» с. Радовичі, Ковельського р-ну	Маршрут № 1 (кільцевий)	34 км	
Всього				124,35 км

*Розроблено автором на основі джерел [62, 124].

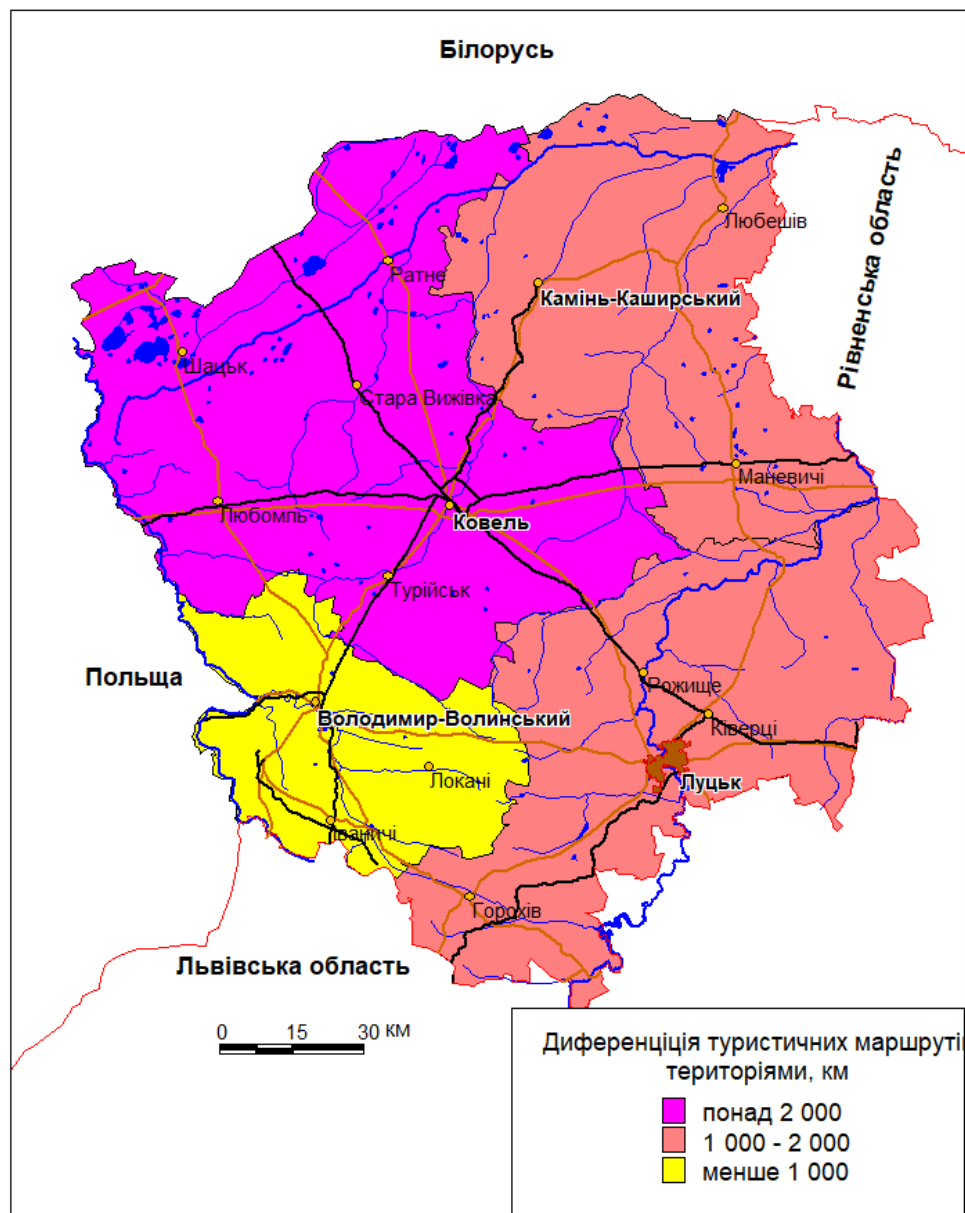

Рис. 3.14. Протяжність туристських маршрутів територіями адміністративних районів*

*Розроблено автором.

Загалом найбільшу кількість пропонуванних маршрутів активного туризму мають Камінь-Каширський (24), Ковельський (19) та Луцький

райони (15). Найменше значення тих із них, які пролягають територією району, має Володимир-Волинський район. Детальна характеристика маркованого маршруту (паспорт) розміщена в додатку А.

На основі проведеного аналізу й практичного досвіду нами виокремлено декілька сегментів розвитку мережі туристичних маршрутів області з активним способом пересування (табл. 3.12). Такий поділ ґрунтується, передусім, на подібності туристських ресурсів районів та можливості їх одночасного охоплення туристськими шляхами.

Таблиця 3.12

Сегменти туристичних територій для потреб туристських маршрутів*

Туристична територія	Територіальне охоплення
Прилуцький район	м. Луцьк, Луцький район
Цуманський лісовий масив	Луцький район (звірово-котівські ліси)
Шацьке поозер'я та Турський канал	Ковельський, Камінь-Каширський райони (озерні ресурси)
Межиріччя Стоходу й Прип'яті	Камінь-Каширський район
Міжріччя Вижівки та Турії	Ковельський район
Лісові масиви північно-східної частини Волинського Полісся	Камінь-Каширський район
Прибузький (Західнобузький) район	Володимир-Волинський район
Південні території	Луцький і Володимир-Волинський райони

*Розроблено автором на основі джерел [63, 89, 138].

Зазначені туристичні території включають певні адміністративні райони і мають схожість туристських ресурсів (архітектурних, природних) для розвитку активного туризму (пішохідних, велосипедних, водних шляхів).

Оскільки територія Волинської області має рівнинний рельєф і на ній майже відсутні істотні перешкоди, що зумовлюють категорійність туристських маршрутів, серед мережі пропонованих маршрутів області переважають некатегорійні ступеневі туристські шляхи. Саме некатегорійні маршрути з активним способом пересування становлять основу організованих і неорганізованих подорожей територією Волинської області.

Розглянемо кількість пропонованих класифікованих туристських маршрутів у Волинській області. Найбільша їх чисельність припадає на 1 ступінь складності з перевагою на пішохідні та велосипедні. Категорію 2 ступінь складності мають 24 пропоновані маршрути, 3 ступінь – 16, а маршрутів I категорії складності – 17. Крім того, пропонується шість екологічних стежок та 15 одиниць 1–3 денних маршрутів (рис. 3.15).

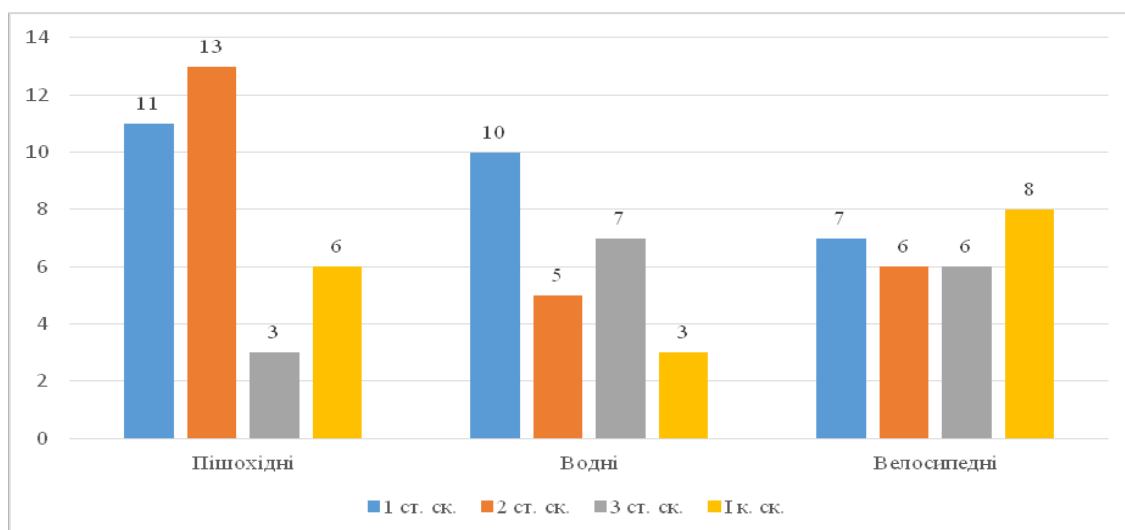

Рис. 3.15. Кількість класифікованих туристичних маршрутів за видами у Волинській області [6, 9]

На сьогодні туристські маршрути, які подані як категорійні, мають середню складність і можуть бути запропоновані різній віковій категорії населення.

Основними віковими категоріями туристів, які переважно подорожують туристичними маршрутами Волинської області, є молодь та дорослі, студенти, дитячо-юнацькі групи, сім'ї з дітьми, дорослі пенсійного віку.

Загалом, у відсотковому відношенні найбільше припадає на пішохідні маршрути – 38,8 %, другу позицію займають велосипедні – 31,8 %, а третю – водні (29,4 %). Відповідно, найбільш розвиненим видом активного туризму пішохідний туризм.

На території Волинської області активні види туризму розвиваються переважно як неорганізований самодіяльний туризм. Тобто походи за туристськими маршрутами організовуються самостійно силами самих

туристів. Отже, провести облік туристів, які виходили на туристські маршрути активного туризму, досить складно.

Організовані туристичні походи з активною формою пересування проводять в області також туристичні клуби. Проте вони діють як некомерційні підприємства, тому не ведуть звітності виконаної роботи. Дані щодо кількості туристів на туристичних маршрутах таких підприємств можна отримати, але вони офіційно не зафіксовані в документах.

Для проведення дослідження кількості туристів з активним способом пересування ми звернулися до керівників провідних туристичних клубів та організацій області й на основі отриманих даних зробили відповідні розрахунки.

Туристичний клуб «ANTAR» активно популяризує активний туризм в області та в Україні. Турклуб на території Волинської області організовує пішохідні походи, сплави річками й веломандрівки.

Проводяться сплави на байдарках і каяках малими річками (Луга й Турія) та великими (Стохід, Прип'ять, Стир). Саме водні туристичні мандрівки займають провідні позиції серед організованих подорожей підприємства. Пішохідні походи організовуються озерними територіями Ковельського та Камінь-Каширського районів.

За період 2020 р. послугами турклубу скористалося 785 туристів (табл. 3.13). Серед них більшість – це туристи-водники (550 осіб), які подолали 820 км водних маршрутів. У пішохідних мандрівках узяли участь 235 туристів. Діяльність туристичного клубу спрямована на надання послуг для дорослого населення. Тому за період 2016 р. більшу кількість обслугованих туристів становила молодь 18–40 років (85 %).

Таблиця 3.13

Кількість туристів з активним способом пересування зареєстровані туристичними підприємствами у Волинській області, 2019 р.*

Назва	Кількість туристів
-------	--------------------

Туристичний клуб «ANTAR»	785
Туристичний клуб «Ми»	198
ЦНПВТК	618
Туристичний клуб «Хорс»	96
Усього	1697

*Розроблено автором на основі джерел [7, 9, 124, 125].

Станом на 2019 р. ЦНПВТК залучив до проходження туристських маршрутів 618 учасників, серед яких у ступеневих походах узяли участь 553 особи й категорійних (І категорії) – 65. Перелік і характеристики рекомендованих пішохідних та водних туристичних маршрутів, що розроблені працівниками ЦНПВТК, зображено в додатках Б та В. Кількість туристичних груп ступеневих походів становила 40, а категорійних – 28. У водних туристичних маршрутах узяли участь 27 туристів, велосипедних 50 і пішохідних – 595 учасників.

Туристичний клуб «Ми» співпрацював із дітьми та юнацтвом. Усі 198 учасників туристичних мандрівок клубу взяли участь у пішохідних походах.

Волинське молодіжне об'єднання «Хорс» організовує пішохідні походи, від найлегших до екстремальних гірських, територією Карпат (Чорногора, Свидовець, Рахівський масив, Покуття, Буковина, Бескиди, Горгани; Кавказ; Кримські гори; Волинські озера). Організуються сплави річками Дністер, Горинь, Південний Буг, Стохід, Тетерів, Уборть, Случ, Стир та велосипедні подорожі. Основні клієнти клубу – сімейні пари й молоде населення області.

У 2019 р. туристичний клуб надав послуги для 96 туристів. Пішохідні та велосипедні мандрівки проведені територією цуманських лісів і Шацького поозер'я. Водні сплави організовувалися річками Стир, Турія та Прип'ять. Саме на водні сплави по річках припала найбільша кількість туристів (58), серед яких 15 – це діти.

Іноземні туристи також організовують подорожі територією Волині. Проте вони ніде не фіксуються. Найбільша кількість іноземних потоків туристів спрямована на Шацькі озера та територію НПП «Прип'ять–Стохід».

Потрібно зазначити, що мережа туристичних маршрутів активного туризму у просторовому відношенні тяжіє до природоохоронних територій. Нині велика частина пропонованих маршрутів Волині пролягає територіями національних парків, адже учасників таких маршрутів цікавить насамперед незаймане й слабозмінене природне середовище.

Ураховуючи рівень розвитку СОТ, схожість проблем перспективного розвитку окремих дестинацій із позиції спортивно-оздоровчого туризму за наявності природних умов та ресурсів, розвиненістю інфраструктури, рекреаційних ресурсів і видів ландшафтів, а також розробленими туристичними маршрутами й кількістю проведених ступеневих та категорійних походів, керуючись принципом єдності туристсько-рекреаційного районування, фізико-географічного районування з адміністративно-територіальним поділом, ми пропонуємо виокремити на території Волинської області такі спортивно-оздоровчі райони: *Північно-Східний, Центральний та Південно-Західний*, які зображено на рис. 3.16. Особливістю територіальної структури спортивно-оздоровчого туризму регіону є нерівномірність розміщення її елементів.

Північно-Східний спортивно-оздоровчий район охоплює північні території області вздовж південної межі заболоченими заплавами, крупно-злаково-осоковими луками на торфовищах, частково осушеними р. Прип'ять та зі сходу – територією із заболоченими заплавами, крупно-злаково-осоковими луками на торфовищах, частково осушеними р. Стохід та південну межу – нерозчленованими першими й другими терасами р. Стир до адміністративного кордону з Рівненською областю. За наявності великої кількості гідрологічних об'єктів цей спортивно-оздоровчий район має переважно водну спеціалізацію (Шацьке поозер'я, р. Стохід, р. Прип'ять, р. Стир, р. Конопелька, р. Кормин) і частково пішохідно-велосипедну

спеціалізацію, яка сконцентрована навколо смт Маневичі і на території Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуща».

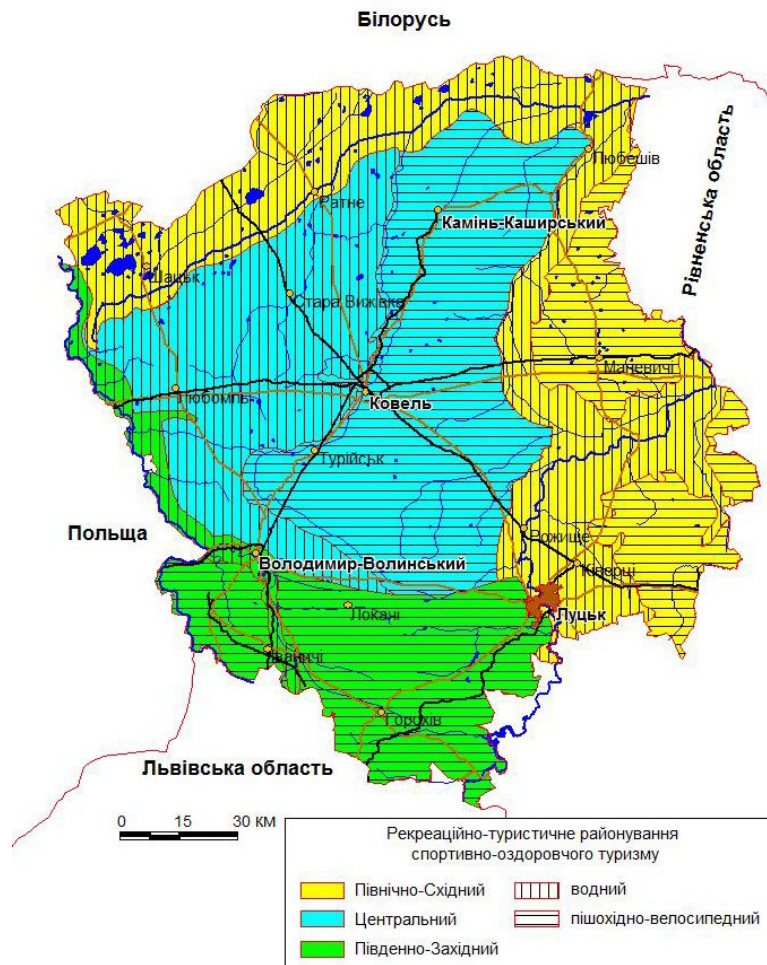

Рис. 3.16. Рекреаційно-туристичне районування спортивно-оздоровчого туризму*

*Розроблено автором.

Цей район є перспективним для розвитку водних видів туризму завдяки розвиненій туристській інфраструктурі (пункти прокату, туристичні магазини, інформаційні центри, засоби розміщення). Північно-Східний район об'єднав у собі три національні природні парки, на території яких зосереджено найбільшу кількість маркованих туристських маршрутів. Наявність нерозчленованих перших і других терас поліських річок, заболочених заплав середніх поліських річок, крупно-злаково-осокових луків на торфовищах, частково осушених, заболочених заплав невеликих поліських

річок із різнотравно-осоковими луками та торф'яно-болотними ґрунтами дає можливість для розвитку водних видів туризму й окреслює водну спеціалізацію цього району. Пішохідно-велосипедна спеціалізація району представлена зандровими рівнинами із зеленомоховими та чорничниковими сосняками з домішкою дрібнолистяних порід та межирічними пониженнями, зайнятими осоковими луками й трав'яно-свагновими болотами, денудаційними рівнинами, складеними карбонатними породами та перекриті місцями водно-льодовиковими відкладами з різнотравно-злаково-осоковими луками й дубово-сосновими лісами.

Центральний спортивно-оздоровчий район охоплює центральну територію Волинської області з межами на півночі, заболоченими заплавами, крупно-злаково-осоковими луками на торфовищах, частково осушеними річки Прип'ять, на сході – заболоченими заплавами, крупно-злаково-осоковими луками на торфовищах, частково осушеними р. Стохід та нерозчленованими першими й другими терасами р. Стир. На півдні межа Волинської височини, а на заході нерозчленованими першими та другими терасами р. Західний Буг. Район має чітко виражені дві спеціалізації (водна й пішохідно-велосипедна), які однаково проявляються в територіальному співвідношенні. Наявність гідрологічних об'єктів, а саме: р. Виживка, р. Турія, р. Цир і частково р. Стохід – уможливають розвиток проведення походів до III ступеня складності, які перебувають на заболочених заплавах середніх поліських річок, нерозчленовані перші й другі тераси поліських річок із різнотравно-злаково-осоковими луками та чорничниковими сосняками. Більшу територію району займають зандрові рівнини із зеленомоховими й чорничниковими сосняками з домішкою дрібнолистових порід. Ландшафти денудаційних рівнин складені карбонатними породами та перекриті місцями водно-льодовиковими відкладами з різнотравно-злаково-осоковими луками й дубово-сосновими лісами та кінцево-моренні гряди й горби з дубово-грабовими лісами з домішкою сосни та еолові пасма й горби із сосняками лишайниковими та вересовими з домішкою ялівнику, водно-

льодовикові вали (ози) з дубово-сосновими й вільхово-березовими лісами на території спортивно-оздоровчого району розміщені нерівномірно, що дає можливість проводити масові заходи з СОР (пішохідного та велосипедного). У південно-східній частині району розміщені слабопологі схили з карстовим мікрорельєфом, покриті в минулому різнотравно-злаковими луками й дубово-сосновими лісами, що уможливорює розвиток екстремального туризму.

Південно-Західний спортивно-оздоровчий район охоплює південно-західну частину Волинської області з межами на півночі Волинської височини, на півдні та сході – адміністративні межі з Львівською й Рівненською областями, відповідно, на заході – межі з нерозчленованими першими та другими терасами р. Західний Буг. Район має пішохідно-велосипедну спеціалізацію, яку зумовлюють платоподібні лесові межиріччя з карстовим мікрорельєфом, які були в минулому зайняті мішаними дібровами, та пологовипуклі вершини лесових пасм, укриті в минулому дібровами з домішкою інших листяних порід. Розвиток водних видів туризму відбувається лише частково на р. Липа, р. Луга та р. Черногузка, у межах ландшафтів луково-заплавних невеликих річок Волинської височини з різнотравно-злаково-осоковими луками й лукових заплав середніх річок Волинської височини з різнотравно-злаковими луками.

Отже, Північно-Східний район є перспективним для розвитку водних видів туризму, а Центральний район одночасно спеціалізується на пішохідно-велосипедному та водному туризмі, Південно-Західний район має пішохідно-велосипедну спеціалізацію. Завдяки розмаїттю ландшафтів, розгалуженій туристичній інфраструктурі, наявним сприятливим природним умовам і ресурсам територія Волинської області має всі можливості для подальшого розвитку пішохідного, велосипедного та водного видів туризму.

РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

4.1. Проблемна складова частина оптимізації розвитку спортивно-оздоровчого туризму регіону

«Оптимізація» як поняття сприймається як складний антропічний процес, що охоплює певний мінливий у часі об'єкт, його внутрішні підсистеми та надсистеми, до яких він належить ієрархічно, суміжні з ним системи як середовище його існування (без цього оптимізація неможлива й безперспективна) і що повинен бути глибоко екологічно (біологічно) оцінений, але кінцевий ефект котрого мусить супроводжуватися вичерпною соціальною, економічною, а інколи й політичною оцінкою [143], тобто це єдність елементів, що доцільно діють і мають певні функції щодо вказаної організації [141].

Оптимізація територій у процесі їх спортивно-оздоровчого туристського використання загалом належить до оптимізації антропогенно-трансформованих територій, котра представлена процесом удосконалення структури територій та пошуку оптимального співвідношення між перетворенням природних геосистем, їх цілеспрямованим відновленням і раціональним використанням. Виокремлюються такі генеральні напрями оптимізації антропогенних ландшафтів: 1) розробка науково обґрунтованих підходів використання та модифікації цих ландшафтів; 2) упорядкування території на основі нової методичної бази; 3) раціональна експлуатація антропогенних ландшафтів на основі ефективного й різноспрямованого їх використання; 4) складання проекту оптимальної територіальної організації індустріальних об'єктів, проведення його геоекологічної експертизи; 5) організація системи управління та моніторингу за трансформацією антропогенних ландшафтів [94].

Щодо реалізації туристичного потенціалу Волинської області у сфері СОР, то вона обмежується наявністю низки проблем, головними серед них є такі:

- недостатньо повне врахування співвідношення природних умов і ресурсів зі спортивно-оздоровчою діяльністю в межах певних територіальних утворень;

- низький рівень маркетингових досліджень у сфері туристичної діяльності, слабкість її інформаційно-рекламного забезпечення на загальноукраїнському та міжнародному ринках;

- відсутність державного фінансування заходів, спрямованих на популяризацію СОР в області, на внутрішньому й міжнародному ринках туристичних послуг;

- відсутність позначення маршрутів проїзду до туристичних об'єктів і місць туристських відвідувань у містах та селищах;

- незадовільний стан під'їзних шляхів до об'єктів туристських відвідувань;

- недоліки територіальної організації туристсько-екскурсійних маршрутів;

- високий рівень конкуренції на ринку туристичних послуг Волинської області та Західної України. Волинь значно поступається за розвитком туристичної сфери Львівській та Закарпатській областям, а спортивно-оздоровчий туризм – на внутрішньому туристичному ринку області традиційному купально-пляжному відпочинку за кордоном [107];

- застарілі підходи до управління туристичною сферою. Підтримка наявних традиційних видів туризму та недостатня підтримка нових видів, у тому числі й спортивно-оздоровчого;

- відсутність підрозділів із питань туризму в структурі виконкомів міських (міст обласного значення) рад, райдержадміністрацій;

- сезонність туристичного попиту (чітке виділення весняно-літнього сезону в розвитку спортивно-оздоровчого туризму);

- недостатнє фінансове забезпечення підтримки спортивно-оздоровчих видів туризму [8];

- неефективність рекламної кампанії СОТ (цей вид туризму слабо представлений в області та на державному й міжнародному рівнях у діяльності турфірм);

- неналежний стан туристичної інфраструктури (більшість закладів розміщення є доволі дорогими та практично немає відносно дешевих варіантів тимчасового розміщення. Зокрема, відсутні туристські кемпінги й автокемпінги);

- обмеженість наявності закладів розміщення та харчування в сільській місцевості в основних місцях туристичного інтересу відпочивальників;

- відсутність необхідної велосипедної інфраструктури для велотуризму в містах і селищах області, а також велопарковок та велодоріжок;

- немає списку найбільш значущих культурно-історичних об'єктів, єдиної системи знакування туристичних об'єктів у таких містах, як Володимир-Волинський і Ковель, інших історичних населених пунктах області;

- відсутність загальної інформації про туристські маршрути територією Волинської області та їх картосхем;

- незадовільне видання рекламно-інформаційної продукції з СОТ [107];

- мала кількість промаркованих туристських маршрутів територією національних природних парків. Зокрема, у НПП «Прип'ять–Стохід» адміністрацією парку розроблено лише один веломаршрут;

- відсутність систематизованої інформації в мережі Інтернет про території та маршрути видів спортивно-оздоровчого туризму;

- немає спеціально відведених місць для облаштування наметових таборів у місцях масового відпочинку.

Отже, можемо зробити висновок, що однією з найголовніших проблем розвитку СОТ у Волинської області є нестача інформаційного забезпечення (необізнаність туристів про атракції області), невідповідність доріг сучасним транспортно-експлуатаційним характеристикам (туристам важко дістатися до туристичних об'єктів), низька пропускну спроможність автомобільних

шляхів, мінімальна кількість дорожніх туристично-інформаційних знаків (необізнаність туристів щодо розміщення туристичних об'єктів українською та англійською мовами).

Недостатній рівень розвитку безпосередньо мережі й об'єктів туристичної інфраструктури, їх невідповідність світовим стандартам, також належать до проблем гальмування припливу іноземних туристських потоків. Практично немає хостелів, кемпінгів, туристських притулків, що стримує розвиток молодіжного (студентського) туризму.

Відсутність співпраці об'єктів природо-заповідного фонду Волинської області з українськими та міжнародними туроператорами також зменшує кількість туристів і можливість використання цих територій у туризмі.

Розв'язання такої кількості проблем розвитку туризму загалом і СОТ зокрема дасть змогу розширити можливості Волинської області у сфері туризму на регіональному, державному й міжнародному рівнях.

Щодо врахування цих проблемних ситуацій для оптимізації спортивно-оздоровчого туризму в межах Волинської області, то, передусім, це проблема розробки й науково обґрунтованих підходів використання та модифікації ландшафтів. Специфіка ландшафтної структури в межах Волинської області свідчить про її значну строкатість і наявність відносно незначних однорідних виділів. Це становить певні труднощі стосовно планування спортивно-оздоровчої туристичної діяльності, оскільки спонукає до врахування диференційованих підходів до їх реалізації навіть в умовах одного маршруту. Водночас на сьогодні розроблені теоретичні та методичні підходи до туристичної експлуатації ландшафтних комплексів, що дають змогу науково обґрунтовано здійснювати впорядкування території на основі нової методичної бази.

Раціональна експлуатація ландшафтів із урахуванням ефективного та різноспрямованого їх використання в процесі спортивно-оздоровчої туристичної експлуатації ґрунтується на раціональному природо-користуванні й управлінні природними ресурсами як комплексу заходів, що

забезпечують тривале використання природно-ресурсного потенціалу та отримання максимально можливої кількості ресурсів без порушення екологічної рівноваги за збереження нормального функціонування природних ландшафтів. Це і є та практична діяльність, яка реалізовується інструментами й методами конструктивної географії, зокрема впровадженням конструктивно-географічного підходу до управління природними ресурсами; визначенням пріоритетних функцій окремих компонентів ландшафтів; установленням обмежень на обсяги використання конкретних ресурсів; нормуванням антропогенних навантажень на природні геосистеми тощо. Проблеми, пов'язані з раціональним природо-користуванням та управлінням природними ресурсами, можуть бути успішно розв'язані лише за умови реальної охорони навколишнього природного середовища, а також ресурсозбереження у всіх причетних до спортивно-оздоровчої туристичної діяльності галузях господарства (сільському, лісовому й водному тощо) [139].

Тобто раціональна організація території – це перший етап конструювання керованих систем, а також раціональне співвідношення та просторове розміщення угідь різного цільового й функціонального призначення, правильні режими їх використання – дотримання обмеженої експлуатації природних ресурсів, охорона та відтворення ландшафтоформувальних компонентів.

На основі врахування теоретичних, методичних і загальнооптимізаційних засад розвитку СОТ у межах Волинської області здійснюється складання проєкту оптимальної територіальної організації експлуатованих об'єктів, проведення її експертизи. Із цією метою, передусім, розробляються доцільні (оптимальні) шляхи розвитку такої діяльності.

Загалом організація системи управління та моніторингу за реакцією експлуатованих ландшафтів спортивно-оздоровчою туристичною діяльністю повинна реалізовуватися спеціалістами системи туристичних організацій області з урахуванням рекомендаційних положень науковців.

4.2. Стратегія розвитку організації спортивно-оздоровчого туризму у Волинській області

Досліджуючи конструктивно-географічну складову частину спортивно-оздоровчого туризму, звертаємо увагу на вплив зовнішніх і внутрішніх чинників функціонування структури.

Організація спортивно-оздоровчого туризму передбачає реалізацію цілей, завдань, проблем та перспектив розвитку з огляду на конструктивно-географічне дослідження. Саме такі можливості ми пропонуємо розглянути в запропонованій Стратегії розвитку спортивно-оздоровчого туризму Волинської області.

На нашу думку, Стратегія організації розвитку спортивно-оздоровчого туризму у Волинській області повинна бути складовою частиною загальнодержавної політики у сфері туризму, мати спортивну, пізнавальну, навчальну, дослідницьку, екологічну спрямованість.

Мета реалізації Стратегії розвитку спортивно-оздоровчого туризму – створення сприятливих умов для ефективного та комплексного функціонування активного туризму в регіоні.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання із:

- впровадження спортивно-оздоровчого туризму в систему навчально-освітніх закладів;
- створення єдиної бази туристських маршрутів;
- координації роботи органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських організацій;
- розширення й кардинального вдосконалення туристської інфраструктури регіону.

Успішна реалізація Стратегії залежить від етапів планування, а саме: аналізу поточної ситуації, формулювання майбутніх перспектив і розробки плану дій (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Етапи планування Стратегії розвитку й організації спортивно-оздоровчого туризму Волинської області

Поточний етап	– аналіз сучасного стану спортивно-оздоровчого туризму; – дослідження природно-ресурсного потенціалу території для розвитку спортивно-оздоровчого туризму
Перспективи	– оцінка природно-ресурсного потенціалу території для розвитку спортивно-оздоровчого туризму; – формулювання стратегічної концепції спортивно-оздоровчого туризму
План дій	– прогноз використання природно-ресурсного потенціалу території для потреб спортивно-оздоровчого туризму; – визначення пріоритетів та напрямів розвитку спортивно-оздоровчого туризму регіону.

На нашу думку, пріоритетними цілями реалізації етапів стратегії мають стати такі стратегічні напрями (табл. 4.2):

- 1) фахове нормативно-правове забезпечення та система управління;
- 2) комплексна професійна підготовка фахівців;
- 3) оновлена матеріально-технічна база;
- 4) укладені інвестиції й тісне транскордонне співробітництво.

Таблиця 4.2

Стратегічні напрями організації спортивно-оздоровчого туризму Волинської області*

Стратегічний напрям I. Нормативно-правове забезпечення та система управління	
1	2
Оперативні завдання	– розробка та впровадження перспективних регіональних програм на місцевому рівні; – стандартизація туристських маршрутів до вимог нормативних документів; – чітка координація між органами державної влади та місцевого самоврядування; – розвиток мережі туристських клубів і секцій
Продовження таблиці 4.2	
1	2
Очікувані результати	– дотримання наявних стандартів ДСТУ / ISO; – підвищення рівня безпеки туристів; – створення сприятливих умов для розвитку COT;

	– виділення пріоритетів у фінансовій політиці, які сприятимуть розвитку програм.
Стратегічний напрям II. Професійна підготовка фахівців	
Оперативні завдання	– запровадження системи підвищення кваліфікації інструкторських кадрів; – створення навчальних програм для підготовки гідів-провідників при ЗВО; – запровадження спеціалізованих курсів «Інструктор дитячо-юнацького туризму» при закладах освіти.
Очікувані результати	– проведення тренінгів та майстер-класів; – реалізація сертифікованих курсів гідів-провідників; – збільшення кваліфікованих працівників сфери спортивно-оздоровчого туризму.
Стратегічний напрям III. Матеріально-технічна база	
Оперативні завдання	– створення нових маркованих маршрутів; – використання природно-ресурсного потенціалу території для рекреаційних потреб СOT; – створення інформаційних центрів та пунктів прокату в природоохоронних територіях; – визначення доступності туристських об'єктів; – організація роботи засобів розміщення, зокрема мережі кемпінгів та зелених садиб.
Очікувані результати	– підвищення рівня комфорту активних туристів; – збільшення кількості туристських потоків; – розширення сфери туристичних послуг; – задіяння нових туристичних районів та об'єктів.
Стратегічний напрям IV. Інвестиції та транскордонне співробітництво	
Оперативні завдання	– залучення приватного бізнесу; – створення туристських маршрутів Green Velo; – розвиток спортивно-оздоровчого туризму на прикордонних територіях; – сприяння наданню податкових та інших можливих пільг; – розробка інвестиційних паспортів привабливих територій; – створення інвестиційно привабливого клімату території.

Завдання та відповідальні за виконання

1	2
Очікувані результати	– збільшення кількості туристів; – підвищення рівня довіри, насамперед іноземних інвесторів; – можливості для територіальних громад

*Розроблено автором.

Механізм реалізації стратегії. Механізм реалізації першочергових завдань із розвитку СОР, ураховуючи його конструктивно-географічне значення, включає такі основні аспекти й напрями:

1. Створення сучасної організаційно-управлінської системи, що дає змогу підвищити ступінь керованості туристичною діяльністю. Така система повинна включати одночасно державні, громадські й комерційні структури, які тісно взаємодіють із туристичною інфраструктурою.

2. Упровадження нових видів та форм спортивно-оздоровчого туризму:

- екстремального туризму;
- турів вихідного дня;
- нові підходи до проведення спортивних заходів;
- функціонування різноманітної системи підготовки кадрів для спортивно-оздоровчого туризму;
- створення системи притулків, кемпінгів, зелених садиб на рекреаційних територіях.

3. Уніфікація нормативно-правової бази спортивно-оздоровчого туризму. Така система буде доступна для пересічного туриста й дасть змогу без зайвих затрат часу та сил подолати маршрут.

4. Залучення додаткових інвестицій від транскордонного співробітництва. Участь у міжнародних виставках, грантових проєктах задля популяризації й розвитку спортивно-оздоровчого туризму та залучення іноземних партнерів.

5. Збільшення кількості маркованих туристичних маршрутів на природоохоронних територіях і створення інформаційних центрів. Туристичне ознакування природоохоронних територій дасть змогу залучити більшу кількість туристів та проходження маршруту відповідно до екологічних норм.

4.3. Перспективні шляхи розвитку спортивно-оздоровчого туризму Волинської області

Для визначення шляхів розвитку спортивно-оздоровчого туризму Волинської області потрібно провести його різностороннє дослідження. Для цього, на нашу думку, доцільно застосувати SWOT-аналіз із характеристикою слабких і сильних сторін, а також можливостей та загроз подальшого розвитку.

SWOT-аналіз (strength, weaknesses, opportunities and threats) дає змогу виявити сильні й слабкі сторони, які потребують найбільшої уваги. Перед початком проведення SWOT-аналізу комплексно зосереджуються на ймовірних загрозах і можливостях, що постають перед спортивно-оздоровчим туризмом. Після цього треба з'ясувати, які загрози є найбільш імовірними і які ризики вони можуть спричинити. Саме вони потребують найбільшої уваги та концентрації зусиль із метою їх усунення [114].

SWOT-аналіз у спортивно-оздоровчому туризмі є універсальним методом, який дає змогу виявити переваги й недоліки, що найбільше сприяють чи заважають туристичній діяльності.

Складовою частиною SWOT-аналізу для Волинської області (табл. 4.3) є виявлення сильних та слабких сторін (переваг і недоліків), можливостей та загроз в основних сферах, на яких ґрунтуються особливості функціонування й розвитку спортивно-оздоровчого туризму в регіоні. Нами виокремлено три напрями аналізу: рекреаційний потенціал, туристична інфраструктура та еколого-рекреаційні аспекти.

Таблиця 4.3

SWOT-аналіз спортивно-оздоровчого туризму у Волинській області*

Сильні сторони (переваги)	Слабкі сторони (недоліки)
1	2
<i>Рекреаційний потенціал</i>	
• вигідне географічне положення області	• низький рівень популяризації

дає можливість розвитку транскордонних туристичних маршрутів; • сприятливі природні умови для розвитку саме спортивно-оздоровчого туризму, зокрема кліматичні та орографічні умови; • наявність значного природно-географічного потенціалу, а саме достатня кількість заповідників, заказників, природних пам'яток уможлиблює розвиток спортивно-оздоровчого туризму; • унікальні та специфічні ландшафти для туристичних походів (озера, ліси, болотисті місцевості); • наявність рекреаційного потенціалу для розвитку екологічного туризму, що є важливою складовою частиною спортивно-оздоровчого туризму; • наявність давньої історії та культури області, що є передумовою втілення пізнавальної функції спортивно-оздоровчого туризму; • наявність ресурсів для створення спортивно-оздоровчих дестинацій; • наявна достатня кількість туристських організацій для проведення туристичних походів; • наявність етнокультурних територій, які є цікавими для вітальної функції спортивно-оздоровчого туризму.	рекреаційно-туристичних ресурсів області, що значно звужує напрями рекреаційно-туристичної діяльності, зокрема в сегменті спортивно-оздоровчого туризму; • сезонність туристичного попиту (виділення чіткого літнього сезону); • значна частка рекреаційного потенціалу області перебуває в зоні радіаційного забруднення; • нераціональне використання природних ресурсів; • тяжіння (приналежність) історико-культурних туристичних ресурсів до декількох населених пунктів області; • нерівномірність розподілу окремих складових частин рекреаційного потенціалу області; • недостатнє інформативне забезпечення розвитку спортивно-оздоровчого туризму.
<i>Туристична інфраструктура</i>	
• тенденція до зростання чисельності об'єктів рекреаційного відпочинку (засоби розміщення, заклади ресторанного господарства) на територіях зі значним рекреаційно-туристичним потенціалом; • гнучка цінова політика у сфері туризму	• низький рівень розвитку туристичної інфраструктури (особливо це стосується матеріально-технічного забезпечення, що не відповідає міжнародним стандартам);

Продовження таблиці 4.3

1	2
області (рівень цін на туристичні послуги, порівняно з іншими регіонами України, дорівнює «середньому» рівню); • інвестиційна привабливість області (переважно через прикоронне розмі-	• невідповідність пропонованого туристського продукту міжнародним стандартам; • брак фінансових ресурсів;

щення); • наявність кваліфікованих трудових ресурсів, наукових кадрів і наукових розробок у сфері туризму; • низький рівень урбанізації (міське населення – 52,3 %, сільське – 47,7 % відповідно); • позитивним фактором подальшого розвитку спортивно-оздоровчого туризму є трудова міграція, яка сприяє формуванню географічного кругозору, оцінки якості життя населення сусідніх країн; участь у міжнародних транскордонних туристичних проєктах, що уможлиблює розвиток спортивно-оздоровчого туризму, трудова міграція є також позитивним фактором подальшого розвитку туризму в цілому, оскільки сприяє формуванню географічного кругозору, оцінки якості життя населення сусідніх країн, відповідних стандартів життя та культурних цінностей.	• слабкий розвиток екологічного туризму; • недосконалість обробки даних щодо об'єктів туристичної інфраструктури; • недостатня транспортна доступність об'єктів рекреаційного потенціалу, а саме в північних районах області; • низька зовнішня інвестиційна привабливість області; • низький рівень доходів населення; • низький рівень фінансової, організаційної підтримки з боку держави.
<i>Еколого-рекреаційні аспекти</i>	
• сприятлива екологічна ситуація у Волинській області; • низький рівень забруднення атмосфери, водних, лісових об'єктів; • висока якість питної води через відсутність потужних промислових об'єктів в області; високі темпи відновлення флори й фауни області.	• перенасиченість сміттєзвалищ побутовими відходами та відсутність сміттєпереробних об'єктів створюють негативні умови для розвитку туризму; • наявність радіаційно забруднених територій; • низький рівень екологічної свідомості населення; низький рівень лісовідновлювальних, озера-

Продовження таблиці 4.3

1	2
	та річкоочисних робіт, що в майбутньому може негативно вплинути на еколого-рекреаційну ситуацію.
Можливості	Загрози

<i>Рекреаційний потенціал</i>	
• досить низький рівень освоєння рекреаційного потенціалу (північні території області), що дає значний потенціал для асортименту пропонованого туристського продукту; • залучення зовнішніх інвестицій у розвиток видів спортивно-оздоровчого туризму.	• відсутність системного підходу до розвитку туристичної галузі загалом, зокрема спортивно-оздоровчого туризму у Волинській області; • скорочення та зникнення виробництва нових туристських маршрутів через низьку конкурентоспроможність області.
<i>Туристична інфраструктура</i>	
• активізація транскордонного співробітництва та перспективи виходу на міжнародний туристичний ринок (це стосується розширення співробітництва з Польщею та Білоруссю, а також представлення волинського турпродукту на ринку інших європейських країн); • створення туристичних вело- маршрутів Green Velo; • робота з додатковими групами споживачів (розробка турів усіх класів та охоплення всіх груп споживачів); • близькість до кордону області сприяє збільшенню туристських потоків, розвитку спортивно-оздоровчого туризму; • створення спеціалізованих закладів для прокату туристичного спорядження безпосередньо в місцях початку туристських маршрутів (палатки, рюкзаки, байдарки, велосипеди та ін.); • будівництво нових велодоріжок.	• посилення позицій більш конкурентоспроможних видів туризму та зникнення спортивно- оздоровчого виду туризму; • зміна потреб і смаків туристів; • соціально-економічна та політична нестабільність у державі; • низький рівень культури відпочинку місцевого населення.

Закінчення таблиці 4.3

1	2
<i>Еколого-рекреаційні аспекти</i>	
• поява нових, перспективних та унікальних маршрутів, а також упорядкування наявних (упорядкування екологічних стежок); • розробка інклюзивних маршрутів.	• забезпечення та контроль охорони навколишнього середовища; • забезпечення безпеки туриста під час туристичного походу.

*Складено автором.

Отже, зважаючи на результати SWOT-аналізу спортивно-оздоровчого туризму Волинської області, робимо висновок, що основними перевагами для подальшого розвитку цього сегменту туризму є:

- вигідне географічне положення області;
- сприятливі природні умови для розвитку саме спортивно-оздоровчих видів туризму;
- наявність достатньої кількості ресурсів для розвитку спортивно-оздоровчих видів туризму (сприятливі кліматичні ресурси, різноманітність ландшафтних, водних, лісових, промисельних, бальнеологічних та інших ресурсів, на основі яких розвиваються спортивно-оздоровчі види туризму);
- давня історія й культура області;
- низький рівень урбанізації (міське населення – 52,3 %, сільське – 47,7 % відповідно);
- високий транспортний потенціал Волинської області (оскільки область розміщена на перетині міжнародних шляхів, розвиток транспортної інфраструктури є одним із найбільш пріоритетних);
- гнучка цінова політика у сфері туризму області (рівень цін на туристські послуги, порівняно з іншими регіонами України, дорівнює «середньому» рівню);
- інвестиційна привабливість області (переважно через прикордонне положення);
- наявність кваліфікованих трудових ресурсів, наукових кадрів і наукових розробок у сфері туризму;
- позитивна екологічна ситуація у Волинській області.

Значущими недоліками для подальшого розвитку спортивно-оздоровчого туризму у Волинській області є:

- - нестабільна політична ситуація в Україні загалом (особливо це впливає на залучення іноземних туристів та міжнародних інвестицій);

- відсутність добре продуманої стратегії у сфері туризму («Стратегія розвитку Волині до 2027 року» переважно містить інформацію щодо підтримки наявних видів туризму й не передбачає розвиток нових або ж менш популярних);

- низький рівень розвитку туристської інфраструктури (особливо це стосується матеріально-технічного забезпечення, що не відповідає міжнародним стандартам);

- нерациональне використання природних ресурсів;

- недостатнє інформативне забезпечення розвитку спортивно-оздоровчого туризму;

- брак фінансових ресурсів;

- сезонність туристського попиту (виділення чіткого літнього сезону);

- відсутність пропагування спортивно-оздоровчого туризму (мається на увазі екологічна спрямованість цих видів туризму й охорони довкілля);

- невідповідність пропонованого туристського продукту міжнародним стандартам;

- низький рівень екологічної свідомості населення.

Проаналізувавши фактори зовнішнього (можливості та загрози) і внутрішнього (сильні й слабкі сторони) впливу, можемо виділити переваги та недоліки розвитку спортивно-оздоровчого туризму у Волинській області. Потрібно своєчасно виявляти загрози задля запобігання кризі розвитку тих чи інших видів туризму, і туристичної галузі загалом, а знання про потенційні можливості дає змогу заздалегідь підготуватися до найбільш ефективного їх використання.

Волинська область, хоч і має чималу кількість проблем у розвитку спортивно-оздоровчого туризму, однак, незважаючи на це, володіє також і чималими перспективами з розвитку цього виду туризму.

Для окреслення перспектив розвитку спортивно-оздоровчих видів туризму потрібно зазначити низку необхідних і першочергових кроків у цьому напрямі, а саме:

- залучення інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури, будівництво нових закладів відпочинку та тимчасового розміщення, зокрема кемпінгів і наметових містечок, для забезпечення туристів спортивно-оздоровчого напрямку туризму;
- створення внутрішніх та транскордонних маршрутів із залученням територій сусідніх держав, зокрема Хелмського повіту Люблінського воєводства Республіки Польща й Брестської області Республіки Білорусь, що дасть змогу залучити потік іноземних туристів;
- знакування об'єктів туристичного показу, пам'яток історико-культурної спадщини, закладів туристичної інфраструктури. Установлення інформаційних таблиць із короткими довідками про об'єкт і QR-кодами;
- створення мережі туристсько-інформаційних центрів (пунктів) на територіях національних парків, які б надавали інформацію про спортивно-оздоровчі маршрути на території парку;
- збільшення мережі туристичних маршрутів у національних природних парках, інших об'єктах природно-заповідного фонду, а також проведення відповідного маркування маршрутів для різних видів туризму [6];
- створення маршрутно-кваліфікаційної комісії, зокрема в Шацькому НПП, яка б реєструвала в обов'язковому порядку туристичні походи територією парку;
- створення й облаштування спеціально відведених місць для наметових таборів;
- випуск якісної друкованої та мультимедійної рекламної інформаційної продукції про маршрути спортивно-оздоровчого туризму;
- видання окремих чи комплексного буклетів про «Велосипедні туристичні маршрути Волині», «Водні туристичні маршрути Волині», «Пішохідні туристичні маршрути Волині», «Кінні мандрівки Волині»;

- забезпечення трансляції промороликів про туристсько-рекреаційні маршрути спортивно-оздоровчого туризму області на телебаченні та їх популяризації через соціальні мережі, друк і розміщення на умовах взаємообміну з регіонами України соціальної реклами (реклами туристичних можливостей області) для біл-бордів;

- запровадження єдиної системи знакування туристських об'єктів у містах Володимир-Волинський та Ковель, інших історичних населених пунктах області;

- утворення інфраструктури туризму в зонах міжнародних і внутрішніх транспортних коридорів на території області;

- реконструкція матеріально-технічної бази функціонування туристичної інфраструктури [107];

- забезпечення встановлення інформаційних знаків до готелів, санаторіїв, баз відпочинку, садиб сільського туризму й закладів ресторанного господарства;

- на умовах державно-приватного партнерства або шляхом залучення інвесторів, облаштування автокемпінгів та створення розділу про «Автокемпінги» вебсайту «Волинь туристична»;

- проведення робіт із ремонту та реконструкції доріг, що ведуть до об'єктів туристичних відвідувань, закладів туристичної інфраструктури;

- участь у туристичних конференціях, семінарах і ярмарках (участь у туристичних заходах сприятиме вивченню нових тенденцій у туристичній галузі, дасть змогу залучити нових туристів та пропагувати розвиток туризму серед широких верств населення);

- збільшення кількості туристичних підприємств і турклубів, котрі популяризуватимуть внутрішній туризм та туристичні маршрути Волині;

- удосконалення системи туристичного обслуговування відповідно до міжнародних стандартів;

- проведення постійних маркетингових досліджень, що дасть змогу об'єктивно дослідити смаки споживачів, їх переваги в тому чи іншому напрямку спортивно-оздоровчого туризму;

- здійснення ремонту мережі рекреаційних пунктів (місць відпочинку): Люб'язівський рекреаційний пункт (с. Любязь), Зоологічний стаціонар у с. Сваловичі, запроєктувати два наметових містечка на озерах Люцимер та Пісочне, провести благоустрій шляхів до озер Світязь, Пулемець, Люцимер [107];

- забезпечення належних санітарно-побутових та естетичних умов перебування в зонах відпочинку НПП «Прип'ять-Стохід» й облаштування екологічної стежки «Бортництво на Поліссі»;

- забезпечити дотримання всіх екологічних норм і заходів у межах екологічної політики в секторі туризму, незалежно від виду туристсько-рекреаційної діяльності;

- упорядкування туристських маршрутів НПП «Цуманська пуща»;

- прокладання й маркування туристичних, екологічних маршрутів, їх облаштування (установлення інформаційних щитів);

- формування та поширення електронного календаря основних культурно-мистецьких, спортивних і туристичних подій.

Сприяння розвитку велотуризму в області передбачає:

- розробку й упровадження концепції з розвитку велоінфраструктури міст обласного значення та районних центрів, рекреаційних зон на території області;

- виготовлення й презентацію сайту, який міститиме цікаву інформацію для велотуриста: про велоінфраструктуру, веломаршрути, велосадиби, туристичні об'єкти, інтерактивні карти тощо;

- розробку більшої кількості велотуристичних маршрутів по Волині, виготовлення туристичних буклетів, банерів і довідкових матеріалів, установлення велопарковковок;

- видання буклету «Велосипедні туристичні маршрути Волині»;

– стимулювання розвитку малого підприємництва у сфері організації відпочинку в селі, забезпечення функціонування розділу «Гостинні садиби» вебсайту «Волинь туристична» [107].

Протягом останніх п'яти-семи років в області проводиться робота з розвитку велосипедної інфраструктури. Наразі активісти працюють над документами, що стосуються переважно розробки стратегічних схем (концепцій) і благоустрою територій для велотуризму. Найактуальнішим питанням залишається створення мережі велосипедних парковок.

Для розвитку спортивно-оздоровчого туризму, зокрема комфортності туристів-мандрівників, пропонуємо декілька власних пропозицій.

На Волині наявна велика кількість озер, які мають перспективи в туристичному плані, але потребують певного облаштування. Одним із таких є озеро Біле. Розміщене воно на кордоні України й Білорусі в Камінь-Каширському районі за 2 км від села Невір. Тут хороші умови для відпочинку: пісок на березі білого кольору, вода чиста, навкруги – озеро, оточене лісовими ділянками.

Із білоруського боку на озері збудовано декілька туристичних баз і рекреаційні пункти. Українська сторона озера практично незаймана, тому потрібно, передусім, облаштувати прибережну смугу озера рекреаційними пунктами (альтанками, столами, місцями для вогнищ тощо), облаштувати місця для наметового табору й оглядовий майданчик із панорамним виглядом (рис. 4.1). Ця територія є досить хорошою опорною точкою для початку багатьох водних маршрутів річкою Прип'ять у напрямі до оз. Люб'язь. Також ця територія має задовільні природні умови для проведення пішохідних та велопоходів.

Рис. 4.1. *Облаштування озера Біле [9]*

За останні роки досить популярним напрямом для туристів стало с. Сваловичі Камінь-Каширського району. Велика кількість туристських маршрутів проходить через цей населений пункт. Сваловичі приваблюють туристів, передусім, своєю автентичною культурою й народними художніми промислами (бортництво, вишивка, лозоплетіння).

Село розміщене на межі Волинської та Рівненської областей між озерами Люб'язь і Нобель. Оскільки туристи зупиняються у Сваловичах під час екскурсій, треба запроєктувати кемпінг між селами Хоцунь та Сваловичі, неподалік озера Люб'язь (рис. 4.2). Для туристів-водників і велосипедистів – це хороший варіант для зупинки на ночівлю й відпочинок.

Оскільки національний природний парк «Прип'ять-Стохід» – один із наймасовіших напрямів спортивно-оздоровчого туризму, потрібно створити при адміністрації парку інформаційний центр, де кожен турист зможе ознайомитися з усіма можливостями відпочинку, отримати консультацію та необхідні картографічні матеріали про туристські маршрути й можливість оснащення туристів необхідним спорядженням. Зокрема, потрібно

забезпечити можливість брати в оренду таке туристське спорядження, як байдарки, каяки, весла, велосипеди, палатки тощо. Також, парку треба налагодити контакти з туристичними організаціями. Організувати престури для українських і закордонних туроператорів.

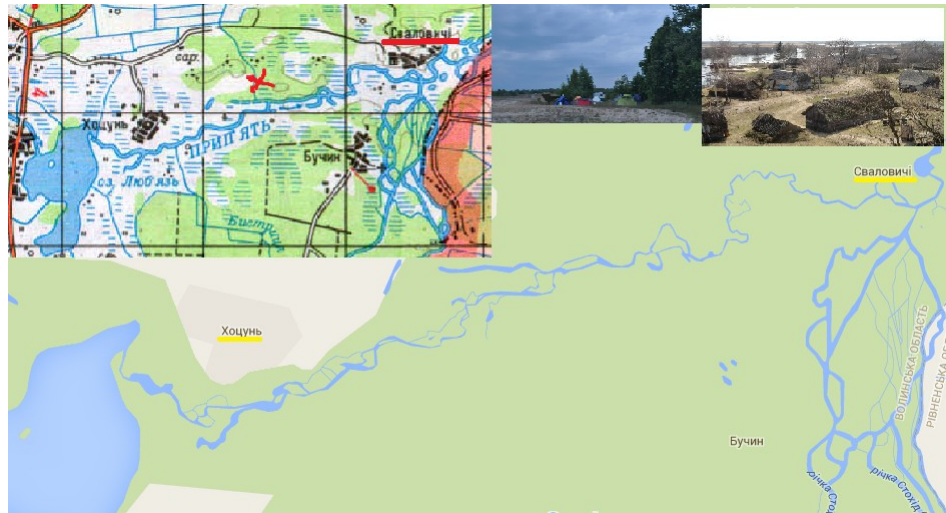

Рис. 4.2. Краєвиди села Сваловичі [89]

Проаналізувавши звіти туристичних походів, ми виявили, що велика кількість аматорських пішохідних та велосипедних турпоходів пролягає через озера Тросне, Глибоке, Засвинське Камінь-Каширського району. Озеро Засвинське на сьогодні є матеріально й технічно облаштованим для туристів. Проте озеро Глибоке потребує створення та облаштування рекреаційних пунктів (рис. 4.3). Тут облаштовано лише два пірси. Це озеро розміщене неподалік Черемського природного заповідника та автотраси Луцьк–Любешів (відстань від Луцька – 80 км), відтак у весняно-літній період тут спостерігаємо великий наплив туристів. Також потрібно встановити придорожні знаки, які б інформували туристів про напрям до певного туристичного об'єкта.

Тросне – одне з небагатьох озер Волині, яке визнане Волинським управлінням Держсанепідслужби України придатним для використання з рекреаційною метою (рис. 4.4). На південному його березі до послуг туристів облаштовано пляж. Проте рекреаційний пункт, зокрема альтанки та столи,

потребують оновлення. На західному березі є декілька турбаз, якими можна скористатися за попередньою домовленістю (турбаза від обласної філармонії та від Маневицької колонії).

Рис. 4.3. *Облаштування озера Глибоке [6]*

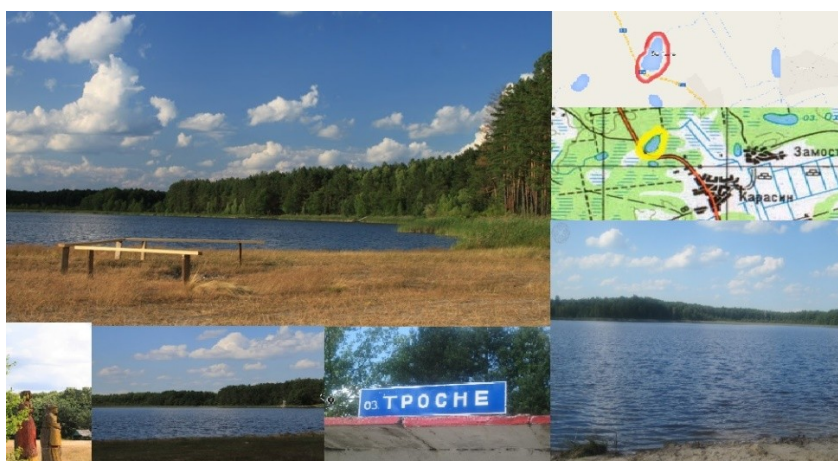

Рис. 4.4. *Озеро Тросне [6]*

Озеро Тросне популярне серед туристів як хороше місце для розбиття наметів і завдяки відносній близькості до Черемського заповідника. Проте територію озера потрібно краще облаштувати для комфорту мандрівників. Зокрема, оновити рекреаційний пункт на південному березі. А на східному та західному берегах – облаштувати додаткові зони відпочинку: місця для розведення багаття, установити альтанки й бесідки-грибки, гойдалки.

Потрібно подбати про санітарно-гігієнічні умови цієї території – відвести спеціальне місце для централізованого збирання сміття (рис. 4.5).

Рис. 4.5. Інформаційні туристичні білбоди при доргах [6]

Мальовничість території також сприяє проведенню тут туристських змагань (із пішохідного орієнтування, водної греблі на байдарках тощо) серед шкільної молоді, а це, зі свого боку, дасть змогу популяризувати активний відпочинок.

Потрібно зазначити, що річка Західний Буг, яка протікає західним кордоном області, серед волинських туристів мало використовується у водному туризмі. Тому туристичним клубам і центрам Волині потрібно приділити більше уваги водним сплавам річкою Західний Буг. Численні львівські туристи здійснюють сплав річкою до с. Литовеж Іваничівського району та Устилугу. Отже, ці ділянки на маршруті також потрібно обладнати місцями для відпочинку.

На узбіччі головних автомагістралей і доріг треба встановити інформаційні рекламні щити про туристичні об'єкти та маршрути з їх карто-схемами. Також у головних місцях туристичного інтересу, зокрема поруч природних туристських об'єктів, потрібно встановити оглядові майданчики з панорамним виглядом (рис. 4.5, 4.6).

Рис. 4.6. Вказівні туристичні знаки та оглядовий майданчик [9]

Проведення вказаних заходів дасть змогу розширити туристський потенціал та можливості Волині, забезпечить покращення туристичного іміджу області, збільшить потік туристів і розширить можливості спортивно-оздоровчого туризму.

Спортивно-оздоровчий туризм є перспективним напрямом пропаганди щодо дешевого й водночас ефективного відпочинку, що в умовах невисоких матеріальних доходів значної частини населення надає йому соціально-пріоритетного значення. Зменшення вартості відпочинку завдяки мінімізації видатків на матеріально-технічну інфраструктуру такого відпочинку відносно з вартістю відпочинку за традиційними організаційними формами у внутрішньому, зарубіжному й міжнародному туризмі, робить його соціально доступним та економічно привабливим для пересічного громадянина.

Отже, спортивно-оздоровчий туризм має перспективи для розвитку на території Волинської області.

Туристично-рекреаційний потенціал в області використовується недостатньо, адже за ефективністю його використання Волинська область посідає двадцять п'яту рейтингову позицію серед усіх регіонів України [118]. Це пов'язано з неефективною місцевою політикою стосовно розвитку

туризму, а також недосконалою стратегією розвитку туризму в більш перспективних місцях області.

Загалом оптимізація території Волинської області, реалізована на ландшафтній основі, повинна мати такий вигляд (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Оптимізаційні заходи щодо ландшафтних комплексів Волинської області*

Номер ландшафтного комплексу	Оптимізаційний захід
1	2
1	Обмежене входження на неосушених ділянках із можливістю перебування в частково осушених (екстремальний, плановий туризм)
2	Обмеження перебування туристів (водний туризм)
3	Достатнє перебування туристів (водний туризм)
4	Активне перебування туристів (водний, пішохідний туризм)
5	Часткове перебування на луках та луково-болотних ґрунтах (екстремальний, плановий туризм)
6	Перспективне перебування активних туристів (водний, велосипедний, пішохідний туризм)
7	Середньоінтенсивне перебування туристів (велосипедний, пішохідний туризм)
8	Найбільш привабливе перебування туристів (пішохідний туризм)
9	Активне короткотривале перебування туристів (пішохідний, велосипедний туризм)
10	Небезпечне перебування на торф'яно-болотних ґрунтах та заболочених пониженнях терас (екстремальний, плановий туризм)
11	Перспективне перебування туристів (пішохідний, велосипедний туризм)
12	Інтенсивне відпочинково-змагальне короткотривале перебування туристів (пішохідний, велосипедний туризм)
13	Достатнє перебування туристів (пішохідний, велосипедний туризм)
14	Високоінтенсивне перебування туристів (пішохідний, велосипедний туризм)
15	Відпочинково-змагальне короткотривале перебування туристів (пішохідний, велосипедний туризм)
16	Найбільш привабливе перебування туристів (пішохідний туризм)

1	2
17	Перспективне перебування туристів (пішохідний, велосипедний туризм)
18	Інтенсивне відпочинково-змагальне короткотривале перебування туристів (пішохідний, велосипедний туризм)

*Складено автором.

На нашу думку, перспективними для розвитку спортивного туризму у Волинській області є район Полісся, оскільки тут наявні унікальні природні ландшафти в поєднанні об'єктами історико-культурної спадщини. Зокрема, річки області використовуються, переважно, для короткочасного відпочинку, водного туризму, купання, риболовлі. Але найбільш популярним видом рекреації на річках регіону є проходження водних маршрутів. Нами розроблено такі маршрути, де можна здійснити як категорійні, так і некатегорійні походи (додаток Е).

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає підстави зробити такі висновки.

1. Спортивно-оздоровчий туризм – це фізична активність людини з відновленням фізичного та психічного здоров'я, у природному середовищі, визначною рисою якого є пересування місцевістю з подоланням природних перешкод, із зануренням в історію, культуру території подорожі. Спортивно-оздоровчий туризм чітко залежить від природних і суспільних особливостей області. Його диференційованість зумовлена наявністю ландшафтного різноманіття території області.

2. Класифікація й типологія СОР регіону є основою його просторової диференціації, до якої введено систематизацію об'єктів за певними характерними ознаками. Поділяються види спортивно-оздоровчого туризму за двома основними критеріями, а саме за характером місцевості й за способом пересування. За характером місцевості виділяють водний, гірський, спелеологічний. За способом пересування виділяють дві групи видів, активні та пасивні. До активних відносять пішохідний, лижний, велосипедний, до пасивних – автомобільний, мотоциклетний вітрильний, повітряний, кінний і низка інших екзотичних видів.

3. Серед загальнонаукових методів спортивно-оздоровчого туризму виділяють історичний, порівняння, аналіз, синтез, спостереження, статистичний, класифікації та типізації, районування, конструктивно-географічний, літературний, описовий, структурний аналіз. Для розробки маршрутів спортивно-оздоровчих походів застосовують метод польових експедиційних досліджень, який спирається на системний підхід. При цьому дослідження спортивно-оздоровчого туризму включає вивчення різноманітних об'єктів від природних до інфраструктурних.

4. Передумови розвитку спортивно-оздоровчого туризму регіону і їх комплексна конструктивно-географічна оцінка належать до найважливіших передумов функціонування туристичної галузі будь-якого регіону. Волинська область має вигідне географічне положення, сприятливі умови й ресурси для

розвитку спортивно-оздоровчого туризму. Коефіцієнт рекреаційної цінності районів для потреб спортивно-оздоровчого туризму коливається від 1,7 до 2,2, а саме: Камінь-Каширський – 1,7, Ковельський – 2,0, Луцький – 2,2, Володимир-Волинський – 2,2. Комплексна оцінка рекреаційного потенціалу адміністративних районів області коливається від 19 до 23 балів, де найменшу сумарну кількість балів має Камінь-Каширський район (19), а найбільшу – Ковельський район (23).

5. Для розуміння стану розвитку туризму області важливе значення мають стан і тенденції ринку туристичних потоків. Незважаючи на прогресивний розвиток туристичної галузі в регіоні, кількість туристських потоків упродовж останніх років відображала зменшення кількості туристів, які почали віддавати перевагу самостійним подорожам, не звертаючись до послуг туристичних організацій, оскільки зросли можливості бронювання транспортних квитків і туристичних путівок самостійно в мережі Інтернет.

Спортивно-оздоровчий туризм Волинської області розвивається, передусім, у найпопулярніших його видах – пішохідний, водний, велосипедний, а також кінний. Область має можливість для організації та проведення пішохідних туристичних походів лише до I категорії складності включно. Перешкодами для розвитку пішохідного туризму є поганий стан доріг, відсутність детального картографічного матеріалу про складені маршрути й спеціально відведену інфраструктуру. Водний туризм має всі необхідні умови для розвитку в області. Річки мають легкий рівень складності. Розроблено декілька одноденних кінних туристичних маршрутів. Територія Волинської області практично повністю придатна для велосипедного туризму. Найбільш популярними районами поширення велосипедного туризму є природоохоронні території. Кращий час для проведення походів за маршрутами – травень–вересень.

Визначено туристсько-рекреаційну ємність територіальних систем у межах Волинської області, в основу розрахунку її туристичного спортивно-оздоровчого використання прийнято різноманіття ландшафтних комплексів.

Отже, визначено три класи ландшафтів за рекреаційною ємністю: перший (умовно придатні) – від 3 до 4; другий (середньопридатні) – від 5 до 6; третій (придатні) – від 7 до 9.

За 2010–2020 рр. маршрутно-кваліфікаційні комісії при Волинській обласній федерації спортивного туризму та Волинському обласному центрі національно-патріотичного виховання, туризму й краєзнавства організували походи 349 туристичних груп спортивно-оздоровчого туризму. Якщо у 2010 р. у походах узяли участь 268 туристів, то до 2015 р. їх кількість зросла до 597 осіб, а у 2020 р. знизилася до 111 осіб. За складністю маршрутів переважають походи 1–3 ступеня складності. За 2010–2020 рр., за даними МКК, у Волинській області проведено 284 ступеневих походи, із яких 28 – 1-го ступеня складності, 101 – 2-го, 155 – 3-го. Кількість категорійних походів за вказаний період становить 95 одиниць. На I категорію складності припадає 67 походів, на II – 20 та на III – вісім.

Згідно зі спортивно-оздоровчим районуванням, за оцінкою привабливості території Волинської області найбільш привабливими районами для подальшого розвитку спортивно-оздоровчого туризму є Ковельський, Камінь-Каширський і Луцький райони. Складено карту диференціації туристських маршрутів територією адміністративних районів.

Розроблено спортивно-оздоровче районування Волинської області та виокремлено такі райони: Північно-Східний, Центральний і Південно-Західний. Північно-Східний район є перспективним для розвитку водних видів туризму, зі свого боку, Центральний район водночас спеціалізується на пішохідно-велосипедному та водному туризмі, а Південно-Західний район має пішохідно-велосипедний напрям. Завдяки різноманітності ландшафтів, розгалуженій туристичній інфраструктурі, наявним сприятливим природним умовам і ресурсам територія Волинської області має всі можливості для подальшого розвитку пішохідного, велосипедного та водного видів туризму.

6. Оптимізаційні заходи з експлуатації території Волинської області спортивно-оздоровчою діяльністю потрібно здійснювати з використанням

ландшафтної диференційованості території. Пропоновані оптимізаційні заходи варіюють від повної заборони на таку експлуатацію (тобто перебування в межах територій туристських груп) до збільшення інтенсивності спортивно-туристичного використання. Індивідуальність у підходах до пропонованої спортивно-оздоровчої діяльності забезпечить максимальну врахованість природних умов і наявних природно-антропогенних ситуацій.

Проведений SWOT-аналіз спортивно-оздоровчого туризму дав підставу виявити слабкі й сильні сторони, можливості та загрози подальшого розвитку. Сильними сторонами є унікальні й специфічні ландшафти для туристських походів, наявність рекреаційного потенціалу, природних умов і ресурсів, туристичної інфраструктури, еколого-рекреаційних аспектів.

При цьому до головних проблем розвитку спортивно-оздоровчого туризму у Волинській області відносять відсутність чіткого врахування природної диференційованості території на ландшафтні утворення; державного фінансування заходів, спрямованих на популяризацію СОТ в області на внутрішньому й міжнародному ринках туристичних послуг; відсутність позначення маршрутів проїзду до туристських об'єктів і місць туристичних відвідувань у містах та селищах; незадовільний стан під'їзних шляхів до об'єктів; сезонність туристського попиту; неналежний стан туристської інфраструктури; відсутність необхідної велосипедної інфраструктури, велопарковок і велодоріжок; наявності загальної інформації про туристські маршрути територією Волинської області та їх картосхем. Низка розроблених заходів із конструктивно-географічної оптимізації території Волинської області на основі статистичних, конструктивно-екологічних і розрахункових показників стану туристичної спортивно-оздоровчої діяльності сприятиме розвитку спортивно-оздоровчого туризму й, отже, покращенню загального стану туристської галузі.

Серед похідних оптимізаційних заходів із розвитку спортивно-оздоровчих видів туризму належать залучення інвестицій у розвиток

туристичної інфраструктури та будівництво нових закладів відпочинку й тимчасового розміщення; можливість створення внутрішніх і транскордонних маршрутів, що дасть змогу залучити потік іноземних туристів; знакування туристичних об'єктів, пам'яток історико-культурної спадщини, закладів туристської інфраструктури; установлення інформаційних таблиць із короткими довідками про об'єкт та QR-кодами; створення мережі туристично-інформаційних центрів (пунктів) на територіях національних парків; збільшення мережі туристських маршрутів у НПП, інших об'єктах природно-заповідного фонду; забезпечення трансляції промороликів про туристсько-рекреаційні маршрути спортивно-оздоровчого туризму області на телебаченні та через соціальні мережі, друк і розміщення на умовах взаємообміну з регіонами України соціальної реклами для білбордів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко О. М, Адаменко Я. О, Міщенко Л. В. Геоінформаційна система екологічної безпеки та екологічного аудиту територій. Система екологического менеджмента ISO 14001. Київ: Екологический аудит, 2005. 393 с.
2. Атлас Волинської області/[відп. ред. Ф. В. Зузук]. Комітет геодезії і картографії СРСР, 1991. 42 с.
3. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України: навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2009. 400 с.
4. Бялович Ю. П. Метод фитомеліорації. *Науковий звіт за 1945 рік/ Укр НДІ Агромеліорації і ліс. гос-ва*. Харків, 1947. С 105–148.
5. В'їзний туризм: навч. посіб. / Коваль П. Ф., Алешугіна Н. О., Андрєєва Г. П., Зеленська О. О., Григор'єва Т. В., Пархоменко О. Г., Дудко В. Б., Михайловський М. О., Бондар С. І. Ніжин: Вид-во Лук'яненко В. В., 2010. 304 с.
6. Волинська державна обласна адміністрація. URL: <https://voladm.gov.ua>. (дата звернення: 07 квітня 2020).
7. Волинське молодіжне об'єднання «Хорс». URL: <http://vmo-hors.in.ua> (дата звернення: 07 квітня 2020).
8. Волинська обласна рада. URL: <http://www.volynrada.gov.ua> (дата звернення: 20 липня 2020).
9. Волинський обласний центр національно-патріотичного виховання. URL: <http://cnpvtk.volyn.ua> (дата звернення: 27 липня 2020).
10. Волинське обласне управління лісового та мисливського господарства. URL: <http://lis.volyn.ua> (дата звернення: 20 липня 2020).
11. Володимир-Волинська міська громада. URL: <https://gromada.info/gromada/volvol/> (дата звернення: 10 січня 2021)
12. Володимир-Волинський. Карта історико-культурної спадщини. URL: <http://shtetlroutes.eu/uk/volodymyr-volynsky-cultural-heritage-card/> (дата звернення: 10 січня 2021).

13. Гавриленко О. П. Методологія екогеографічних досліджень. *Географія та туризм*. 2012. Вип. 21. С. 207–214.
14. Ганущак М. М., Тарасюк Н. А. Методи й підходи до комплексного вивчення басейнової системи р. Стир. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки*. 2009. № 11. С. 19–29.
15. Головне управління статистики у Волинській області URL: <https://www.lutsk.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20 липня 2020).
16. Грабовський Ю. А. Скалій О. О., Скалій Т. В. Спортивний туризм: навч. посіб. Тернопіль: Навч. кн. Богдан, 2009. 304 с.
17. Гринасюк А. Р., Ільїн Л. В. Атрактивність ландшафтів Волинської області: теорія і практика оцінювання: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 196 с.
18. Гродзинський М. Д. Основи ландшафтної екології: підручник. Київ: Либідь, 1993. 224 с.
19. Дехтяр В. Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму. Київ: Наук. світ, 2002. 202 с.
20. Дмитрук С. В., Дмитрук О. Ю. Соціально-педагогічні технології в туризмі: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2012. 328 с.
21. Дмитрук О. Ю., Щур Ю. О. Спортивно-оздоровчий туризм: навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2003. 232 с.
22. ДСТУ 7450:2013 Туристичні послуги. Знаки туристичні активного туризму. Класифікація, опис і правила застосування: наказ Мінекономрозвитку України від 29 лист. 2013 р. № 1423. Чинний від 01.07.2014. Київ, 2014. 22 с. (Інформація та документація).
23. Екологічний паспорт Волинської області за 2019 рік. URL: <https://voladm.gov.ua/article/ekologichniy-pasport-volinskoyi-oblasti-za-2019-rik> (дата звернення: 11.03.2016).

24. Єрко А. В. Поняття спортивно-оздоровчого туризму та його характерні риси. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки*. 2013. № 6. С. 184–187.

25. Єрко А. В. Розвиток спортивно-оздоровчого туризму у Волинській області. *Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., (Луцьк, 16–17 жовт. 2008 р.)/за ред. В. Й. Лажніка і С. В. Федонюка. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. С. 344–347.

26. Єрко А. В. Роль маршрутно-кваліфікаційних комісій у розвитку спортивно-оздоровчого туризму Волинської області. *Науковий вісник Волинського національного університету. Серія: Географічні науки*. № 8. 2009. С. 151–155.

27. Єрко А. В. Стан та перспективи розвитку дитячо-юнацького туризму у Волинській області. *Науковий вісник Волинського національного університету. Серія: Географічні науки*. № 3. 2010. С. 177–180.

28. Єрко А. В. Стан та перспективи розвитку спортивно-оздоровчого туризму на території Шацького національного природного парку. *Науковий вісник Волинського національного університету. Серія: Географічні науки*. № 17. 2010. С. 157–161.

29. Єрко А. В., Єрко І. В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної інфраструктури Волинської області. *Географія та туризм: наук. зб.* Київ: КНУ, 2012. Вип. 21. С. 280–89.

30. Єрко А. В., Каліновський Д. І. Динаміка та перспективи розвитку спортивно-оздоровчого туризму у Волинській області. *Природа Західного Полісся та прилеглих територій: зб. наук. праць*/за ред. Ф. В. Зузука. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2016. № 13. С. 99–106.

31. Єрко А. В., Савич К. В. Сучасний стан розвитку туристичної інфраструктури Волинської області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*. Тернопіль: СМП «Тайп». № 1 (Вип. 40). 2016. С. 163–170.

32. Єрко А. В. Особливості розвитку самодіяльного спортивно-оздоровчого туризму Волинської області. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету. Серія: Географічні науки.* № 15. 2016. С. 111–118.

33. Єрко А. В. Стан та перспективи розвитку зеленого туризму Волинської області. *Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: тези доп. IV міжнар. наук.-практ конф. студентів, аспірантів і молодих науковців, Луцьк, 17–18 трав. 2007 р./за ред. В. Й. Лажніка і С. В. Федонюка.* Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. С. 488–490.

34. Єрко А. В. Спортивно-оздоровчий туризм Волинської області. *Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. аспірантів і студентів (16–17 квіт. 2008 р.): у 2 т.* Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т. 1. С. 122–123.

35. Єрко А. В. Розвиток спортивно-оздоровчого туризму у Волинській області. *Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: матеріали V наук.-практ. конф., Луцьк, 16–17 жовт. 2008 р./за ред. В. Й. Лажніка і С. В. Федонюка.* Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. С. 344–347.

36. Єрко А. В. Система оздоровлення дітей та молоді у Волинській області. *Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. аспірантів і студентів (13–14 трав. 2009 р.): у 3 т.* Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. Т. 2. С. 64–65.

37. Єрко А. В., Єрко І. В. Сучасний стан розвитку дитячого оздоровлення та відпочинку на території Волинської області. *Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. Луцьк–Світязь, 21–23 трав. 2015 р.* Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2015. С. 21–24.

38. Єрко А. В., Єрко І. В., Качаровський Р. Є., Мельник Н. В. Туристично-рекреаційна привабливість Сереховичівської сільської ОТГ Волинської області. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.: зб. наук. праць. Переяслав, 2020. Вип. 66. С. 13–15.

39. Єрко А. В. Характеристика спеціалізованих закладів торгівлі для потреб спортивно-оздоровчого туризму Волинської області. *Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук*: зб. матеріалів Міжнар. наук.практ. конф. (15 груд. 2016 р.)/відп. ред. доц. Н. В. Коленда. Луцьк, 2016. С. 355–356.

40. Єрко А. В. Діяльність самодіяльних туристських організацій Волинської області. *Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук*: зб. матеріалів Міжнар. наук.практ. конф. (25 жовт. 2017 р.)/відп. ред. доц. Н. В. Коленда. Луцьк, 2017. С. 226–228.

41. Єрко А., Дем'янчук О., Єрко І., Войтович І., Войтович В. Методи та засоби підготовки в спортивному туризмі. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*/Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2019. № 3(47). С. 43–48.

42. Єрко А., Єрко І., Чир Н. Методика розробки туристичних маршрутів з активним способом пересування. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Т. VII: Ідентичність і свобода в освіті та науці*/[ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін; Ужгород; Бельско-Бяла; Київ: Посвіт, 2019. С. 186–187.

43. Єрко А. В., Войтович В. Техніка в'язання вузлів: метод. рек. Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2013. 28 с.

44. Єрко А. В. Характеристика пунктів прокату туристичного спорядження для потреб спортивно-оздоровчого туризму. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., присвяченої 35-річчю створення каф. екон. та соц. географії у

Східноєвроп. нац. ун-ті ім. Лесі Українки (м. Луцьк, 6–7 квіт. 2017 р.)/за ред. Ю. М. Барського, С. О. Пугача. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2017. С. 61–63.

45. Єрко А. В. Роль туристсько-краєзнавчого закладу у розвитку дитячо-юнацького туризму. *Освітні горизонти: інформаційно-методичний вісник/упорядник* З. Б. Лещенко. Луцьк, 2011. С. 442.

46. Єрко А. В., Мельнічук М. М., Єрко І. В. Найвища точка Волинської області, як об'єкт спортивно-оздоровчого туризму. *East European Scientific Journal* (65). 2021. Part 2. С. 35–40.

47. Єрко І. В., Чир Н. В., Єрко А. В. Теоретико-методологічні основи дослідження активного туризму. *Rozwój nowoczesnej edukacji s nauki – stan, problem, perspektywy: monografia/red. nauk.: J. Grzesiak, I. Zymomrya, W. Ilnytskyj. Konin; Użhorod; Kijów: Poswit, 2019. S. 65–75.*

48. Єрко І. В., Савич К. В. Характеристика альтернативних видів туризму Волинської області. *Природа Західного Полісся та прилеглих територій: зб. наук. праць/за заг. ред. Ф. В. Зузука; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2016. № 13. С. 85–91.*

49. Єрко І. В., Єрко А. В. Туристичний клуб «Меридіан» як чинник розвитку масового туризму у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки. *Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туризму в регіонах України: II Всеукр. наук.-практ. конф. 18–19 трав. 2017 року, м. Львів, 2017.*

50. Єрко І, Дем'янчук О., Єрко А. Самодіяльний туризм як активний спосіб відпочинку. *Фізична активність і якість життя людини: зб. тез доп. IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (10 черв. 2020 р.)/уклад.: А. В. Цьось, С. Я. Індика. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2020. С. 46–47.*

51. Звіт про роботу МКК протягом 2012–2015 років/Центер туризму спорту та екскурсій управління освіти, науки та молоді Волинської облдержадміністрації. Луцьк, 2015. 20 с.

52. Звіт про роботу МКК за 2009–2019 роки/Волинська обласна федерація спортивного туризму. 2019. 56 с.

53. Зузук Ф. В., Колошко Л. К., Карпюк З. К. Осушені землі Волинської області та їх охорона: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 294 с.
54. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 325/95-ВР.
55. Іванух Р., Жученко В. Стратегічні проблеми розвитку рекреаційно-туристичного комплексу України. *Економіка України*. № 1. 1997. С. 65–70.
56. Ільїн Л. В. Особливості озерних комплексів Західноукраїнського Полісся. Наукові праці Українського науково-дослідного гідрометеорологічного інституту. 2007. Вип. 256. С. 359–366.
57. Ільїна О. В., Кукурудза С. І. Болотні геокомплекси Волині. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. 242 с.
58. Каліновський Д. І. Рекреаційні ресурси озер Волинської області: оцінювання та конструктивно-географічні засади раціонального використання: дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.11/Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2014. 243 с.
59. Калько А., Інкін О. Роль учнівської та студентської молоді у встановленні й розвитку спортивного туризму в Україні. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-т. ім. Лесі Українки, 2013. № 16. С. 175–178.
60. Камінь-Каширська міська громада. URL: [http:// https://kmk-gromada.gov.ua/](http://https://kmk-gromada.gov.ua/). (дата звернення: 10 січня 2021)
61. Камінь-Каширська районна державна адміністрація. URL: <http://www.kamadm.gov.ua/investytsiinyi-dovidnyk/investytsiini-propozytsii-pid-priemstv-raionu> (дата звернення: 10 січня 2021).
62. Карта туристичних маршрутів «Шацькій національний природний парк». URL: <http://ozera.com.ua/images/mapozera.jpg> (дата звернення: 10.10.16).
63. Ківерцівський національний природний парк «Цуманська пуща». URL: <http://knpp.com.ua/> (дата звернення: 10.08.2020).

64. Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. Київ: Знання, 2011. 334 с.
65. Ковельська міська громада. URL: <http://gromada.info/ru/obschi-na/kovelska/> (дата звернення: 10 січня 2021)
66. Колотуха О. В. Дитячо-юнацький туризм в Україні як територіальна соціально-економічна система: проблеми та перспективи розвитку: дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02/НАН України, Інститут географії. Київ, 2004. 257 с.
67. Колотуха О. До питань туристсько-спортивного районування території України. *Часопис соціально-економічної географії*. Харків, 2014. № 2. С. 113–118.
68. Конох А. П. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців із спортивно-оздоровчого туризму у вищих навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04/Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. Київ, 2007. 551 арк.+ арк. 552-679 (дод.). арк. 495-551/
69. Крачило М. П., Попович С. І., Федоренко Н. В. Проблеми туристичного районування. *Туристичні ресурси України: зб. наук. ст.* Київ: КМТрейдинг, 1996. С. 268–275.
70. Кузик С. П. Географія туризму: навч. посіб. Київ: Знання, 2011. 271 с.
71. Лажнік В. Й., Майстер А. А. Лісогосподарська освоєність території Волинської області. *Актуальні проблеми країнознавчої науки: V Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф.* Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2015. С. 63–69.
72. Лепкий М. І., Подоляк В. М., Єрко А. В. Особливості інноваційного розвитку міста Луцька. *Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: кол. моногр. Вид. третє/за наук. ред. проф. Матвійчук Л. Ю.* Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2017. С. 143–163.
73. Луцька міська громада. URL: <http://gromada.info/gromada/lucka/> (дата звернення: 10 січня 2021).
74. Луцький форум Lutsk Board. URL: <http://board.lutsk.ua> (дата звернення: 10 липня 2020).

75. Любіцева О. О. Методика розробки турів: навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2003. 104 с.
76. Любіцева О. О., Панкова Є. В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України: навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2007. 369 с.
77. Ляшук М. М. Готельно-ресторанне господарство Ковельсько-Турійського рекреаційного району Волинської області. *Природа Західного Полісся та прилеглих територій*: зб. наук. праць/за заг. ред. Ф. В. Зузука. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. № 11. С. 136–139.
78. Масляк П. О. Рекреаційна географія: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 343 с.
79. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. Львів: Світ, 1997. 259 с.
80. Мельнічук М. М., Уєвич С. Д., Чернець В. С., Гладич Л. В., Безсмертнюк Т. П. Сучасний стан і перспективи розвитку туристичної та рекреаційної діяльності Волинської області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*. 2013. № 2. С. 101–115.
81. Миронюк Н. В. Суспільно-географічний аналіз культурної спадщини Волинської області. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки*. 2012. № 9. С. 108–114.
82. Міщенко Л. В. Геоекологічне районування: монографія/за ред. О. М. Адаменка. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2011. 408 с.
83. Міщенко О. В. Туристичні маршрути національних природних парків Волинської області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Географія*. 2014. Вип. 2. С. 106–111.
84. Міщенко О. В., Черчик Л. М. Розвиток екологічного туризму в національних природних парках Волинської області: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 164 с.
85. Мольчак Я. О., Мігас Р. В. Річки Волині. Луцьк: Надстир'я, 1999. 176 с.

86. Музейний простір Волині. URL: <http://www.volyn-museum.com.ua> (дата звернення: 10 червня 2020).
87. Мусієнко М. М., Серебряков В. В., Брайон О. В. Екологія. Охорона природи: словник-довідник. Київ: Т-во Знання, КОО, 2002. 550 с.
88. Назарук М. М. Соціальна екологія: взаємодія суспільства і природи: навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 348 с.
89. Національний природний парк «Прип'ять-Стохід». URL: <http://www.pripyat-stohid.com> (дата звернення: 10 червня 2020).
90. Нові мандри. URL: <https://novimandry.com/ukraine?id=14> (дата звернення: 19 листопада 2020).
91. Олійник Я. Б., Єрко І. В. Суспільно-географічне дослідження туристичної інфраструктури Волинської області: монографія. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2014. 164 с.
92. Пангелов Б. П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2010. 247 с.
93. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2003. 352 с.
94. Пацюк В.С. Особливості використання антропогенних ландшафтів у рекреаційно-туристичній діяльності. *Фізична географія та геоморфологія*. Київ: ВГЛ «Обрій», 2008. Вип. 54. С. 83–89.
95. Писаревський І. М., Погасій С. О., Покоłodна М. М. Організація туризму: підручник. Харків: ХНАМГ, 2008. 541 с.
96. Писаревський І. М., Тонкошкур М. В. Планування та організація туристських маршрутів. Харків: ХНАМГ, 2011. 312 с.
97. Петлін В. М. Теорія природних територіальних систем: у 4-х т. Т. 4: Теоретичні основи антропогенного використання природних територіальних систем. Методика і сучасні напрямки досліджень. Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 436 с.
98. Петлін В. М. Конструктивна географія. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 544 с.

99. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії. Київ: [б. в.], 1996. 231 с.
100. Попович С. І. Туристично-екскурсійні ресурси України: вступ до проблеми. *Туристичні ресурси України*: зб. наук. ст. Київ: Типографія ФПУ, 1996. С. 7–17.
101. Правила змагань зі спортивного туризму. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Sport/Pravyla_zmagan/2024/Sport_tyrizm.pdf. (дата звернення: 20 липня 2020).
102. Правила з техніки пішохідного туризму. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Sport/Pravyla_zmagan/2021/pravila-sportivnikh-zmagan-zi-sportivnogo-turizmu.pdf (дата звернення: 20 липня 2020).
103. Прасул Ю. І., Пономарьова А. В. Організація туристичних походів: навч.-метод. посіб. для студентів-геогр. Харків: ХНУ, 2010. 44 с.
104. Природа Волинської області/[за. ред. К. І. Геренчука]. Львів: Вища шк., 1975. 147 с.
105. Приходько М. М., Приходько М. М. (молодший) Управління природними ресурсами і природоохоронною діяльністю. Івано-Франківськ: «Фоліант», 2004. 847 с.
106. Про затвердження Правил проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України. Наказ № 96 від 06.04.99.
107. Про заходи розвитку туризму та рекреації у Волинській області на 2016–2020 роки: Розпорядження Волинської обласної державної адміністрації від 18.01.2016 №12. URL: <http://voladm.gov.ua> (останній перегляд: 20 липня 2020).
108. Про затвердження Порядку надання туристичних послуг у м. Києві. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MR040112> (дата звернення: 20 липня 2020).
109. Регіональний офіс водних ресурсів у Волинській області. URL: <http://www.vodres.gov.ua> (дата звернення: 03 травня 2020).

110. Рекреаційні ресурси Волинської області. URL: http://p-for.com/book_446_glava_58_6.2._Pervinn%D1%96%C2%A0_dokumenti.html (дата звернення: 22 березня 2020).

111. Романів П. Аспекти організації пішохідного туризму у Волинській області. Вісник Львівського університету. Серія: Географічна. 2013. Вип. 43. Ч. 1. С. 68–81.

112. Савченко І. А., Айсанова А. І. Перспективи розвитку сільського зеленого туризму у Волинській і Рівненській областях. Актуальні проблеми країнознавчої науки: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Луцьк, 15–16 лист. 2016 р.)/за ред. В. Й. Лажніка. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. С. 135–138.

113. Савчук Л. Я. Теоретична та методологічна база екологічних та конструктивно-нозогеографічних досліджень. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія*. 2010. Вип. 21. Вінниця, 2010. С. 211–219.

114. Синиця Н. Використання SWOT-аналізу у розробці проектів та плануванні. URL: <http://www.slideshare.net/olenabashun/swot-1-15310532>. (дата звернення: 12.05.2016)

115. Скібіцька Л. І., Скібіцький О. М. Менеджмент: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2007. 416 с.

116. Смолій В. А., Федорченко В. К., Цибух В. І. Енциклопедичний словник-довідник з туризму/передм. В. М. Литвина. Київ: Вид. дім «Слово», 2006. 372 с.

117. Сокол Т. Г. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. Київ: Муз. Україна, 2002. 256 с.

118. Стан і перспективи розвитку зеленого туризму на Волині. URL: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/2807/1/> (дата звернення: 10 лютого 2020).

119. Стафійчук В. І. Рекреалогія: навч. посіб. 2-е вид. Київ: Альтерпрес, 2008. 264 с.

120. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp> (дата звернення: 10 лютого 2020).
121. Тимошенко Л. О., Лабарткава К. В. Спортивний туризм: навч. посіб. [для студентів вищ. навч. закл. фіз. вих. і спорту]. Львів: ЛДУФК, 2012. Ч. 1. 150 с.
122. Тітова С. В., Згонник Д. Г. Системний підхід та його роль у географічних дослідженнях. *Географія в інформаційному суспільстві: зб. наук. праць: у 4 т.* Київ: ВЛГ Обрій, 2008. С. 23–25.
123. Туристична компанія «Aktive-Світязь». URL: <http://www.ozera.com.ua> (дата звернення: 10 лютого 2020).
124. Туристичний клуб «ANTAR». URL: <https://www.facebook.com/antar.tourism> (дата звернення: 10 лютого 2020).
125. Туристичний магазин «Миклухо-Маклай». URL: <http://www.m-maklay.com> (дата звернення: 10 лютого 2020).
126. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навч. посіб. Одеса: Астропринт, 2005. 632 с.
127. Фесюк В. О., Полянський С. В. Водні ресурси Волинської області, їх екологічний стан. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія.* Вінниця, 2009. Вип. 19. С. 49–53.
128. Філіпов З. І. Спортивний туризм. Організація і методика спортивно-туристичної роботи: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. фізкультурного профілю. Дрогобич: Коло, 2010. 344 с.
129. Фокін С. П. Організація спортивно-оздоровчого туризму: метод. рек. для студентів. Київ: КУТЕП, 2003. 79 с.
130. Фокін С. П. Спортивний і спортивно-оздоровчий туризм: питання термінологічного апарату. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* 2006. № 8. С. 88–90.
131. Фокін С. П. Туризмологічні аспекти спортивного туризму. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ: зб. наук. ст.* Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. Вип. 1. С. 222–228.

132. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Київ: Центр навч. літ., 2007. 312 с.
133. Центр розвитку кінного туризму. URL: www.vofpp.lutsk.ua (дата звернення: 13 берзня 2020)
134. Черчик Л. М., Єрко І. В., Коленда Н. В., Міщенко О. В. Сучасний стан розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волинської області: монографія. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. 154 с.
135. Черчик Л. М. Туристсько-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови розвитку: монографія. Ч. 1/Л. М. Черчик, О. В. Міщенко, І. В. Єрко; МОНУ. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. 128 с.
136. Чир Н. В. Стан і перспективи розвитку зеленого туризму на Волині. *Географія. Землеустрій. Природокористування: Науковий вісник Ужгородського університету*. Ужгород: УЖНУ, 2013. Вип. 2. С. 191–199.
137. Чир Н. В. Рекреаційна географія: навч-метод. посіб. Мукачево: Вид-во Дишкант С. Я., 2019. 156 с.
138. Шацький національний природний парк. URL : <http://shpark.com.ua/> (дата звернення: 10.08.2020)
139. Шищенко П. Г., Гавриленко О. П., Муніч Н. В. Геоекологія: Теоретичні та практичні аспекти: монографія. Київ: Альтерпрес, 2014. 468 с.
140. Шищенко П. Г. Прикладная физическая география. Київ: Выща школа. Голов. изд-во, 1988. 192 с.
141. Шищенко П. Г. Принципы и методы ландшафтного анализа в региональном проектировании. Киев: Фитосоциоцентр, 1999. 284 с.
142. Шпильова В. О. Сучасний стан спортивно-оздоровчого туризму в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 24. С. 88–91.
143. Bojarski W.W. Podstawy analizy I inzynierii systemow. Warszawa: Panstw. Wyd. Naukowe, 1984. 456 s.
144. American Hiking Society. URL: <https://americanhiking.org/> (дата звернення: 10.08.2020).

145. Chhetri, P., Arrowsmith, C. and Jackson, M. Determining hiking experiences in nature-based tourist destinations, *Tourism Management*, Vol. 25 No. 1, 2020. P. 31–43.

146. Ierko Andrii Problems and prospects of the organization of inclusive tourism (on the example of Lutsk city). *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 01 (25). 2020. URL: https://sp-sciences.io.ua/s2734530/ierko_andrii_2020_.problems_and_prospects_of_the_organization_of_inclusive_tourism_on_the_example_of_lutsk_city_.social_and_human_sciences_.polish-ukrainian_scientific_journal_01_25_

147. Gross, S. and Sand, M. Adventure tourism: a perspective paper, *Tourism Review*. Vol. 75. No. 1. 2019. P. 153–157.

148. Walking tourism – promoting regional development. URL: <https://e-unwto.org> (дата звернення: 10.08.2020).

ДОДАТКИ

Додаток А

Паспорт туристичного шляху «Маршрут № 1» (Аміла)*

ЗАТВЕРДЖУЮ Директор департаменту інфраструктури та туризму облдержадміністрації _____І. І. Мирка
--

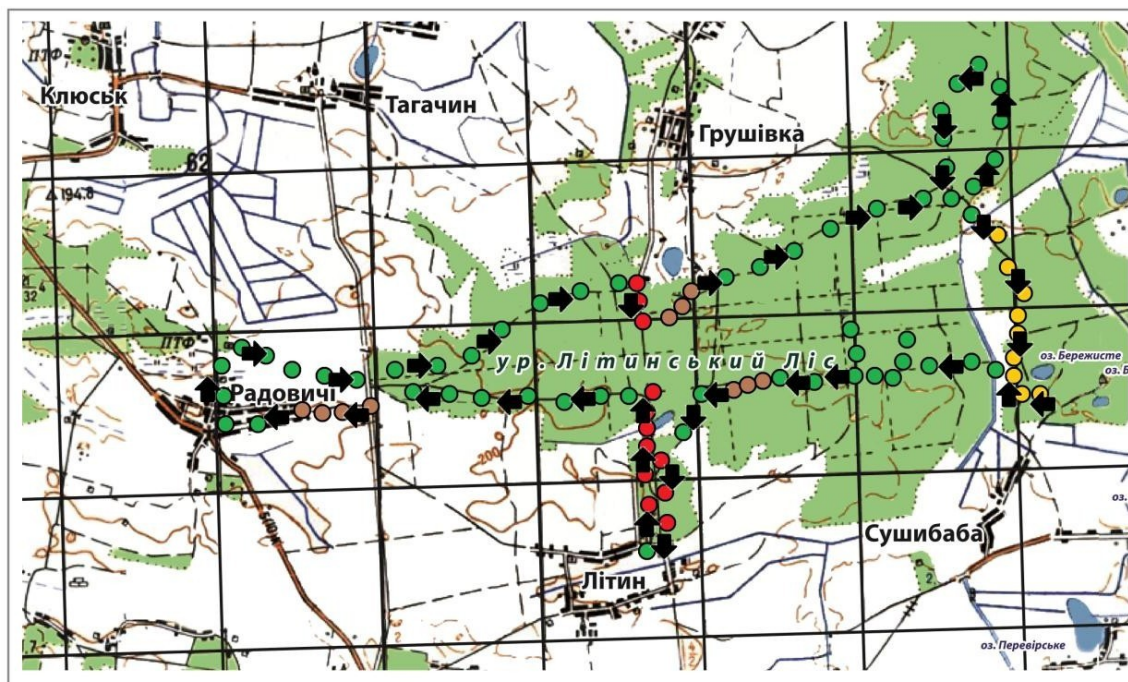
«_____»_____2016 р.		
ПАСПОРТ ТУРИСТИЧНОГО ШЛЯХУ		
Код шляху	—	
Номер шляху (обл. реєстр мар- кованих турис- тичних шляхів)		
Назва шляху	Маршрут № 1 (Аміла)	
Місцезнахо- дження	Україна, Волинська область, Турійський район	
Тип шляху	Кільцевий. Комбінований (уключає екостежку з окремим маркуванням)	
Основні пункти проходження	село Радовичі, озеро Бережисте, село Літин	
Протяжність	37,5 км Основний шлях: 33,7 км Екостежка: 3,8 км	
Картосхема шляху	Див. додаток 1	
Спосіб пересування	Пішки, велосипедом	
Складні ділянки	Див. додаток 2	
Об'єкти огляду	Природні	Див. додаток 1
	Культурно-історичні	
Об'єкти сервісу	Заклади розміщення	
	Пошта, телефон, Інтернет	
	Пункти громадського харчування, продуктові магазини	
	Альтанки, навіси	
	Мисливські хатки, колиби	
	Найм провідників, інструкторів	Екопарк «Аміла» 44850, Волинська область, Турійський район, село Радовичі, вулиця Кільцева, будинок 4, корпус А

*Складено автором на основі джерел [10, 26, 139].

Додаток А 1

**Складні та небезпечні для руху ділянки на маркованому туристичному
шляху «Маршрут № 1»**

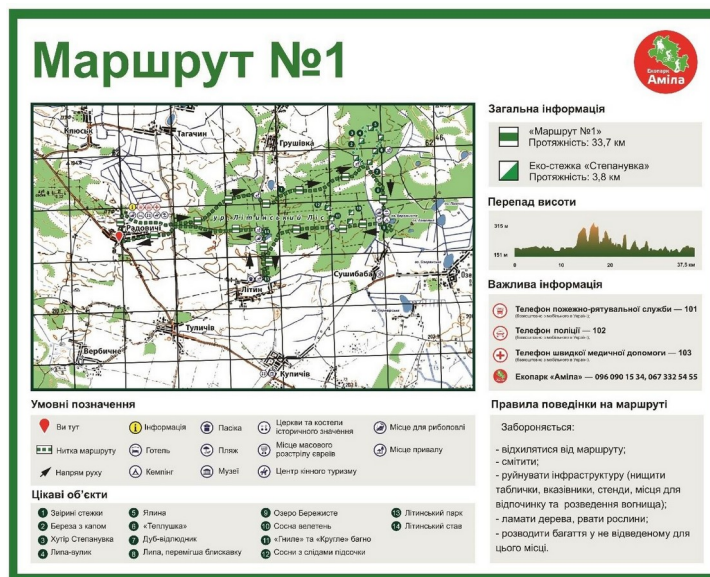
Картосхема шляху

Умовні позначення

	Напрям руху.
	Ґрунтове покриття.
	Ґрунтове покриття. Можливе заболочення (весна/осінь).
	Піщане покриття.
	Шосе Т0311. Рух автомобільного транспорту.

Маркувальні таблиці та стенди, установлені на маркованому туристичному шляху «Маршрут № 1»

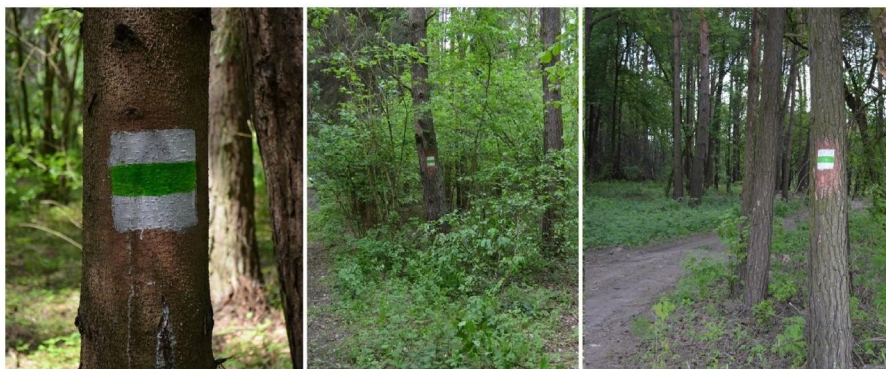
Стенди: Інформаційний стенд «Маршрут № 1»
Координати розміщення: 51.035481, 24.629788

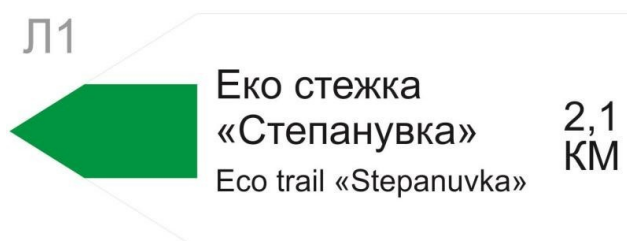
Додаток А 2.1

Координати розміщення : 51.061573, 24.763440

Маркування маршруту

Координати розміщення : 51.061573, 24.763440

Маркувальні таблиці:**Вказівні**

Координати розміщення: 51.041556, 24.774770

Інформаційно-вказівні

Координати розміщення: 51.041556, 24.774770

Підтверджуючі

Координати розміщення: 51.058183, 24.767224 ; 51.042687, 24.639476

Додаток Б

Рекомендовані пішохідні туристичні маршрути ЦНПВТК*

Склад-ність	Нитка туристичного маршруту	Протяжність (км)/тривалість (дні)
1	2	3
Туристичні маршрути «Історичними шляхами Волині»		
2	сmt Голоби – ст. Вівчицьк – с. Гончий Брід – с. Пересіка – с. Сушибаба – с. Купичів – с. Свиноарин – ур. Вовчак – с. Галинівка – с. Красностав – м. Володимир-Волинський	57/5
2	ст. Сенкевичівка – с. Новосілки – с. Новостав – с. Липа – р. Липа – Хрінниківське водосховище – с. Перемиль – р. Стир – с. Плешева – м. Берестечко – с. Зелене – с. Лобачівка – с. Галичани – ст. Мар'янівка	58/5
I	м. Ковель – с. Колодяжне – с. Любитів – с. Рокитниця – с. Пересіка – с. Озеряни – с. Купичів – с. Свиноарин – с. Свійчів – с. Микуличі – с. Нехвороща – с. Світанок – р. Луга – ст. Бубнів – с. Зимне – с. Суходоли – с. Ласків – с. Хотячів – м. Устилуг – м. Володимир-Волинський	135/6
Туристичні маршрути «Стежками партизанської слави»		
2	ст. Ромашківка – сmt Цумань – с. Берестяне – ур. Лопатень – с. Журавичі – с. Рудники – сmt Колки	56/4
I	ст. Ромашківка – сmt Цумань – с. Берестяне – ур. Лопатень – с. Журавичі – с. Рудники – сmt Колки – сmt Маневичі – с. Галузія – с. Серхів – с. Замостя – оз. Червище – с. Лобна – сmt Любешів	138/6
Туристичні маршрути «Поліське поозер'я»		
2	с. Краска – с. Яревище – с. Кримне (оз. Домашнє, оз. Пісочне) – с. Любохини – с. Заболоття – оз. Велике Згоранське	50/4
I	сmt Шацьк – с. Світязь – оз. Світязь – с. Залісся – с. Кошари – оз. Пулемецьке – с. Пулемець – с. Кам'янка – оз. Острівське – оз. Луки – с. Піща – с. Мельники – с. Гута – с. Заболоття – оз. Турське – с. Жиричі – с. Гірники – оз. Радожечі – оз. Мшане –	145/6

	с. Броди – оз. Чисте – с. Вроди – с. Піски Річицькі – с. Річиця – с. Комарове – с. Якутів – смт Ратне	
--	--	--

Продовження додатку Б

1	2	3
I	м. Любомль – с. Запілля – с. Полапи – с. Згорани – оз. Велике Згоранське – оз. Мале Згоранське – с. Положеве – с. Омелько – оз. Світязь – с. Пульмо – смт Шацьк – оз. Люцемир – с. Вилиці – с. Прип'ять – оз. Біле – оз. Острівне – оз. Пісочне – оз. Домашнє – с. Кримне – с. Яревище – с. Краска – оз. Лука – ст. Кримне – с. Текля – с. Поліське – с. Черемшанка – с. Борзова – смт Стара Виживка	135/6
I	ст. Мизово – с. Селище – с. Черемшанка – оз. Пісочне – с. Поліське – с. Замшани – с. Дошно – оз. Дошно – с. Датиць – с. Ставище – оз. Добре – оз. Сошично – с. Нуйно – с. Залісся – с. Верхи – с. Стобихівка – р. Стохід – с. Черемошно – с. Ломачанка – с. Кричевичі – с. Скулин – с. Гішин – с. Колодниця – м. Ковель	140/6

*Складено за матеріалами [9].

Додаток В

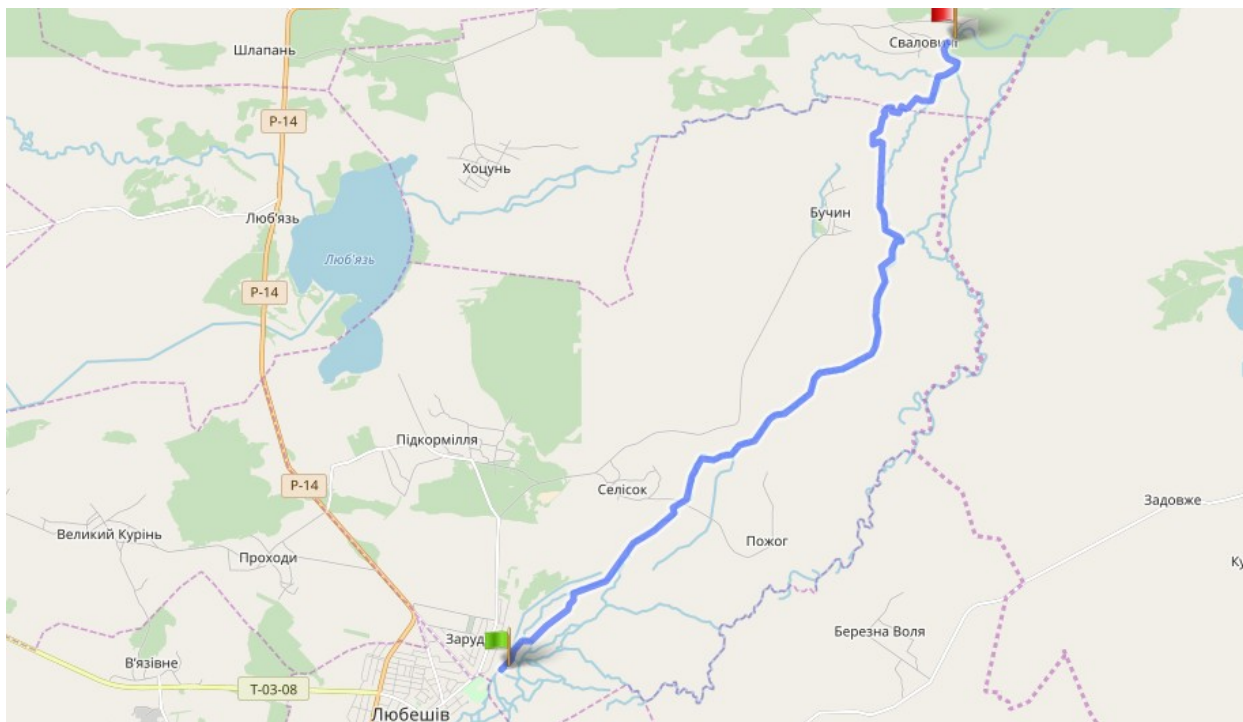
Водні туристські маршрути ЦНПВТК*

Складність	Нитка туристського маршруту	Протяжність, км
2 ст. ск.	с. Гірка Полонка – р. Черногузка стик р. Стир – м. Луцьк – с. Кульчин – смт Рожище. Маршрут розпочинається із передмістя Луцька в с. Гірка Полонка та переважно проходить р. Стир. До м. Луцька Стир тече у вузькій заплаві, яка за містом розширюється. Заплава заболочена й за торфована.	50
3 ст. ск.	р. Стир (м. Берестечко – Хрінницьке водосховище – м. Луцьк). У районі села Хрінники на маршруті передбачено перенесення байдарок через дамбу.	80
3 ст. ск.	р. Турія стик р. Прип'ять (с. Бузакі – р. Прип'ять – оз. Люб'язь – с. Люб'язь). Маршрут середньої складності, адже Прип'ять у деяких місцях розділяється на декілька рукавів, а влітку на деяких ділянках може пересихати.	66
3 ст. ск.	ст. Заболоття – оз. Турське – Турський канал – оз. Оріхове (перенесення 6 км в с. Щедрогор) оз. Волянське – р. Прип'ять – оз. Біле. Туристичний маршрут проходить по прикордонній зоні.	60
I к.	ст. Заболоття – оз. Турське – Турський канал – оз. Оріхове (перенесення 6 км в с. Щедрогор) оз. Волянське – р. Прип'ять – оз. Біле (перенесення 4 км до с. Невір) р. Прип'ять – оз. Люб'язь – с. Люб'язь.	150
I к.	р. Стир (м. Берестечко – Хрінницьке водосховище – м. Луцьк – смт Колки)	150
I к.	р. Стохід (ст. Свидники – с. Угли – смт Любешів – с. Сваловичі – р. Прип'ять – оз. Люб'язь – с. Люб'язь)	150

*Складено за матеріалами [9].

Додаток Д

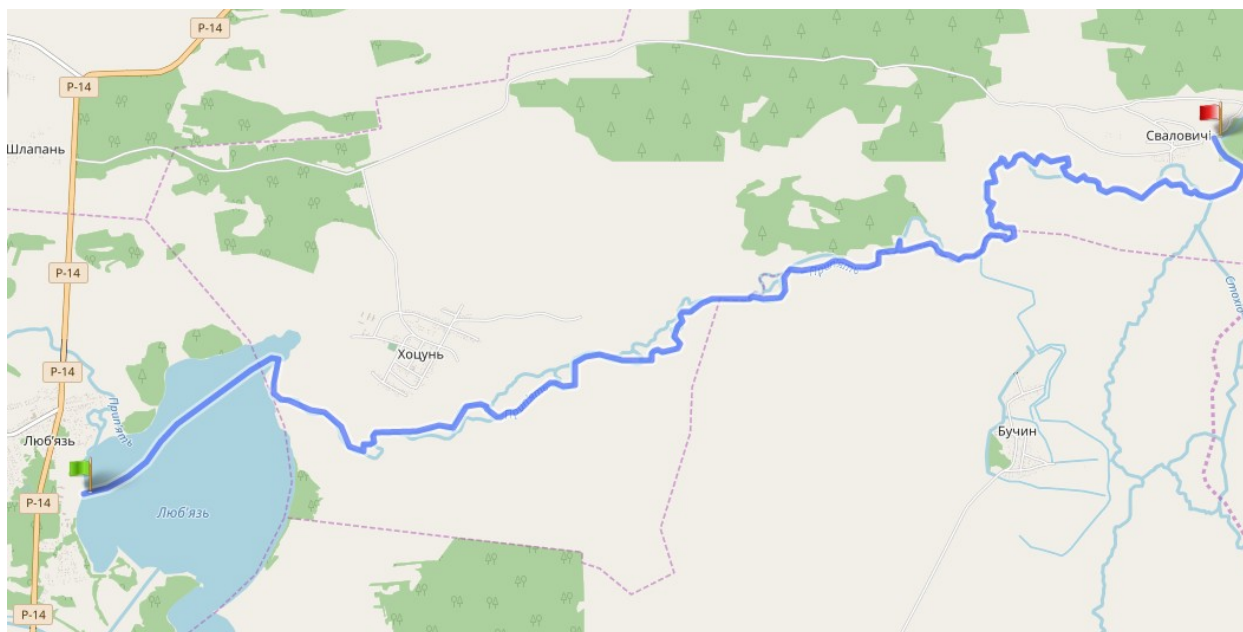
Туристичний шлях «Водний шлях річкою Стохід»*

*Складено за матеріалами [89]

Додаток Д 1

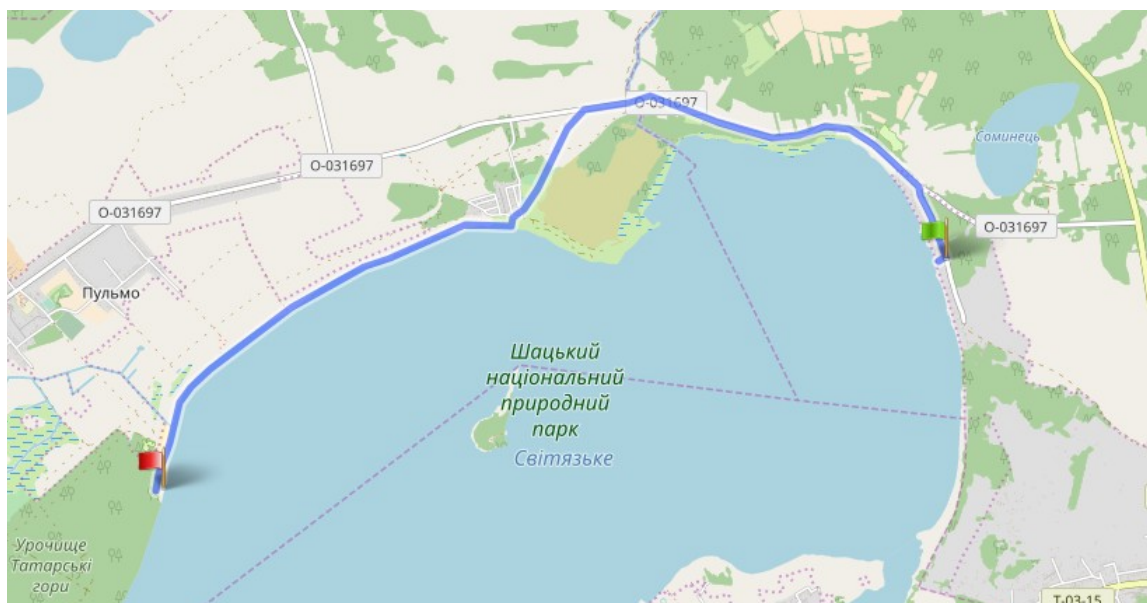
Туристичний шлях «Водний шлях річкою Прип'ять»*

*Складено за матеріалами [89]

Додаток Д 2

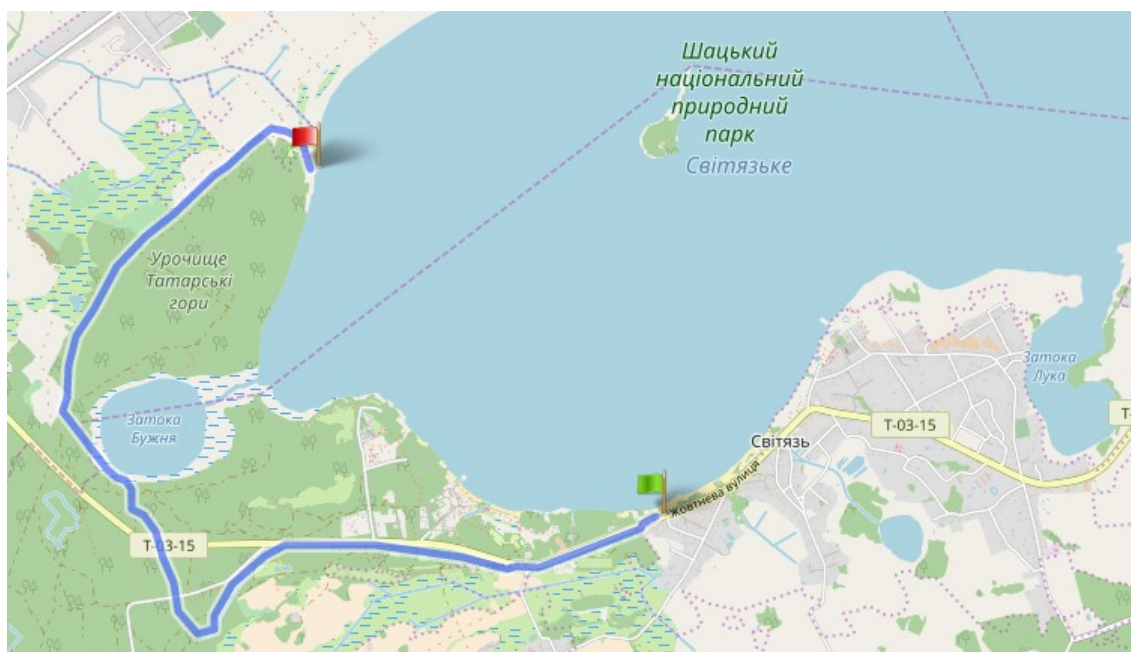
Маркований шлях «Велошлях № 1» *

*Складено за матеріалами [138]

Додаток Д 3

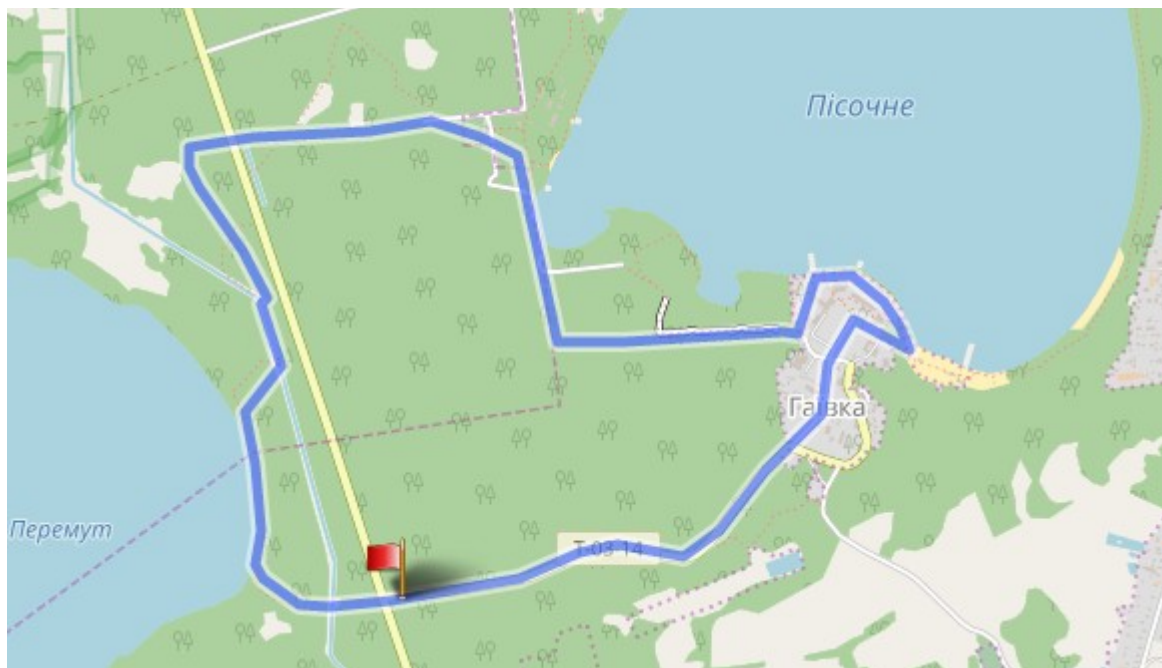
Маркований шлях «Велошлях № 2»*

*Складено за матеріалами [138]

Додаток Д 4

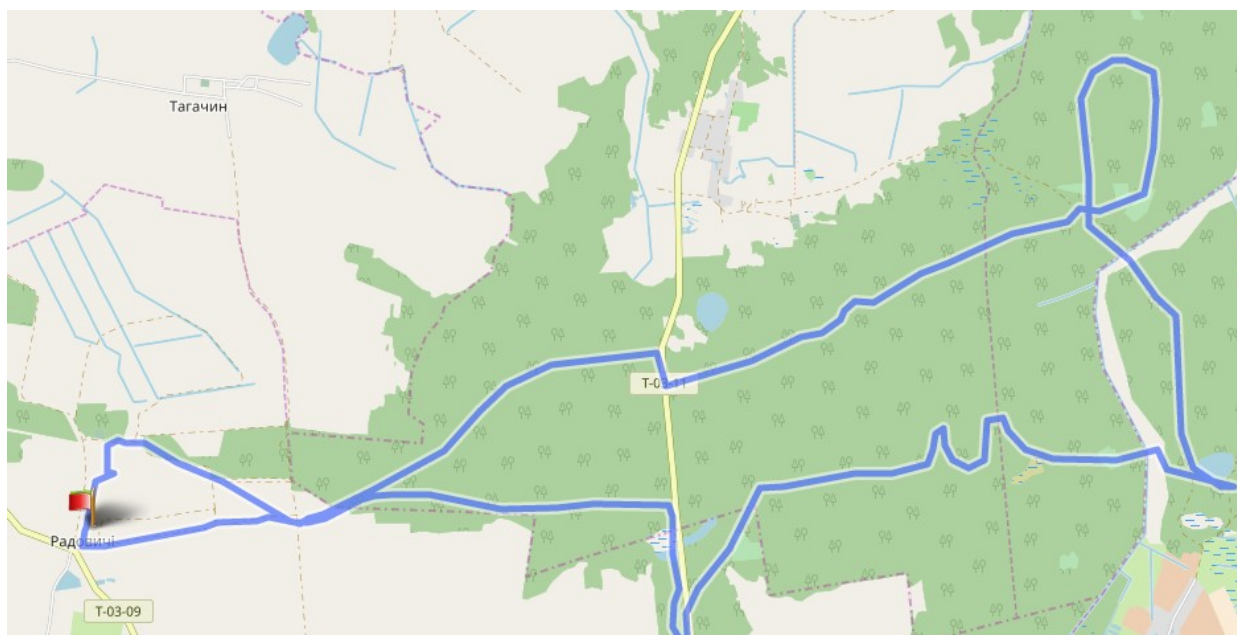
Екологічна стежка Шацького НПП*

*Складено за матеріалами [138]

Додаток Д 5

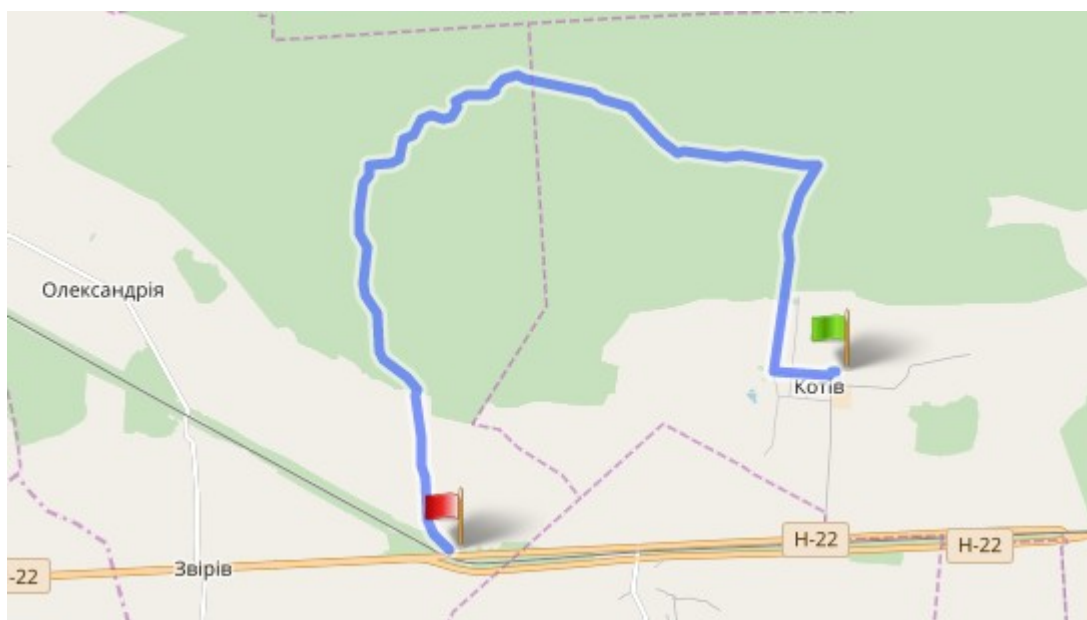
Маркований туристичний шлях «Маршрут № 1 (Аміла)»*

*Складено за матеріалами [124]

Додаток Д 6

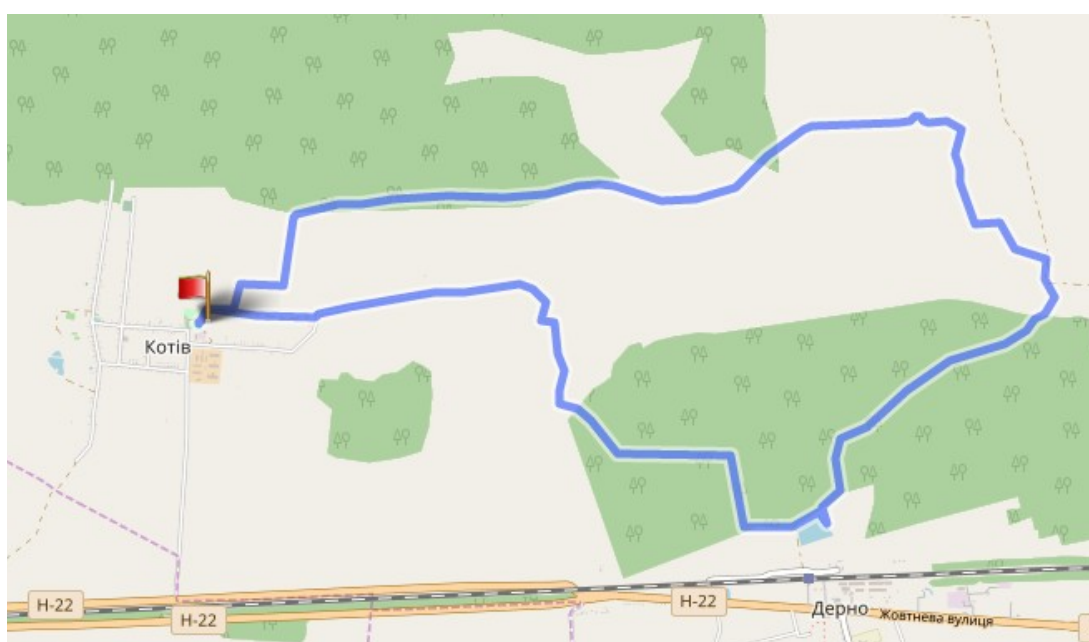
Велостежка «Звірів» *

*Складено за матеріалами [63]

Додаток Д 7

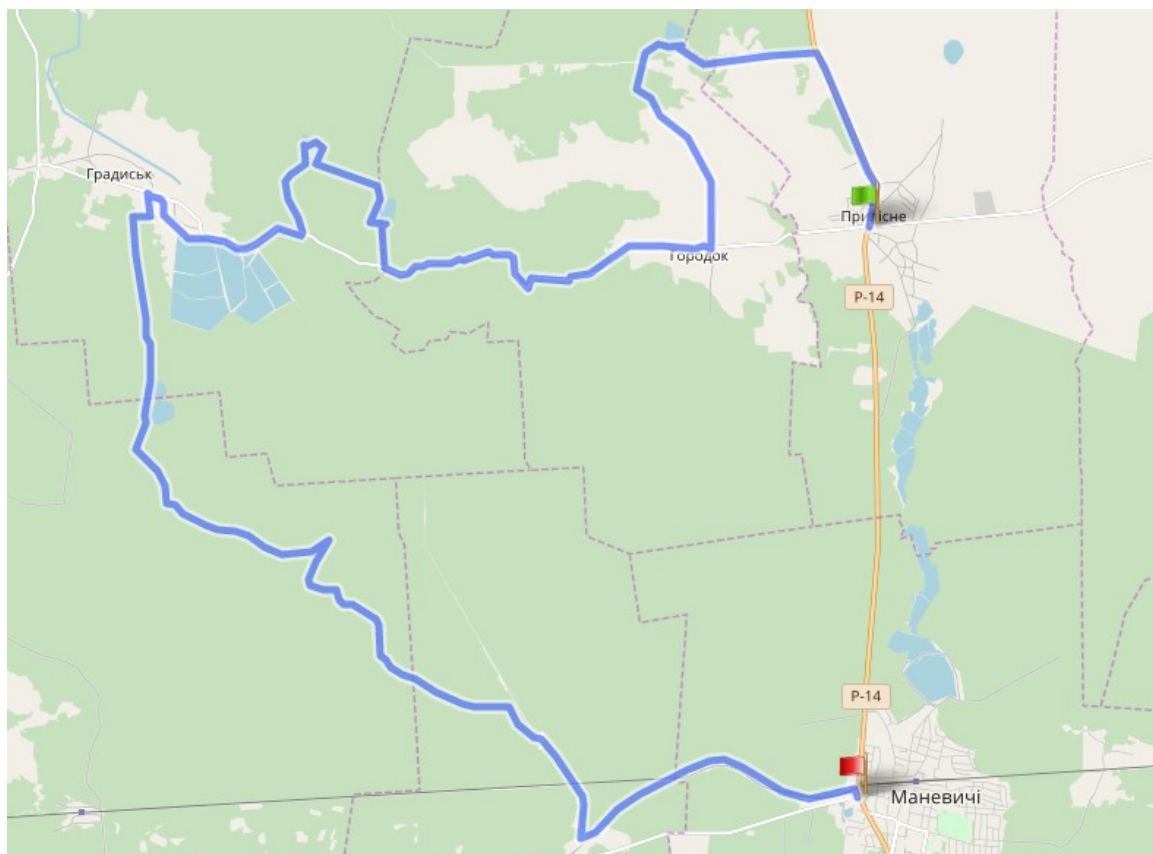
Велостежка «Терра Іппіка»*

*Складено за матеріалами [63]

Додаток Д 8

Туристський шлях № 0516*

*Складено за матеріалами [6]

Додаток Е

Пропоновані маршрути спортивно-оздоровчого туризму за видами

Водний маршрут № 1. По річці Конопелька розпочинається маршрут у с. Веснянка – с. Сокиричі – с. Бодячів – с. Човниця – с. Звози – с. Олешковичі – с. Єлизаветин – р. Стир до урочища Чебені в село Носачевичі. Під час подорожі цікаво буде відвідати музей Миколи Кравчука, відомого математика, у селі Човниця. Також, подорож цікава стосовно відпочинку: в урочищі Чебені дуже красива природа та вдале місце для ночівлі. Протяжність маршруту – 45 км. Цей похід можна здійснити як за 1, так і 2 дні.

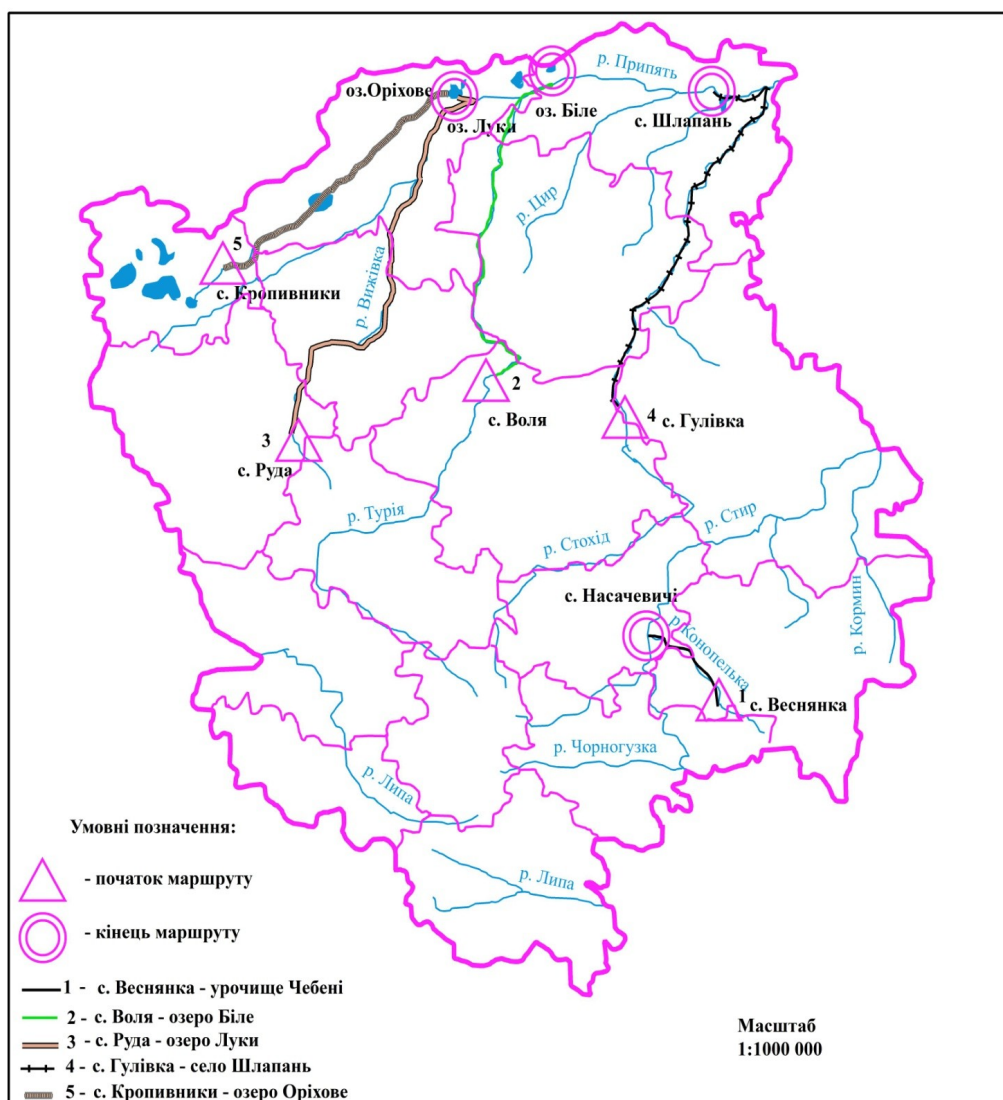
Водний маршрут № 2. Походи по річці Турія вважають легкими й необхідними для початківців-водників. Один із таких маршрутів розпочинається із с. Воля – с. Ставище – с. Щитинь – оз. Волянське – канал Хабарище – оз. Біле. Протяжність маршруту – 72 км. Здійснюється за 2–3 дні. Найцікавішими місцями під час цього походу є озеро Біле, а також болотисті ландшафти Полісся.

Водний маршрут № 3. По річці Виживка ми пропонуємо такий маршрут: с. Руда – с. Почапи – с. Чорноплеси – с. Кукуріки – с. Рудка – с. Нова Вижива – с. Мельники – с. Бродки – смт Стара Виживка – с. Поліське – с. Глухи – с. Лучики – с. Заброди – с. Якушів – с. Комарове – с. Річиця – р. Прип'ять до оз. Луки. Протяжність – 96 км. Здійснюється похід за 2–3 дні. Найцікавішими місцями є села, які розміщені поблизу річки, унікальні природні ландшафти, а також меандри річки Прип'ять.

Водний маршрут № 4. З категорійних походів цікавий похід річками Стохід та Прип'ять протяжністю 110 км. Тривалість проходження маршруту залежить від віку учасників і становить близько 7–10 днів. Нитка маршруту: с. Гулівка – с. Нові Червища – с. Березичі – с. Сваловичі – оз. Любязь – с. Шлапань. Цей маршрут проходить через територію Національного природного парку «Прип'ять–Стохід», а тому це – одне з найменш змінених

людиною місць. Цікавими місцями є злиття річок Стохід і Прип'ять, село Сваловичі, де збереглися будинки ХІХ ст., а також озеро Люб'язь.

Додаток Е 1

*Картосхема перспективних водних маршрутів по річках
Волинської області**

*Розроблено автором.

Водний маршрут.

Водний маршрут № 5. Чудовий маршрут меліоративними каналами Камінь-Каширського району дає можливість детально ознайомитись із антропогенними змінами природного середовища району. Нитка маршруту: с. Кропивники – оз. Турське – Турський канал – оз. Оріхове. Протяжність маршруту – 47 км, розрахований на 1–2 дні. Цей похід можливо здійснювати в повноводний сезон, коли води в річках і каналах є достатньо для того, щоб там змогли пройти байдарка чи каное

Пішохідний туризм, то найбільш перспективним районом для таких подорожей є північ Полісся, а саме походи по озерах Волинської й прилеглої Рівненської областей. Нами розроблені та запропоновані такі маршрути:

с. Карасин – с. Замостя – оз. Охнич – с. Серхів – оз. Біле (Рівненська область) – с. Озерці – с. Кухотська Воля – оз. Острівське – оз. Хоромне – оз. Велике – вузькоколійкою через ліс до с. Локниця – с. Любинь – оз. Нобель – с. Сваловичі – с. Шлапань – оз. Люб'язь – с. Люб'язь. Протяжність маршруту – 145 км, розрахований на 5–7 днів.

Перший день від зупинки автобуса в селі Карасин до західного берега озера Білого. Протяжність – близько 25 км, час у дорозі – 7–9 год. Цікавими для туристів будуть озера Охнич, болотисті та майже непрохідні ландшафти Рівненського природного заповідника. Ночівля – на мальовничих берегах озера Біле.

Другий день походу, розпочинається від західного берега озера Біле до села Озерці. Протяжність – 15 км, час у дорозі – 4 год. Найцікавішим об'єктом є озеро в селі Озерці. Ночівля – на окраїні села.

Третій день походу розпочинається в селі Озерці й закінчується біля озера Острівське. Протяжність – 40 км, час у дорозі – 9–11 год. Цікавими для туристів будуть болотисті місцевості, церква в селі Кухотська Воля, а також озеро Острівське. Ночівля – на південних берегах озера.

Четвертий день походу – від озера Острівське до села Нобель. Протяжність маршруту – 30 км; можливий варіант, щоб частково під'їхати вузькоколійним потягом. Цікавими для туристів буде вузькоколійне сполучення між селами, озера Хоромне, Велике та Нобель. Ночівля – на озері Нобель.

П'ятий день походу – від села Нобель до села Сваловичі. Протяжність маршруту – 14 км, час у дорозі – 4–6 год. Цікавими для туристів будуть незмінні ландшафти національного природного парку «Прип'ять–Стохід», переправа на човні через річку Стохід, культура, побут, архітектура в селі Сваловичі. Ночівля – біля річки Прип'ять, на околиці села.

Шостий день походу – від села Сваловичі до села Люб'язь. Протяжність – 20 км, час у дорозі – 5–7 год. Найцікавішими місцями є урочище Муравина та озеро Люб'язь. Кінець маршруту – на автостанції в селі Люб'язь.

Ще одним із перспективних і цікавих пішохідних маршрутів, що може бути і велосипедним маршрутом, – маршрут у межах Ковельського району, який поєднує в собі цікаві природні й історико-культурні об'єкти. Нитка маршруту – смт Голоби – с. Вівчинськ – с. Гончий Бід – с. Пересіка – оз. Пересіка – оз. Суши Баба – оз. в с. Озеряни – с. Поляна – с. Новий Двір – с. Маковичі – с. Твердині – с. Кисилин – с. Зубильне – с. Затурці. Протяжність маршруту – 60 км, розрахований на 3–5 днів.

Перший день походу розпочинається від станції Голоби до озера Пересіка. Протяжність маршруту – 20 км, час у дорозі – 5–6 год. Цікавими для туристів будуть невеликі за площею, але унікальні озера Гнялбище, Погоріле, Пересіка, Болотне, Пісочне. Ночівля – поблизу бази на озері Пісочне.

Другий день походу – від озера Пісочного до села Твердині. Протяжність маршруту – 25 км, час у дорозі – 6–7 год. Цікавими місцями під час другого дня походу будуть озера Бережне, Озерянське, Перевирське. Ночівля – у с. Твердині.

Третій день походу – від села Твердині до села Затурці. Протяжність маршруту – 15 км, час у дорозі 3–5 год. Цікавими для туристів будуть зруйнована церква в селі Кисилин, музей-садиба В'ячеслава Липинського в селі Затурці. Завершується похід на автобусній зупинці в селі Затурці.

Цікавим та перспективним виглядає маршрут по озерах Ковельського та Камінь-Каширського районів. Нитка маршруту – смт Ратне – через болота до оз. Черське – оз. Глухівське – с. Замшин – оз. Любань – с. Велимче – оз. Добре – оз. Сишичне – с. Датинь – оз. Синове – оз. Пісочне – смт Стара Вижівка. Протяжність маршруту – 75 км, він розрахований на 3–5 днів залежно від групи й кількості відпочинкових днів на озерах.

Перший день походу – від автостанції в смт Ратне до південних берегів озера Глухівське. Протяжність – близько 18 км, час у дорозі – 5–7 год. Цікавим для туристів буде перехід по болотистій місцевості до озера Черське, також це озеро Глухівське.

Другий день походу – від південного берега озера Глухівське до озера Доброго. Протяжність маршруту – 22 км, час у дорозі 5–6 год. Цікавими для туристів будуть озера Любань, Сошичне, Добре, Велимче.

Третій день походу – від озера Доброго до озера Пісочного. Протяжність маршруту – 25 км, час у дорозі – 6–7 год. Цікавими для туристів будуть озера Синове та Пісочне, на останньому можна зробити відпочинок на 1–2 дні.

Четвертий день походу – від озера Пісочне до смт Стара Вижівка. Протяжність маршруту – 10 км, час у дорозі – 2–3 год. Кінець маршруту на залізничній станції в смт Стара Вижівка. Далі – потягом до міста Ковеля, а потім – у місто Луцьк.

Також на території області можливий і розвиток велотуризму, тому нами розроблено такі велосипедні маршрути.

Один із них – м. Луцьк – с. Гаразджа – с. Романів – с. Хорлупи – с. Покащів – смт Олика – с. Залісне – смт Цумань – с. Скреготівка – «Цуманська пуща» – с. Берестяни – с. Журавичі – с. Яромель – с. Гайове – с. Озеро – м. Ківерці – с. Клепачів – с. Кульчин – с. Озерце – с. Дачне – м. Луцьк.

Протяжність маршруту – 85 км, він розрахований як на 1 день, так і на 2. Ночівлю можна здійснити на озері біля села Берестяни. Цікавими місцями для туристів стануть горбисті ландшафти Волинської області, замок Радзивилів у смт Олика, унікальні ландшафти «Цуманської Пущі», а також цікаві місця (криївки, схованки, окопи), які залишили після себе партизани. Маршрут прокладений переважно лісовими та польовими дорогами, тому це ще більше захоплює під час здійснення цієї мандрівки. Ночівля – на невеличкому озерці неподалік села Журавичі. Початок маршруту – у місті Луцьк на Театральному майдані, тому туристам буде досить легко дістатися й з інших міст країни.

Цікавим та досить тривалим буде маршрут подорожі північними районами Волинської області. Нитка маршруту – смт Любешів – с. Люб'язь – оз. Люб'язь – с. Дольськ – оз. Скорець – с. Гірки – оз. Рогозне – с. Ветли – с. Невір – оз. Волянське – оз. Біле – с. Межисить – оз. Горіхове – оз. Горіховець – с. Самари – оз. Луки – с. Річниця та озеро в даному селі – оз. Сирйо – с. Поступель – с. Заброди – смт Ратне. Протяжність маршруту – понад 90 км, розрахований на 3–5 днів.

Перший день велопоходу – від зупинки автобуса в селі Люб'язь до озера Рогозне. Протяжність маршруту – 55 км, час у дорозі 3–5 год. Цікавими для туристів будуть озера Скорень, Рогозне, поліські ландшафти.

Продовження додатку Е 3

Другий день велопоходу – від озера Рогозне до західного берега озера Горіхове. Протяжність – 50 км, час у дорозі – 4–5 год.

Третій день походу – від озера Горіхове до озера Сирйо. Протяжність – 42 км, час у дорозі 3–4 год. Закінчується похід в смт Ратне.